

LIGET

2017-9
szeptember

TARTALOMJEGYZÉK [XXX. évfolyam 9. szám]

Reményi Tibor KELLENEK ISKOLÁK?	3
Birtalan Ferenc ÁT A GÖRGEY ARTÚR TÉREN, NAPSÜTÉS, BOTTAL, TEMETŐVEL	12
Ács József SEMMIFÉLE BAJ	14
Somfai Anna SAJÁTFREKVENCIÁK	32
Inczédy Tamás EGY PUHA AHA	34
Czilczer Olga AZ ALMAFA	39
Mikus Anikó RÜHES KUTYA	41
Szilágyi P. Júlia MÉLYSÉG	50
Handi Péter SZÜRKÜLET	56
V. Buzás Andrea NAGYFATER	58
Kiss Lajos András MIGRÁCIÓ, MENEKÜLTVÁLSÁG, NÉPESSÉGCSERE, TERRORIZMUS – HOGYAN ÉLJÜNK APOKALIPSZIS IDEJÉN? – 3.	68

SZAVADAT NE FELEDD

Kállay Géza AZ „ELFELEJTETT SZÓ”	89
Fodor Balázs AKIT NEM ISMERTEM	122
Kárai Csaba A VILÁG VÉGÉN	124
Szvetelszky Zsuzsanna KÖZBEVÁG	133

Kiadja | Liget Műhely Alapítvány
1122 Budapest, Kísvábhegyi út 4-6.
info[kukac]ligetmuhely.com

ISSN 1789-4980

Szerkesztők | Horgas Judit, Levendel Júlia, Horgas Béla
Tervezőszerkesztő | René Margit
Főmunkatárs | Szirmai Panni
Olvasószerkesztő | Bognár Anikó
Tudományos lektorok | Kállay Géza,
Kiss Lajos András, Victor András

Reményi Tibor

KELLENEK ISKOLÁK?

2017-09-01 | ESSZÉ

A 2015-ös PISA (= *Programme for International Student Assessment*) felmérés eredményei után felbolydultak az oktatáskutatók: sokan úgy vélik, a 2012 óta bekövetkezett 17–18 pontos romlás híven mutatja a katasztrofális magyar köz- és felsőoktatást. Az oktatási rendszerből kikerülő tudása egyre silányabb, nem felel meg sem a munkaerőpiac követelményeinek, sem az ún. általános műveltségnek. De a kutatók nagyon különbözőképpen ítélik meg a helyzetet. Akadnak, akik a felmérés eredményét egyenesen „marhaságnak”(!) tartják. Azzal érvelnek, hogy a kérdések

zömét a multik munkaerőigénye, a nyugati kapitalista szemlélet, a polgári jólétben szocializálódottak gondolkodásmódja határozza meg, és nem alkalmas a kelet-közép-európai tizenöt évesek tudásának és készségeinek mérésére. Sokan megkérdőjelezik a felmérések matematikai-statisztikai számításmódját; bonyolultnak, mesterkéltnak és áttekinthetetlennek tartják. Vitatják a mintavétel módját, az alkalmazott skálák léptékeit is.

kütyüaffinitás

Számomra elgondolkodtató, ami az egyik pedagógiai vitafórumon elhangzott: „a tanulók és hallgatók tudásuk több mint 60 %-át már ma is az iskolán kívül szerzik be.” Az arány lehetne akár 90 % is, ha minden tanuló hozzáférne a világháléhoz, vagy volna okostelefonja, hiszen korszerű ismereteket itt találni. „... nyugodtan tanuljanak matekot és nyelvet mobilon, mert az iskola nem használja ki a gyerekek kütyüaffinitását...”, mondta az Indexnek a Nemzeti Alaptantervéért felelős miniszteri biztos. Minek az iskolában olyan sok időt tölteni irodalmi, történelmi, földrajzi stb. ismeretek „biflázására”, hallottam, amikor a Wikipédiából pillanatok alatt megtudható, mikor élt Dante vagy Shakespeare, kik voltak a kurucok vagy mi Ausztrália fővárosa – már ha az iskola utáni életpályán egyáltalán felmerülnek ezek a kérdések.

A munkamegosztás a társadalmak egyre durvább szétszakadásához vezetett, és ez tragikussá növekszik az „Industry 4.0” korszakában. A trendek a digitális technológiák korlátlan és kérlelhetetlen uralmát vetíti elénk. Ehhez kell igazodni az oktatási-képzési módszereknek. Az internetre támaszkodó egyéni és csoportos önképzés, illetve a célzott szakképzés rövidesen feleslegessé teheti a mai rendszerű általános és középiskolákat. Emberek százmilliói nem tudnak majd lépést tartani a technikai fejlődéssel, helyzetük beláthatatlan feszültségekhez vezet.

mitől működik

Egy szakértő azt javasolta, hogy változtassák meg az általános műveltség tartalmát, és vezessék be a *közműveltség* fogalmát, amely *jóval alacsonyabb* színvonalon rögzítené az össztársadalmilag elvárt ismereteket. A mai idős értelmiség általános műveltség fogalma elavult és felesleges. Az egyetemi alapképzésben sincs szükség a szaktudományok hagyományos oktatására. Amit eddig egy építész-, gépész- vagy villamosmérnök megtanult az

egyetemen, ezután kész programok sűrítik – mindezt csak alkalmazni kell. A 3D nyomtatási technológiák gyors fejlődése további elképesztő távlatokat nyit a termék-előállítás terén. Az összeszerelő üzemek nem igénylik a 20. század mérnöki tudását, mert csupán jól képzett számítógép-kezelőkre és karbantartó informatikusokra van szükség. Az iparban dolgozó gyakorló mérnöknek nem kell tudnia, mitől működik a szerkezet, csak hogy mikor mit lehet vele elvégeztetni. Ugyanakkor az egyetemeken a mai mesterszakot is meghaladó *elitképző* fakultásokat kell indítani, jóval kisebb hallgatói létszámmal. Innen kerülhetnek ki az alap kutatásokat végző és a legújabb technológiákat kidolgozó szakemberek és tudósok.

Gyanítom, hogy a többi tudományterületen is ez a „fejlődés”. A jövő társadalmát a *technokrácia* uralja. A technokrácia fenntartásához azonban a csúcson kiváló koponyák szükségesek, ezért mindig megmarad az elitképzés igénye és az agyelszívás gyakorlata.

Milyen a minősége a tudásnak, amit a világhálóról lehet összeszedni? Úgy sejtem, sőt tapasztalom, hogy hézagos, rendezetlen, felszínes. Érintetlenül hagyja az agy bizonyos területeit, és nem veszi igénybe bizonyos funkcióit (miközben másokat károsít).

Sok egyéb mellett, a legnagyobb különbség az emberi agy reakciójában van, mert a megértés, a tanulás, az asszociáció és az emlékezet folyamatában egészen mások az idegéletteni jellemzők, mint a képernyőn látott szöveg, ábra és kép „befogadásakor”.

A tizenöt évesek szövegértésének romlása nemcsak azzal függ össze, hogy keveset olvasnak (könyvből), hanem a digitális eszközök állandó használatával járó sajátos „jelbeszéddel”, a sms és chatelés nyelvi torzulásaival.

A világháló óriási adat- és információforrás, élnünk is kell vele (kellő kritikával!), de a valódi tudáshoz más is kell. Hajlamos vagyok azt hinni, hogy az olyan általános iskolák és gimnáziumok, amelyekbe én jártam 50-60 éve, alapvetően eredményesek és hasznosak lennének ma is. Persze nem elegendő kiszedni az akkori történelmi, földrajzi és irodalmi tananyagból a hazug, demagóg szöveget, és helyébe korszerű számítástechnikai és informatikai ismereteket tenni. A „tananyagot” sokféleképpen kellene korszerűsíteni – de nem mennyiségi növeléssel.

Az iskola először is az *emberi kapcsolatok* tanulásának terepe. És megkockáztatom, hogy minél több tárgyi ismeret „beszerezhető” az iskolán kívül, annál nagyobb szerepe lehetne a személyes, testközeli kapcsolatoknak, az érzelmi kötődések és elutasítások, a barátságok és ellenszenvek kezelésének. Az együttműködési szabályok elsajátításának, a közös munka örömeinek. Türelmes és leleményes tanárok képesek szinte minden gyerek érdeklődését felkelteni. Az emberi kapcsolatok még a technokrácia túlhatalma ellen is megvédenek.

nagyobb család

Félárva, egyedüli gyerek voltam, s különösen sokat jelentett az iskolai osztályközösség. A pajtáságból, haverkodásokból mély barátságok is alakultak. A gimnáziumi osztályok szervezése során különös szerencsénk volt: akik az 5. általánost együtt kezdtük, majdnem változatlan összetételben lettünk első osztályos gimnazisták. Így nyolc évig voltunk osztálytársak, együtt érettségiztünk. Ismertük egymás családját, sokat jártunk össze a szünidőkben is. Az osztálykirándulásokon jobban megismertük tanárainkat. Úgy éreztem, van egy *nagyobb családom*, sok testvérrel. Szerettük egymást. Máig legjobb barátom a fiú, akivel mindennap együtt ballagtunk haza az iskolából, házunktól csak két utcával lakott arrébb. Délutánonként átjött hozzánk, együtt tanultunk, együtt fociztunk, együtt korcsolyáztunk; sokat vitatkoztunk, filozofáltunk. Tíz-től tizennyolc éves korunkig egy osztályba jártunk. Ő orvos lett, én mérnök.

Első szerelmem is osztálytársam volt nyolc évig, és a diákszerelmem túlélte az érettségit. Fiatalon halt meg.

Ugyancsak osztálytársam volt a kislány, akivel a gimnáziumi évek után negyven évig nem találkoztam, majd idős korunkban összekerültünk, és egy évtizednél többet együtt élhettünk. Még nincs két éve, hogy meghalt.

Néhány tanáromhoz életük végéig meleg barátság fűzött.

Mindez lehet az én személyes, kivételes szerencsém, de végül is másnak is adódhat efféle szerencséje.

természetes igény

igényre lehetne építeni.

Úgy látom, a mai iskolások többsége hajlamos beérni a telefonos barátkozással, de szívesen járnak át egymáshoz, szeretnek táborozni, bulizni, együtt sportolni – mint minden korban, s erre a természetes

Kultúránk túlélése elképzelhetetlen jó iskolák nélkül. Jó iskola meg elképzelhetetlen jól képzett tanárok nélkül. A tanárképzés közügy, a közjó ügye, amit olyan társadalmi szerződésnek kell védenie, ami a szabadságot és méltóságot helyezi középpontba. Nincs fontosabb társadalmi feladat, mint ennek kidolgozása és védelme.

kép | fortepan.hu

Birtalan Ferenc

ÁT A GÖRGEY ARTÚR TÉREN

2017-09-09 | VERS

az eperfára pisált
láttam a tér közepéről
mögötte a pad hova ülni szoktam
jövet-menet az orvosokhoz
és sütött a nap
és szép volt a május
s vártam elmegy leülhetek

de ott volt a társa
mellettük vacak motyók
nem néztem rájuk mit tagadjam
máshová ülni messze volt
álltam a járdaszélen
pár autót húzzon el
mikor szólt a hang mögöttem
– adj egy negyvenest fater
nem gondoltam hogy nekem szánták
csak mikor újra hangosabban
s mást nem láttam ott
szaladt ki számon
mi tőlem nem megszokott
– neked baszd meg nem adok
mentem az úton háborogva
és mondogattam magamnak
de a hűgyozás a hang ahogy lefateroztak
aztán már halkulón ért utol
– baszd a kurva anyád vén fasz
május napfény
a legszebb évszak
keserű lett a szám
nem miattuk kik mindennek-kitettek
nem is a durván kért pénz miatt
– baszd meg
hogly lehetett ilyen szavad
ki vánszorogsz megrakott kocsiddal
de mint ők ugyanolyan nyomorult
ugyanolyan senki vagy

kép | Vitaliistock, shutterstock.com

Birtalan Ferenc

NAPSÜTÉS, BOTTAL, TEMETŐVEL

2017-09-26 | VERS

a bácsi megy a napsütésben
kezében bottal megy a napsütésben
csoszogó léptei alig emelkednek a földtől
megy a napsütésben
kezében virágcsokor
megy csoszogósan
már alig látszik
valahol borostyánszínű este
várja a bácsit

kép | Elizabeth Sorrell, flickr.com

Ács József

SEMMIFÉLE BAJ

2017-09-14 | VERS

a)

meglehetősen gyorsan
s amennyire emlékszem jórészt magamtól tanultam olvasni
nagyapám mutogatta a kis- meg a nagybetűket

a sötétbarna ebédlőasztalon szétterített napilapok címlapján
beavatás a felnőttek világába
ülést tartott a minisztertanács
vakartam szűnyogcsípte lábam s közben bámultam az
olcsó papírra nyomott raszteres képeket
a vadászteremben felsorakozott komor férfiak arca helyén közelről
csupán a papír finom rostjaiba szívódott fekete pontokat
festékrögöket göböket láttam

b)

kerestem a szilárd megfogalmazásokat
hogyan megkapaszkodhassak az események szélviharában
csessze meg lacikám
ez a gyerek folyton filozofál
kiáltott anyám bodorított hajú kolléganője
vendégségben voltunk paprikás csirkét vacsoráztunk
vállaimat leejtve ültem a széken
néztem a lakkozástól sötét lambériát
koraérett ez a gyerek így a férj
de nincs mit csodálkozni nézd meg kész atléta
anyám a vállát vonogatta
én oldalra pislogtam
zsiguli a rózsalugasban
a lakás mint egy vadászház
csak a szarvasagancsok hiányoznak
filozófus ez a gyerek lacikám
nem atléta
filozófus
nagy hangon tárgyaltak
de apám halálát nem merték szóba hozni sem betegsége nevét kiejteni

pedig fél éve sebtében kiásott gödör voltam
amit lassan feltölt a piszkos víz
elteltem iszaposodtam de nem jutottam semmire

c)

ami foglalkoztatott beláttam csak mások nevezik filozófiának
hogy besorolható s így egy mozdulattal félretolható legyen
jobb híján mégis filozófusnak álltam
tudtam a filozófusok
évezredekén át küszködtek okoskodtak
többnyire csapdába csalták önmagukat mégis
így kerültem a városba hogy mozgó acélszerkezetek
aszfaltjárdák és betonfalak

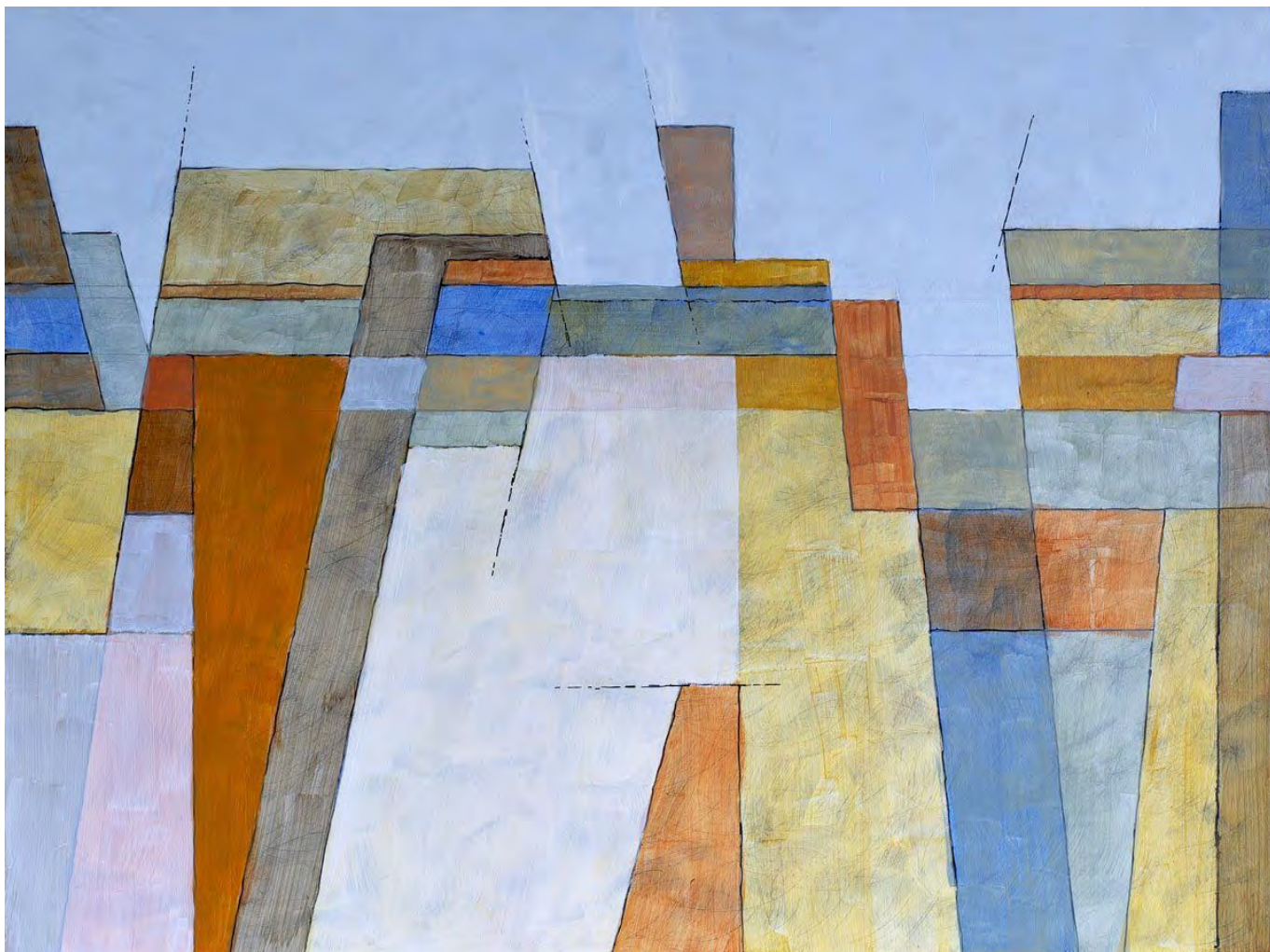
mások leírt és kinyomtatott okfejtései között töltsem az időt
 préselt virágok heverték előttem osztályozva és katalogizálva
 a szemkápráztató villanyvilágításban ahol sosem ért véget az éjszaka
 ha lefeküdtem nyomban felkeltem itt senki sem aludt egy percet sem
 pedig néha úgy tűnt az ég alján tüzet gyújtanak világosodik
 aztán megfordult a nap még a láthatár alatt
 valahányszor visszatértem a szavak közé
 aláereszkedtem sötétjükbe melyet állítólag bevilágítanak
 mintha mély kút mohos-nyirkos falát tapogatnám a beton kavicsait
 a megrepedt növényszakállas vagy meztelencsigáktól nyálnyomos követ
 a kút oldalából itt-ott homályló alagutak elágazások nyíltak más kutakba
 végigjárhatatlan útvesztőnek tetszett
 elfelejtettem hol és miért ereszkedtem beléje
 inkább becsuktam a könyvet
 soha nem álltam még ennyit az ablakban
 a láthatatlan csillagok helyett a lámpák fénypöttyeit bámultam
 alattuk a sorra elsuhanó autók makacsul világító szempárjait
 borotvált szemhéjú tekintetét
 itt valóban senki sem alszik
 az emberek szakadatlan dolgozni vagy szórakozni rohannak
 a szüntelen sürgés-forgás megtévesztett
 egyre vártam hogy bekövetkezik az áttörés
 helyemre kerülök
 a perifériáról be a legközepébe
 neonfényben fürdő feketekávészagú folyosói beszélgetésekre emlékszem
 de üresnek és terméketlennek éreztem magam
 csupán a krónikus kialvatlanság káprázatai látogattak

d)

hajzuhatagok
 batikolt szoknyák gomolyogtak
 barna fekete bogárszemekbe néztem

belevetni egyikbe se mertem magam
féltem belefulladások
úgy hittem ugrani csak egyszer lehet
nincs kiút

van egy klubunk ahol előadásokat tartunk mesélte andi mosolyogva
míg a láthatatlan szöszöket szedegette a pulóveremről
aronsonról
a társas lény
téged úgy tudom érdekel a szociálpszichológia
persze hogy érdekel
akkor hatkor

az előadás végén parázs vita bontakozott ki
az utcán is folytatódott
andi állította hogy ez tudomány
szerintem nem
tudománynak mutatja magát de semmi köze a tudományhoz
az önáltatás elterjedt formája
andi tekintete felizzott
aronson nem önáltatás szembenézés
nem válaszoltam
olyan a vádlid mint egy súlyemelő
nem tehetek a vádlimról mondtam
sosem sportoltam
ilyen
szóval nem látod a tudományos igényt
holott mérhető adatokkal dolgoznak
az igényt látom
és láttam elfutja a méreg
mondd inkább hogy nem érdekel
többet nem hívott a klubba
ha összefutottunk nem beszélgettünk
eleinte egy-két cigarettafüstnél könnyebb mondat
aztán csak odavetett szia

e)

talán tévedtem tehetségem mértékét illetően
de tanáraink is súlyos tévedésben éltek
nem a tehetség hajtott elénk
s a többiek közé a padsorokba
ezt csak diáktársaimnak mondtam el a véget nem érő városi éjszakákon
mikor körbeültük a törpe dohányzóasztalt mint régi tábortűz hűlt helyét
vörösboros kólával kínáltak
egyik összetevőt sem kedveltem

együtt végképp nem
a kedvükért mégis ittam
el akarok jutni az igazságig és el akarok jutni az életig
lehetőleg egyszerre
szavaltam
nem gondolva a kerubokra a lángpallossal
társaim ezt tréfával ütötték el
az üveghamutartó és a csikkek mögül előhajolva
sajnos az élet igazságtalan tárták szét kezüket
én meg hátradőltem a dohányfüsttől gyulladt szememet törölgetni
azért el ne sírd magad röhögtek
tudták nem tartozom közéjük de szerettek és én velük röhögtem

egyetem végén szétporladt a nagy társaság
egy darabig még kialvatlanul tébláboltam a város füstös üregeiben
az élet néhány nagy kérdésére tényleg választ kaptam
nemlegeset
eszem ágában sincs

hogy most végzett bohócként cirkuszt keressek
nem vonz hogy átizzadt jelmezben kimázolva pár percre felléphetnék
az elefánt meg a légtornászok között

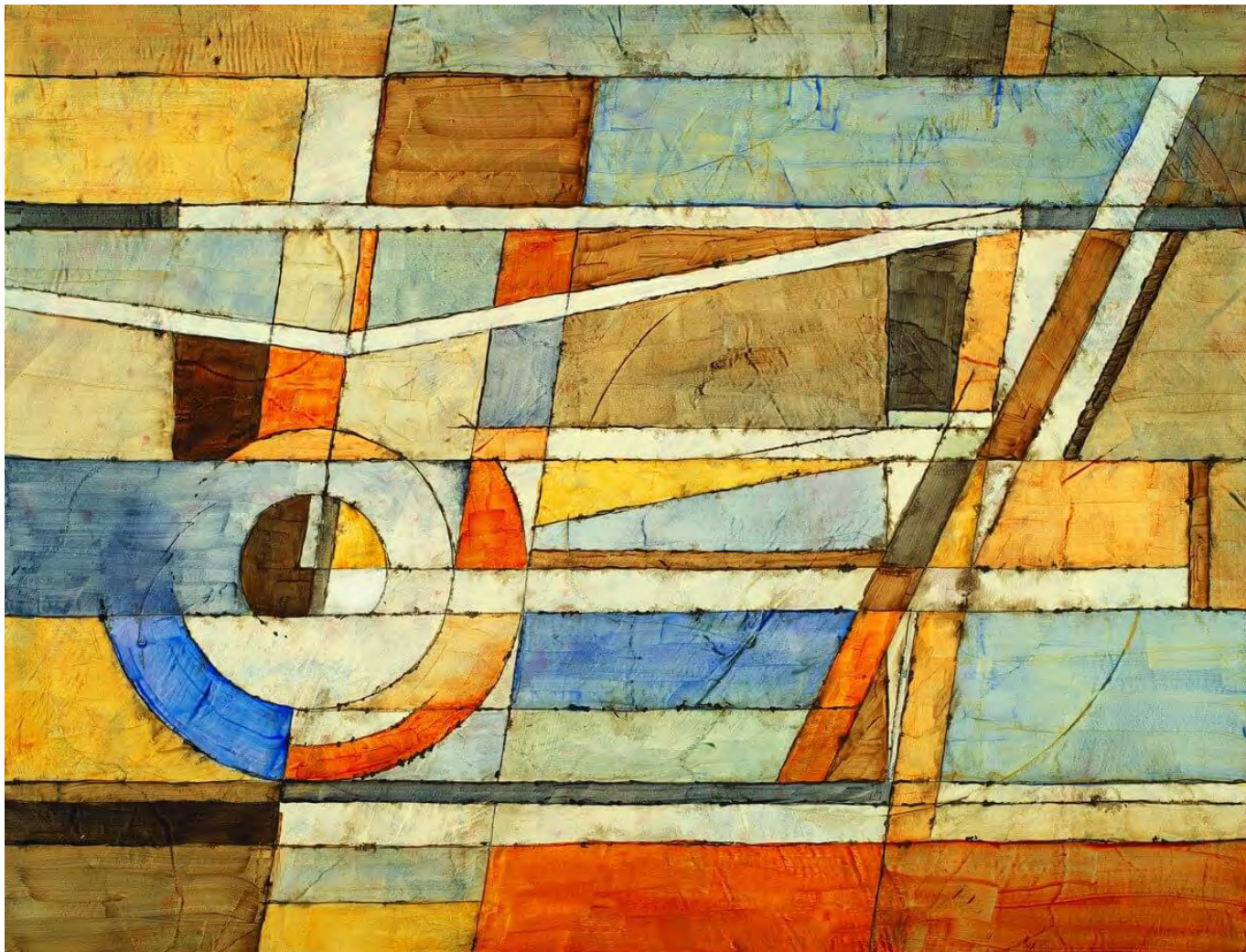
a jelenségeket szavakkal leszögezni elmozdíthatatlanná tenni nem sikerült
vagy túlfutott rajtuk az élet vagy a szavak szaladtak túlságosan előre
sötét zsákba nyúlkalni
végtelen mély zsákba
csak mert nyitva a szája
nevetséges minden okoskodás
a gondosan kidolgozott diadalmas szólamok
hagyjuk ezt
legyen a mondat az ami
kitört félgerenda átölelheti akit sodor az ár

f)

otthagytam a várost
csak szusszanásnyi időt akartam
huzamos otthonmaradás lett belőle
a nap kel a nap lenyugszik
csak repülő csíkjai az égen
haladékot adtam magamnak
az idő azelőtt tartott valahová most kiöblösödött aztán tóvá terült szét
egyre álmosabban és egyre üresebben bámultam
üresség volt ez és nem megfosztottság
inkább ahogy a napfénnel telt szobára mondjuk hogy üres

levelet kaptam csoporttársamtól pétértől
hagyjam az értelmiségi romantikát
a függetlenség meg az üldöztetés mítoszáét
ha ennyire tetszik szűzen szállhatsz sírba
mosolyogva hajtottam félbe a levelet

micsoda romantika
az én pályám ehhez képest
szigorúbban halad mint egy matematikai levezetés
péter hogy nem jött válasz leautózott hozzám
a konyhában ültünk a szúnyoghálós ablaknál a függőlámpa alatt
péter rágyújtott
te voltál a legaktívabb magyarázta füstfelhő mögül
elpazarlod a tehetséged
ami nem a te tulajdonod hanem közös kincs
ezért kár volt elvégezni az egyetemet
anyám kapva kapott a mondaton
magától sosem merte szóba hozni ahogy apám betegségét sem annak idején
meggyőződése volt hogy beteg vagyok azért siklott ki a pályám
valami lelki betegség miatt
örül hogy itthon vagyok de annak nem hogy így
itt mindig lesz helyem a saját érdekemben mégis tovább kellene lépnem
miért mondok mindenre nemet

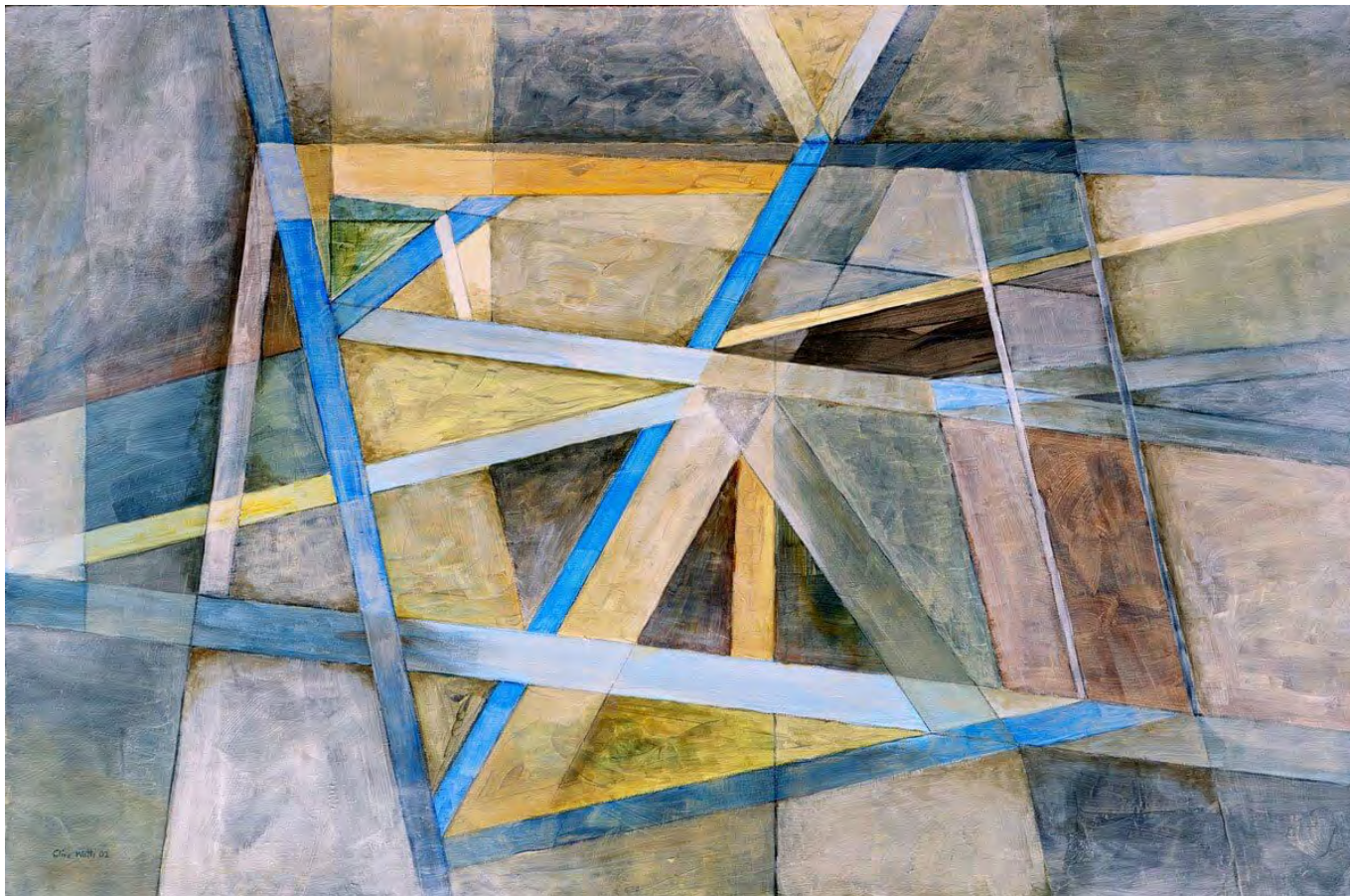

g)

álmomban megjelent egy ember fényes régimódi zakóban
őze lajoshoz hasonlított
fontos munkát bízának rám
mi lenne az
ennek részleteiről majd később tájékoztatnak
gyalog indulunk kérdeztem csodálkozva
gyalog felelte leírhatatlan szomorúsággal felém fordítva tésztaarcát
hiszen fél hétkor mondtam már itt az első busz
nem busszal megyünk
a falu végén erdőbe visz az út
ezek szerint maga a főnök
ő senkinek sem főnöke

mondjuk úgy tisztelőm
végül is honnan ismer kérdeztem
tettem én eleget azért mondta hogy ismertté váljon a nevem
jó háromnegyed óra gyaloglás után völgyhajlatban megbúvó tisztásra értünk
csenevész akácokkal keretezett frissen szántott mező keskeny csíkja
itt mezítláb kell átmenni mondta
csöndesen szólt de megfellebbezhetetlenül
levettem a cipőmet lehúztam a zoknimat s óvatosan lépkedtem előre
a göröngyök időnként megmozdultak
mi ez
nem véletlenül jövünk erre felelte
hol itt hol ott moccant valami
talán vakond jár vagy mi
hirtelen bizsergést éreztem a talpam alatt
aztán a meglazult rögök közül előtűnt egy száj
már a sarkamon éreztem egy másik pofacsontot
haladjon csak tovább
de hát ezek
tekintete úgy fúródott belém mint halálpontosan kilőtt nyílveasző
most nem szabad meginogni
folytassa
előreléptem s a vékony földréteg alatt
érezni lehetett a fintorgó ábrázatokat
most már tovább kell mennie
és ha valamelyik a talpamba harap
fáradtan a távolba nézett
avart égethettek mert füstöt sodort felénk a szél
mintha gyengeelméjűhöz beszélne
magán múlik
de jól csinálja
menjen csak menjen
így át a mezőn

orrokon tiportam
gyerekek felnőttek öregek nem tudtam mit éreznek mikor az arcukra lépek
fáj-e nekik
csak sóhajtoztak
összesen tíz métert tettem meg
ólmos fáradtsággal rogytam le a túloldalon
elégedetten megállt mellettem
na látja megy ez
verítékemet törölve fölnéztem rá
ez volt az első feladata
feladat hogyhogy feladat
semmi válasz
és magának mi a feladata?
elnéző mosollyal bámulta a városba kanyargó aszfaltutat
uramisten ha a következő feladatot nem teljesítem ez megöl
eszembe sem volt megkérdezni
hátranézett
arcizmait mintha gyurmából tapasztották volna
már miért akarnám megölni
kimondta a szót
ekkor megszólalt a vészcsengő
kísérőm arca hirtelen elmosódott aztán mintha lezuhant volna egy függöny
brokát vagy damaszt
s én majd leestem az ágyamról
rémülten pattantam fel és botorkáltam az ajtóhoz
de a kapuban senki sem állt

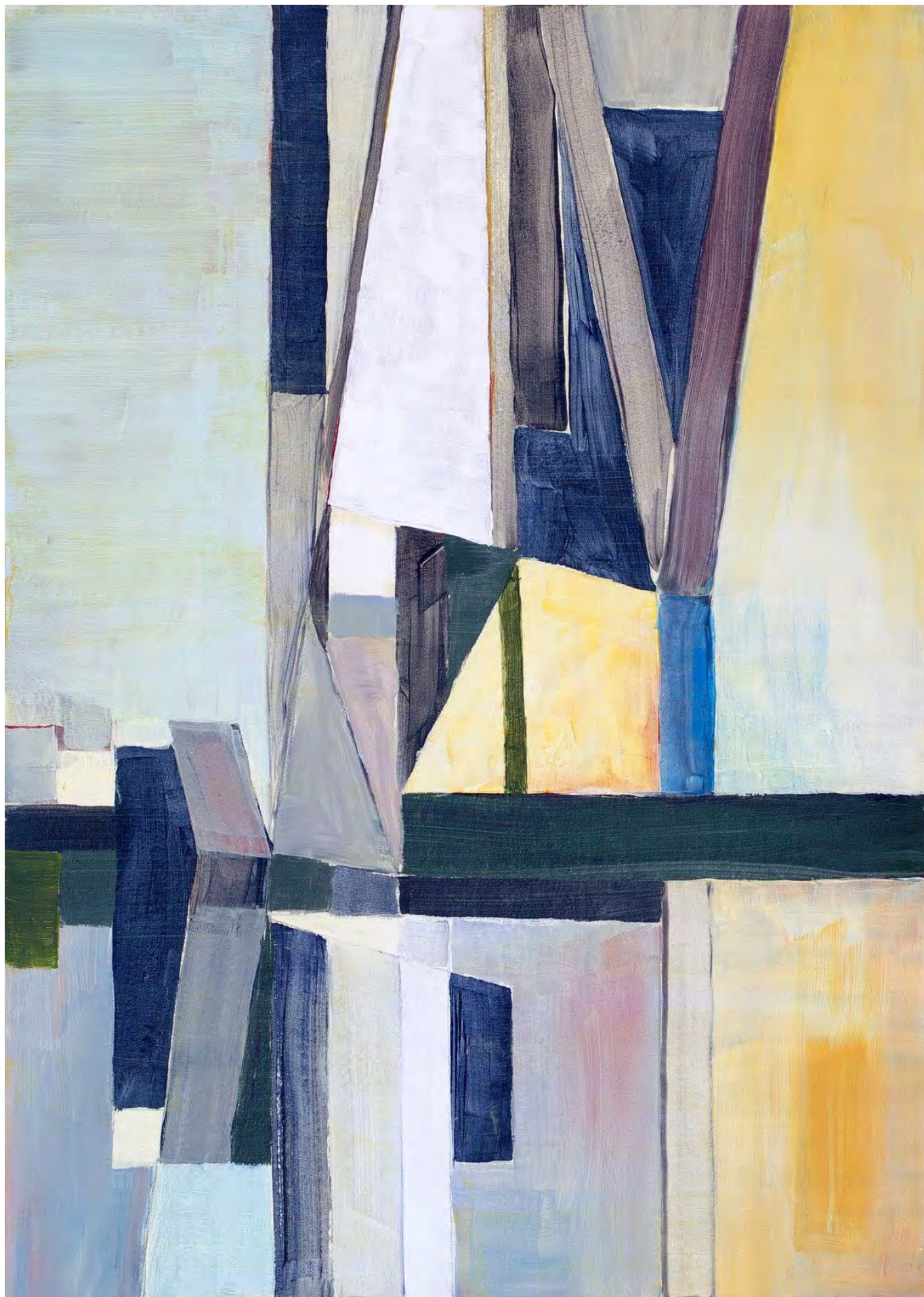

h)

hajdani iskolatársaimnak
kikkel együtt játszottunk bringáztunk egykapuztunk színét se láttam
mind elmentek otthagyták a falut
szüleik is meglepődtek mit keresek én itt
anyám nyugdíjából élünk
magamra nem költöttem
már én főztem mostam anyámra
a gondoskodással gyászoltam el apámat
akinek gyors halála után a mélyvízben találtam magam
mintha most tanulnék úszni
egyszerű mozdulatokkal
ahogy lehabozom a levest
forgódobba ejtem a ruhát
szellőztetek

anyám ült és nézett
bámult a kertbe órákon át
s háta tömbje mint a rádium vagy uránszurokérc
a fekete kendő alól sugárzott belőle az állandó neheztelés
nem szívesen mozdult már csak ült mint a zsák

úgy-ahogy műveltem a konyhakertet is
este kútvízzel locsoltam
nem tudtam mit kezdeni a beért rengeteg paradicsommal
be kell főzni szólt anyám s erősködött hogy nekilát
dehogymondtam mire hátrahanyatlott
csináld meg kisfiam láttad eleget
de én inkább elosztogattam minden fölösleget
reggelenként a konyhaasztalnál a munkaügyi központ ajánlatai fölé görnyedtem
betanított ügykezelő hegesztő vagy tűzoltókészülék-ellenőr
ez a legjobb gondoltam ez a tűzoltókészülék-ellenőr
ez tökéletesen megfelel
szinte kapóra jön

i)

anyám meghalt eltemettük
egyedül maradtam a házban
eljött az ideje gondoltam
ami termelt meg amit ajándékba hoztak komótosan összegyűjtöttem
a kert végében nekiláttam áthajtani a paradicsompasszírozón
mintha vért darálnék
a lenyűzött héjat és a magokat műanyagedénybe gyűjtöttem
a lyukacsos hengerről lecsöpögő lucskos anyagot dobkályhán fölfőztem
szétöntöttem forró üvegekbe
ültem és néztem ahogy hűl egyre hűl néma tömbjük
mintha anyámmal ülnék szemközt
látod lassan megbékülünk
most hogy mindenki meghalt és mindenki itt van
hogy egyszerre van minden
most már igazán nem érhet
semmiféle baj mondom
semmiféle baj

kép | clivewa, adobe.com

Somfai Anna

SAJÁTFREKVENCIÁK

2017-09-11 | **VERS**

Ne gondold, kedves, hogy
a nyaralás véget ér,
ott maradunk a tengerparton,
akár a remeterák,
hiába próbáltuk kipiszkálni

tengeri csigaházából, nyolc
ízelt lábával ő volt az ügyesebb,
így kapaszkodunk az elhagyott villába,
kitárjuk a poros spalettákat,
reggel csónakkal indulunk az
erdőtől borzas, magányos szigetekre,
tűzet rakunk, halat sütünk,
megkínáljuk az idegent, mert
az is a mi testünk, átöleljük
a helyettünk síró ciprusokat
a kőfallal határolt parkban,
és a vörösfenyőkön élő kabócák
érezik, hogy membránjaik
rezgése megváltozott,
sajátfrekvenciájuk a miénkkel
keveredett, minket is énekelnek.

Inczédy Tamás

EGY PUHA AHA

2017-09-17 | NOVELLA

Álmomban néhány régi barátommal egy reptéri terminálban vártuk a gépünk indulását. Hatalmas babzsákra telepedtünk, kényelmesen bele lehetett süppedni és bámulni a plafont. Fecsegésünket csak olykor zavarta meg egy-egy világmegváltó gondolat, de semmi különös nem történt, jól elvöltünk.

Egyik társam el is aludt. Aztán sorban a többiek is, egyedül én maradtam ébren. Tudtam, ha elalszom, lekéssük a gépünket, és nincs pénzünk másik jegyre.

De egyre álmosabb lettem. Majd a repülőn, biztattam magam, fent egész úton alszom. Tízezer méter magasban szállunk, közben én a Mariana-árok fenekénél is mélyebben alszom. Addig viszont ki kell tartanom.

Előszedtem egy könyvet Flaubert papagájáról, ami baromi érdekes volt, de akkor mégsem tudtam odafigyelni rá. Kihajtogattam hát a térképeket, azok mindig beindítják a fantáziámat. Csakhogy korábban annyiszor megnéztem, merre megyünk, hogy most ez is hatástalannak bizonyult.

Feltúrtam a táskámat, talán találok valami frissítőt. Néhány mandarin került a kezembe, megettem párat, föl is ocsúdtam olyannyira, hogy magabiztosan néztem az alvás nélkül leküzdendő órák elébe.

felpofoztam magam

A következő fáradtságroham azonban rögtön rám tört. Felvettem a kesztyűt. Mindenféle trükköt vettem be, dörzsöltem az arcom, az állam, felpofoztam magam, levettem a zoknimat, sőt a babzsák fotelből is kimásztam, hogy immár a padlón ülve, a járólap hideg keménysége segítsen.

Olyan sokáig küzdöttem, hogy fizikai fájdalmaim lettek. Kínomban lehunytam a szemem, s csak arra ügyeltem, hogy egy pillanattal később újra kinyissam. Kicsit később megismételtem. Aztán megint. Becsuk-kinyit-becsuk-kinyit. Jól ment.

Már egy hangyányit hosszabb időt is engedélyeztem magamnak, hisz ébren vagyok, igen, épp csak a szememet hunyom le. Aztán megkérdeztem magamtól, miért is ne várakozhatnék csukott szemmel? A repülőnket úgyis bemondják, a fülem pedig nyitva van. A biztonság kedvéért kipróbáltam: mennyire lehet csukott szemmel figyelni a zajokat.

YANGCHAO, shutterstock.com

Tisztán hallom, ahogy a közelben valaki balról jobbra elgyalogol egy gurulós bőrönddel, aztán azt is, hogy bemondanak egy járatot, de nem a miénket. Kicsit arrébb valaki telefonál, a párbeszéd féllábon billeg, csak az egyik résztvevő hallatszik, most épp megint rajta a sor, azt mondja, rettentő közhely, de tényleg minden csak viszonyítás kérdése, és hogy az ember tudatalattija mindig sejti a legvégső igazságot.

Szünet következik, most legalább a gépünkön kívül is van mire várnom: vajon mire fut ki ez a filozofálás. A mellettem álló újra megszólal, hogy ő is pont így volt ezzel, de most már teljes egészében látja, sőt érti is a történetet, és csak a lényeg számít, mégpedig az, hogy végre bebizonyosodott, a hajfesték okozta a kontaktallergiát. Csalódottan hallgatok, hogy egyre gyakoribb a heveny bőrgyulladás is.

Úristen, fut át agyamon a gondolat, óvatosnak kell lennem, mert ettől pillanatokon belül elalszom. Hagyom, hogy a telefonáló beleolvadjon a háttérzajba, próbálok másik vezérhangot keresni.

de jó is neki

Ismét bemondanak egy gépet, még mindig nem a miénket. Az elalvás újult erővel kísért, minden alattomos módszert bevet ellenem: most például olyan képek villannak agyamba, hogy otthon fekszem a hitvesi ágyban, mennyivel kényelmesebb is, semmi sem nyomja az ember derekát, könyökét, és egészen el lehet lazulni, főleg egy kar ölelésében, a kar a feleségemé, szinte hallom, amint itt szuszog mellettem, mélyen alszik, békésen, de jó is neki, gondolom, és végigsimítok a haján, óvatosan, nehogy felébresszem, amikor valaki benyit. Micsoda pofátlanság, hogy ránk törnek, még ha a barátaim is. Ezt meg akarom mondani nekik, de egyikük megelőz, azt kérdi, miért vagyok mezítláb. Visszakérdezek, hogy miért is ne lennék mezítláb, vagy ők talán cipőben szoktak aludni? Már-már kizavarom őket a hálószobánkból, de már egyébként is épp indulnak kifelé, most látom, hogy mindegyikükök nagy hátizsák van, mintha turisták volnának, és egyikük figyelmeztet, hogy haladjak, mert lekésem a gépet.

Rawpixel.com, shutterstock.com

Erre felocsúdok, észreveszem, hogy a terminál padlóján fekszem, körülöttem szanaszét könyvek, térképek, mandarinhéj. Kapkodva igyekszem zoknit húzni, sehogyan sem tudok feltápáskodni, így tényleg le fogom késni a gépet, a többiek épp most tűntek el egy fotocellás ajtó mögött. Ha lekésem a gépet, talán soha többé nem alhatom ki magam – pánik tör rám, és egyszerre felébredek.

Feleségem mosolyogva kérdi, hogy jól aludtam-e. Aha, felelem, s miközben kimászom az ágyból, megállapítom, hogy a paplan és a párnák még soha nem voltak ennyire puhák.

felső kép | LightField Studios, shutterstock.com

Czilczer Olga

AZ ALMAFA

2017-09-24 | **VERS**

Karomon a gyerekekkel a sivatag közepén. Fiamat ringatóban – hinta-palinta – próbáltam, ital híján, egy-két könnyet kisajtolni, de a táj éjszakára hunyt pilláin át is csupán tikkasztó tűzével adakozott.

Egy pillantás nem sok, elérhetne. Ide nézz, törökméz! Ugyan! Itt sóbányák kristálytömbjei párologhattak világgá anélkül, hogy egy szemcse is megolvadna.

A hold egy teve púpján imbolygott tőlem távolodóban. Merre vonul a hónapok, az évek karavánja? De a kíváncsiság gerjesztette válasz errefelé luxusnak számít.

A vihar homokfüggönyén túl újabb, passzátszelek lengette függönyök. Hát a nap? Egyik felvonás a keltét, a másik nyugtát játssza. Jeleneteit dramaturgiája néha felcseréli. Mellékszereplők hívatlan jönnek-mennek. Közönség közönségre cserél. Magát megtapsolja, mását kifütyüli.

Almám megelőzte virágzásomat. A gyerekből apa lesz. A homok tengere meg hajó nélkül hullámszik tova. A hullám nyergében emberféle. Mintha férjem lenne az, fogyóban. Lassan már csak egy homokszem. Szájában a tegnapi paprikáskrumpli ízével, a szélnél kisebb hatalom is elbánhat vele.

Valamihez csak kezdenem kell.

Kifutottam a partra, dagály. De már minden állást betöltöttek. Tüskével vívtak meg tüskék, kézitusában civil kaktuszok. A vesztesek veszükbe, a nagyhalak győzelmükbe boldogultak.

Aki az apályban visszatért, kavics, sivatagi rózsa. Ezt éhe élteti, azt szomszárja. Egyikben sem ismertem emberemre. Egy eldobott cigarettavég még parázslott. Fel is szíthatja, el is taposhatja valaki.

kép | The Marmot, flickr.com

Mikus Anikó

RÜHES KUTYA

2017-09-25 | NOVELLA

Felesége halála után az öreg végképp elvadult. Ahogy a tetőtérbe vezető lépcsőről lezuhant az asszony, rögtön pusmogták, hogy erre Sandri bá' is rásegített. Be is vitték a rendőrök, de néhány óra múlva elengedték. Hazafelé pocsolyarészegre itta magát,

meztelen fenekét veregette a kerítés mögött leskelődő szomszédoknak.

– Sülümülü ümbülü! Ha a seggembe’ nyelv vóna és beszélni tudna, nagyobbakat szóna, mint tik!

Házról házra jártak a nyomozók, mindenki azt mondta, sokat marták egymást. Ha Sandri bá’ ölelgetni akarta Csöpi mamát, az elhajtotta:

– Kellesz a kutyának! – kiabálta, és repült minden keze ügyébe akadó.

– Nekem ne ugass, te csipszar, alád csapok úgyis! – ordított vissza az öreg.

agyonajnározta

Hajdan, mikor már nem is reménykedtek benne, kisfiuk született, és Csöpi mama agyonajnározta. Az ipari iskola után a gyerek elköltözött otthonról, valami férjes asszony szédítette el. Később egyik nőtől a másikig hurcolkodott, néha küldött képet magáról meg az aktuális haverináról. Csöpi mama a fotókat gondosan fölrajzszögezte hálósobájukban, lefekvés előtt sorra simogatta.

– Kép van, gyerek nincs, ez van, oszt jónapot! – morgott Sandri bá’.

A temetés előtt a fiút is meghallgatták a rendőrök, azt mondta, ritkán járt haza, nem tud semmit a balesetről. A vizsgálat végül kizárta az idegenkezűséget, megszüntették a nyomozást.

Az öreg hetente egyszer bevásárolt a kisboltban. A felesége után maradt gurulós táskába pakolta az olcsó, petpalackos borokat, és köpködve, szentségelve húzta. Hátizsákjába tojást, szalonnát, olcsó konzerveket, tartós kenyeret, hagymát dobált. Ha kapott friss lecsókolbászt, hazafelé elrágcsálta, borral leöblítette.

Szemizombénulása miatt fejét felfelé tartotta, részegen gyakran elesett. Ahova puffant, ott aludt. A környékbeli kamaszok vihogtak. Ha megöntöznék Sandri bá’-t, kikelne rajta a retek.

Amikor a kutya felbukkant, szakadt az eső. Sandri bá' napok óta nem ivott, remegett a feszültségtől. A boltba érve lekapta az első műanyag palackot, kibontotta és meghúzta. Kétrét görnyedve, csukott szemmel kapkodott levegő után. Kint zuhogott, az eladók nem piszkálták. Megvette a szokásos dolgokat, az esőt átkozva elpakolt. Kolbással a kezében, feltartott fejjel lépett ki az üzletből. Ott ült a kutya, magasra emelt fejjel nagyokat szippantott a levegőbe.

– Azanyádat, hogy csúfolódsz velem, te rühedék!

Feléje csapott a kolbással, lábával is toppantott. A kutya rutinosan elugrott, szeme sem rebbent.

Az öreg nehézkesen vonszolódva elindult, nyíratlan haja ázottan simult nyakára. Egy-egy harapás után lelógatta kezét, az utolsó falat kolbászt megszerezte a kutya.

– Hóhohó, te aztán az ördögnek is nekimennél, mi?

Leguggolt, gurulós táskájából előráncigált egy palack bort, lökdöste a kutya felé.

– Itt van-e, igyál! Gyer'ide, nem kopasztalak meg!

A sovány, sebes kutya mellső lábaival lehasalt, fenekét vidáman felnyomta az esőben. Ugrált az ember körül. Sandri bá' próbálta elkapni. Kenyeret kotort elő hátizsákjából, odavetett egy darabot a kutya elé. Az felkapta, elszaladt vele.

– Na, ez se papolt sokat! – legyintett utána az öreg.

Mire hazaért, ráhúlt az ing, iparkodott volna befele, de éber pofával, remegő bőrrel ott találta a kutyát a kapu előtt.

– Nézzenek oda, hát már ebéd is kéne, mi? Hogy a halálba tudtad, hova kő' jönni, te!

Kinyitotta a kaput, füttyögött, cuppogott hátra, de a kutya nem mozdult. Szánta az ázott, sovány állatot, kiabált neki az ablakból is, hiába. Elpakolt, lefeküdt aludni. Késő délután ébredt, addigra elállt az eső. Felbontott egy konzervet, lábosa kotorta, odatette melegedni. Kinézett az utcára, nem látott senkit. Elcsoszogott a ház hátsó ajtajához, kitérte, ott ült méternyire a kutya.

– Kurvaélet, a szemem kivered! Hol az anyádba jöttél be, mi?

Megugrott az erős hangra a kutya, dióbarna szemét le nem vette az emberről. Sandri bá' kiszedett pár kanál ételt egy tányérra, tördelt bele kenyeret, másik tányérba vizet eresztett. Az eb mohón evett, ivott, aztán pacsira emelte a lábát.

– Na, ettél, ittál, mehatsz is! – legyintett feléje elérzékenyülve az öreg.

A kutya játéknak vette, vidáman forgott párat maga körül, majd lehasalt. Sandri bá' kihozott a konyhából egy széket, lába mellé tett két liter bort.

– Jó'vanna, akkor beszéljünk! Most mondd, Csöpi, hogy a kutyának se kellek! – hadonászott az ég felé. – Ez legalább csöndbe' van itt nekem, a te szád meg be nem állt, csak beszéltél folyton! Még ha szépet is mondtá' vóna, de csak a szidalom hullott rám, akár a rohadt a'ma! A gyereket meg nyaltad-faltad, aztán itt van, mi lett a vége, mi?

Lába közé kapta az italt, megütögette az oldalát.

– Vallatni lehetne ezzel a csigerrel, olyan szar, de bebaszni jó lesz! Hát idefigyelj, elmondom én neked ezt az egészet!

csak dugdosta a pénzt

– Honnan a francból evett ide téged a rosseb, mi? Minek jöttél? – nézett le a kutyára. – A gyerek is csak akkor jött, ha pénz kellett neki! Tőlem aztán hiába kért, vödröt azt adok, amiben elhordhatod magad! Az anyjának meg nem használt se nyakleves, se szép szó, csak dugdosta a pénzt a kezibe'! Még ha jött vóna máskor is, de megesett, hogy karácsonykor se toltta ide a pofáját! Ember az ilyen? Az anyja meg kisírt szemmel verte a hátamat, kerítsem elő neki, mert szétvág!

A kutya két mellső lába közé fektette fejét, hátsó lábát kinyújtóztatta. Továbbra is figyelmesen nézett az öregre. Sandri bá' elnevette magát.

– Akár az ólajtó, úgy elterültél itt nekem, te! Csak tudnám, hogy evett át a rosseb a kerítésen! De ha már átevett, igyunk rá!

Combját csapkodva rázendített.

– Haragszik rám az asszonykám, bort miért iszom? Azt tartaná helyesnek, ha megfőzné levesnek! Mindegy nekem, iszom-e, eszem-e, csak egy a fő: bor legyen!

– Kussoljon el, Sandri bá! – ordított át valaki a szomszédból.

– Kussolok majd eleget, ha elkaparnak! – ordított vissza.

Szájára tett ujjal, pisszegve hívta a kutyát.

– Gyer’ide közelebb, na! Itt a környező füleket sérti ám a hangos szó meg az igazság! Éjfél is elmúlt, mikor ránk verte a kaput a gyerek, majd’ a hűdés jött rá Csöpire! Nem láttuk hónapok óta, de úgy lépdelt mihozzánk befele, mint akinek jussa van. Mondtam is neki, mirevaló ez a nagy mellény, fiam?

A kutya maga alá húzta hátsó lábát, lökött magán egyet előre, orra Sandri bá’ cipőjéhez ért.

– Ha megérjük a holnapot, elviszlek lódoktorhoz. Akárhol is vótál eddig, cudarul bántak veled, csupa seb vagy, te zsvány. Mint belül én, de azt nem gyógyítja meg egy doktor se. Az anyjának, mindig csak az anyjának kuncsorgott a gyerek, mert tudta, tőlem legfeljebb egy maflást kap! Az persze adott neki most is, de nem vót elég. Hadrikált itt összevissza, hogy sokkal több kéne, mert verőembereket küldtek a nyakára a tartozásai miatt. Hát a házam nem kéne, fiú?

Sandri bá’ kezét a kutya fejére tette. – Sok felejténivalód lehet neked is, mi? Csöpi futott a lakásban a gyerek után, az meg csak emelgette a vasalt holmit a szekrényekben, biztosan ott tartjuk a dugipénzt. Adjunk csak mindent oda, majd megadja! Lófasz volt nekünk, nem dugipénzünk!

– Pofa be öreg! – ordított át megint valaki a szomszédból.

A kutya felpattant, feltartott farokkal rohant a hang felé. Nem ugatott, némán, feszes lábbal állt a kerítés mellett. Néha hátrapillantott az öregre, mintha parancsot várna. Sandri bá’ meghúzta a palackot, táncikált a szék körül.

– Boldogtalan az az anya, kinek a fia haramia! Mert nem tudja, mely órába esik a csirizes tálba!

Visszaszaladt a kutya, pacsira nyújtotta lábát az öregnek. Sandri bá’ elfogadta, de inkább csak megkapaszkodott benne. Visszahuppant a székbe, két kezével simítgatta hosszúra nőtt haját.

mért akarta volna?

– Trappolt aztán felfele a manzárdba is kotorászni, hátha oda dugtunk valamit. Menjél csak, menjél, addig se leszel idele! Csöpi meg a lépcső alján

óbéogatott, nincs ott semmink, gyere le és egyé' valamit kisfiam! Az a vadmarha szétdobált fönt mindent, Csöpi közbe' felért a lépcső végibe. A gyerek meg indult lefele, mint a dúvad, elsöpörte az anyját. Pont a lábam elibe zuhant. Nem mondom én, hogy le akarta lökni, mert mért akarta volna? Rám ordított, hívjam az orvost, mondjam, hogy megszedült, és úgy esett le. És ha jól akarok, felénk se járt hónapok óta! El sem gondoltam, mekkora a baj, csak csináltam, amit a fiam mondott.

Sandri bá' meglötyögtette a palack alján lévő lőrét, levágta maga mellé a földre. A kutya nyikkanva arrébb vetődött.

– Mit pityogsz, nem bánталak, te! Várjál csak, hozok bentről hűtöttet.

Kifele mórirkálta magát a kutyának.

– Igyál egy kis ecetet, attól jön meg az eszed!

Valahonnan ordítottak, hogy kuss legyen. Visszaült az öreg a székbe, fejét hátra húzta a részegség. Maga mellé tette a bort, tenyere alá bújt a kutya. Ültek csöndben, sokáig. Sötét volt, mikor újra eleredt, s ők összeszokottan mentek be a házba.

kép | shutterstock.com

Szilágyi P. Katalin

MÉLYSÉG

2017-09-22 | NOVELLA

A búcsúsok vasárnap este még hangosan bőgették a Rasputint. Kinn ültem a templom előtti padon és néztem, amint a dodzsemes fiúk az utolsó cigijüket szívják. Aztán jött egy ember, cigányképű, sas volt a vállára tetoválva, és azt mondta, pakolás.

A fiúk eldobták a cigit, a céllövődés leoltotta a villanyt, lehúzta a rolót. A körhintás felesége paprikás krumplit melegített a lakókocsiban, odaérezte a szaga. Éhes voltam. Tizenkét évesen mindig éhes az ember lánya.

az undor

Otthon anyám nem szólt, csak felnézett a tévészékből, míg kenyeret vágtam magamnak. Mielőtt elaludtam, arra gondoltam, a búcsúsok már pakolnak, és hajnalban indulnak majd tovább. Jó messzire. Éjjel egy lehetett, mikor csattant a kiskapu apám után.

Tudtam, ilyenkor zavar haza mindenkit Tenki, a kocsmáros. Visszafojtottam a lélegzetemet, és olyan kicsire kucorodtam, amennyire csak lehetett. Apám benyitott, éreztem a szesz meg az izzadsága szagát, megfeszült a testem az undortól. Alszol?, suttogta kásás hangon, de hamarosan elcsoszogott. Hallottam anyám fojtott hangját, s hogy megnyikordult az ágyuk rugója. Fejemre húztam a takarót és elképzeltem, hogy az uszoda vizébe csobbanok. A víz kék és hideg, ruganyosan ellenáll a testemnek. Én csak úszom, a fejem fölött villózik a nap fénye, alattam a víz kékje, és megtisztulok, feloldódom ebben a mélységben.

Olyan halkán sikerült felöltözni és eljönnöm, hogy a saját kutyánk sem ébredt meg rá. Az éjszaka tiszta volt és hideg. Borzongtam, míg bebújtam a búcsúsok ponyvája alá, és rögtön elaludtam. A főváros környékén vertek táborot, mire kikászálódtam a ponyva alól, már délután volt. A dodzsemes fiúk cigivel a szájukban rakodták a kis autókat, meg sem láttak. A cigányképű kérdezte meg, hogy kerülök oda, már tegnap kiszúrta, hogy folyton körülöttük csellengek. Egyél, mondta a körhintás felesége, és szalámit adott meg kenyeret. Két napig voltam velük, gondoltam, majd keresnek otthon. Negyednapra értem haza, stoppoltam, és egy lány elhozott a házunkig. Szeplős volt, szemüveges, azt mondta, máskor ne csináljak ilyen hülyeséget, hogy szó nélkül eljövök otthonról.

Andrew Bartram, flickr.com

A kutya ugatott, anyám krumplit pucolt, csak bólintott, mikor meglátott. Megjöttél, mondta, és szája sarkában billegett a cigi. Egy kis hamu a pólójára esett, baszd meg, morogta, és a mosogató fölé hajolt, hogy lepöckölje. Apád éjszakás, van hideg kaja a hűtőben, mondta, és kiment, hogy adjon a malacoknak. Este, elalvás előtt a körhintás feleségére gondoltam, a főztjére, a kezére, ahogy megsimogatta a hajam, mikor megköszöntem, hogy ennem adott.

ahogy elképzelttem

Még volt egy hét a nyári szünetből, és másnap már korán reggel az uszodában voltam. Gyalog mentem, így a megspórolt pénzen lángost vehettem úszás után. Szerettem az ilyen reggeleket. A strandon a homok frissen gereblyélve, ragyogott a fű a napban. Minden olyan volt, ahogy elképzelttem. A víz dermesztően ölelt, éreztem, amint reszket a szám széle, aztán a testem tette, amit kell. Lebegtem. Sodródtam. Feszültem. Ernyedtem. Csak a fényt követtem hunyt szemmel, és dobált a súlytalanság boldogsága. Alattam zöld mélység. A szabadság.

A lángosos bódéja előtt már kígyózott a sor, a hajamból csöpögött a víz a hátamon, és előttem egy szőke kisgyerek ugrabugrált a medence szélén. Rózsaszín köntöse volt, gondoltam is, milyen puha lehet az anyaga, mikor nagyot csobbant a víz. Még a papucsomat sem dobtam le, átölelt és húzott a zöld mélység. A köntösét láttam meg először, meg a szőke haját, ahogy lebeg a mélyben. Rossz ütemben vettem levegőt, megmarkoltam a haját és felrántottam. Kék volt a szeme, ahogy rám nézett, buborékok libbentek ki az orrán.

Ronn aka "Blue" Aldaman, flickr.com

Mikor eszméltem, az úszómester rázott, a hátamat ütögette, és mindenfélét kérdeztetett. A kislány az anyja karjában kuporgott, öklendezve sírt. A szája és a szeme alja egészen lila volt. Az anyja a kezemet fogta, hadart valamit, az arcomat simogatva. A szememet nézte, a hajam cirógatta és mosolygott. Közben sírt. És a fejét rázta. Aztán lángost hoztak nekem, meg üdítőt. Nem engedtek haza. A kislány apja magyar volt, azt mondta, valami attasé, és hogy engem örökbe akarnak fogadni, legyek a második lányuk, éljek velük Párizsban. Eszembe jutott az Eiffel torony, meg hogy meg kell majd tanuljam a nyelvüket és világot látok.

mit ér ez magának?

Lehet róla szó, méregette anyám az attasét, majd leszívta a füstöt. Csak az apját várjuk még meg, mert az mondja meg a tutit, és a pénzben is meg kéne egyezni, hunyorgott. Az idő lassan telt, végül anyám elszalajtott a szomszéd fiát a kocsmába, apámért. Spicces volt, nem volt még ideje mólásra innia magát, ahogy anyám szokta mondani. Kis disznószeme ravaszul

csillogott, aztán mit ér ez magának?, sandított az attaséra, míg nehézkesen a székre huppant. Míg alkudoztak, a vízre gondoltam, a hideg kékségre, a mélységre. Párizsra. Az Eiffel toronyra.

Francokat, az a sok papír, meg az utánajárás, nem ért volna annyit az egész, zsörtölődött este anyám, míg ágyazott.

Ne bánd, suttogta később apám borszagú lehelettel, és lehúzta rólam a takarót.

felső kép | Ex Und Hop, flickr.com

Handi Péter

SZÜRKÜLET

2017-09-27 | VERS

Ahogy a párnák között elfészkelődöm
a szürkület permet-homályában,
az eddig szunnyadó gondolatok, mint
a sötétedő égboltra merészkedő,
első csillagok pislákolnak.
Magányos szín a szürke,

a szivárvány számúzottje,
nem-szín, keverések mostohagyereke,
a festői palettán születik ecsetek unszolására,
aztán meghúzódik a háttérben
a primőr szín-sztárok villogása mögött.

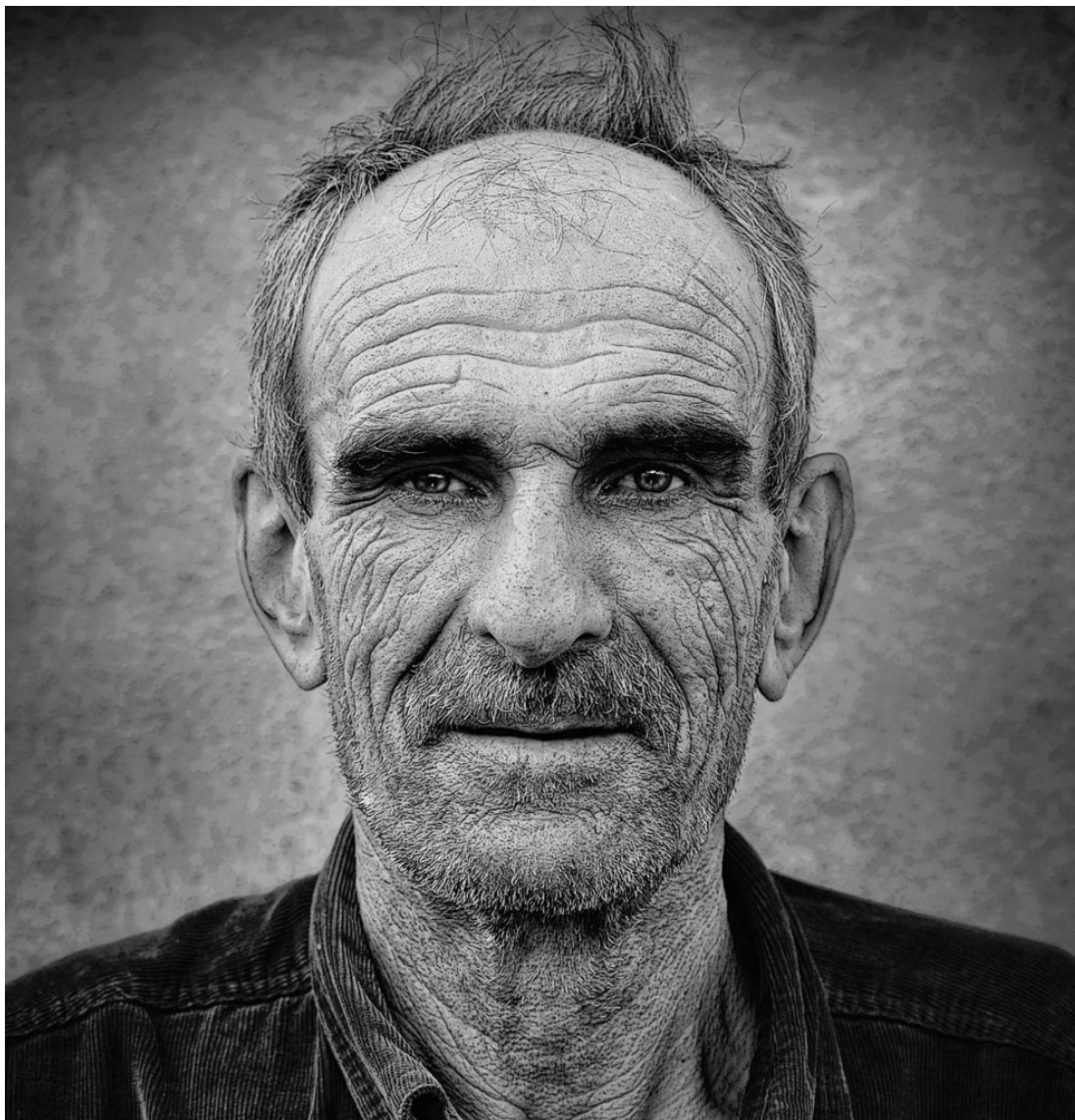
A naplemente azonban
világra ereszti a grafitfelhőt,
s ez szobámban,
mint hazatérő tolvaj,
felmutatja zsebének kincseit.

kép | Crouchy69, flickr.com

V. Buzás Andrea

NAGYFATER

2017-09-28 | NOVELLA

Józi, a kurtadumák kedélyes virtuóza kivillantja egyfogas mosolyát, nyájasan elénekel egy kezéccsókolomot vagy jónapotot, aztán továbbimbolyog. Karján lőréktől foltos rafiátáska billeg, most is a Zöldtakonyba siet utánpótlásért. Kakasjárása hozzátartozik az utcához, a pergő vakolatú házakhoz, ami – meséli – valaha macskaköves volt és derűs. A kölköket se kellett féltetni, itt játszottak a flaszteren, fiatalkorában még ő is beállt közéjük klikkerezni.

még piros lámpás ház is volt

Józsi hamar fordul. Máskor szívesen időzik az utcán, a kocsmában vagy a kapualjban. Jöhet a habtraccs, a múltidézés vagy a politika. De most

iszkol haza a vihar utáni utca dunsztjából. Nemsokára már a galambürüléssel borított körfolyosón támasztja a korlátot. Meséli, még Andrassy gróf építtette ezt a házat a lányainak, valamikor a nyolcszázas évek végén. Egy időben – mondja kajánul – még piros lámpás ház is volt az épület. Az utcai szárnyban fogadták a vendégeket, ott voltak a szalonok meg a kártyaszobák, hátul, az udvar felőli oldalon, ahol ő is lakik, laktak a lányok.

Aztán egy ügyvéd vette meg az épületet, ámbár rosszul tette, mert elállamosították tőle. A nagy lakáshiányban, valamikor a hatvanas évek elején, az új tulaj emeletráépítéssel bővítette a népvagyont. Az elkészült lakások egyikét, meséli Józsi, egy kormánytag kapta. *Mert a pártelit szerette Bel-Budát. De nem a góré költözött be, hanem a szeretője*, mondja, s miközben magyaráz, nikotinsárga mutatójával kis köröket rajzol maga elé. Egyébként az ő sokadiziglen proletár virágkora is ezekre az évtizedekre tehető.

Ám amikor a népvagyon és az őt is kitartóan kerülgető enyészet holtomiglan-holtodiglan nászra lépett, kimondatott a rendszerszintű tévedés, és kalapács alá került minden. Ez az épület is. Az ügyvéd háza.

Józi azóta is engesztelhetetlen. *Nem volt itt kérem, semmi tévedés – mondja a lakóknak –, csakhogy árulók ezek itt mind! Mer' nézze, Varga úr/Emmácska/Lacikám (kinek mit), itt van például a Dzsingisz kán! Tudja, hogy impotens volt? Nem?! Pedig az volt a szerencsétlen. És mit gondol, mivel kezelte magát? Hát megmondom én magának! Újabb és újabb feleségekkel! A régieket meg lefejeztette! Számszerint ezret! Na kérem, ezek ugyanezt csinálták... Lefejeztek mindent! Most más nővel próbálkoznak, de majd csődöt mondanak itt is... Mer' csak szét kell nézni, kéremszépen/kezéccsókolom... (kinek melyik)! Jobb lett valami?... Hát nekem biztosan nem! Csak az ám a baj teccik tudni, amíg ezek ide-oda kefélgetnek (már megbocsásson Emmácska), addig mi meg éhen döglünk.*

Józi kedélyesen eregeti a füstöt, közben a virágait mustrálja, aztán lehajol, és végigpuszilja a szirmokat. Régen atletizált, időnként még ma is tornázik a korlátnál. Fejkörzésjobbrólbalra-ésvissza-kezeketmagasba-törzsdöntéskettőhárom-éselég. Józi közép magas, inas, szívós fajta. Fürge még most is, akár egy prérikutya. Tarkóján a megmaradt haj, mint csonka babérkoszorú.

primadonnai színpadiassággal

Józsine (az utolsó) rozoga, puffadt hasú asszony volt. Gyakran imbolygott a körfolyosón, kezében nagyvilági pózba emelt szipkával, vaksin pásztázva az emeleteket. Ha észrevett valakit, egy *csókollak drágám* primadonnai színpadiassággal intett fölfelé, akár a páholyba, vagy lefelé, a zsöllyébe. Azt mondják, Józsi mellett kezdett piálni. Két éve halt meg májzsugorban, nem sokkal azután, hogy a Fiú beköltözött a házba.

Most, ahogy Józsi ott áll fehér atlétában, térdes mackójában a galambok közt, akik telepízkítják a gangot, és néha még a lakásába is betotyognak, úgy tűnik, mintha az egész ház allegóriája lenne. Ami Franciaországnak Marianne, Rómának Romulus, a Hortobágnak Angyal Bandi, az ennek a pusztuló háznak a Kovács Józsi.

Fiatalkoromban papnak készültem, mesélte egyszer, ám ahogy kimondta, élénk, szürke kis szemében meglepetés villant. Tán mert maga se hitte, hogy valaha így volt. Mindenesetre (legalábbis a lakók azt pletykálják) ávós lett belőle. De volt brigádvezető és biztosítási ügynök is. Dolgozott a Mávag-nál, a Goliban, az angyalföldi Felvonóban, végül az Állami Biztosítótól ment nyugdíjba. Kitanult két szakmát, elvégezte a marxista-leninista közepet. Hitt a szocializmusban, és titokban mindvégig hitt a munkásmozgalomban csúnyán félreértett, szerinte vérszocialista Jézus Krisztusban. Szerette a piát, a haverokat, a május elsejéket, rajongott Kádárért és az ultiért. És gyűlölte a magántulajdont. A házból csak ketten nem vették meg az önkormányzati lakást, Józsi volt az egyik. Ebben viszont nagyobb szerepet játszott krónikus pénzhiánya, mint a népvagyon elherdálása miatti ellenállása.

Sötétedik, Józsi elnyomja a csikket, és a lakásba megy. Felkapcsolja a csillárt, ami fél óra múlva pislogni kezd, majd végképp elalszik. Kapcsolgatja a sezlony melletti kislámpát, az se ég. Az ablakhoz fordul, mindenütt sötétség. Józsi lép ki először a gangra.

- Hatvanöt éve lakom itt, de ennyi baj az IKV alatt nem volt! – kiáltja, közben népesedik a körfolyosó.
- Hülye! – süvít valahonnan, aztán négy emelet mélységéből és magasságából röpködnek a szavak.
- Komcsi volt ez világeletemben... – dűnnyög valaki. – Bűdöskomcsi...
- De a galambokat, Józsiám, tényleg ne etesse! Tudja, hogy az szabálysértés?
- Na ne mondja! Galambokat etetni szabálysértés?!
- Rádásul idecsalogatja a hajléktalanokat! – csattan egy női hang.
- De kérem...! Ne így! Mégiscsak nyolcvannégy éves!
- Mér', mi baja a hajléktalanokkal? A vendégeim!
- A vendégei!? Jó vicc... az ivócimborái! – visít a nő.

Kilép a Fiú is, Józsi szomszédja, és beleordít az alkonyatba.

- Még egy rohadt gyertyám sincs! Tud valaki adni?
- Jöjjön csak, adok én magának! Ne üljön abba' a vaksötétbe! – morogja Józsi dacosan. Befordul a lakásba, a Fiú utánamegy. Fintorog a búztól, a homályban is érzékelhető kosztól. Józsi a szekrényben kotorászik, közben megcsapja a Fiú testének, feszes bőrének erős, jószagú kipárolgása. Hirtelen rosszkedvű lesz. Magára locsolná ez még a majompisát is, gondolja. Gyanús volt neki ez a gyerek mindig. És akárki akármit mond, az ő megjelenésével változott meg minden. Azóta érzi mindenütt ezt a láthatatlan, ragadozószerű lidércet, ami nyákos, polipszerű testét bepréseli minden sarokba, résbe, fiókba. Kitölti a nadrágzsebeit, a bögréit, a fotel süppedéseit. Ezernyi petét rak, amikből sorra kelnek ki a nyomor sokarcú szörnyszülöttjei.

Ezt a nyomort csomagolja prémés kabátokba, drága holmikba ez a szerencsétlen, aztán úgy parádézik, mintha ő lenne a welsi herceg. Pedig csak az albérletre többet fizet, mint hetvenezer, plusz a rezsi. Először azt hitte, fodrász maszekba', ezért jön-megy ez a sok kuncsaft! De járnak ehhez még tarkopasz vénemberek is...! Meg hát falszomszédok. Hallja azt is, amit nem akar, a rohadt életbe! Szegény, szegény kis prosti!

Józsi kitapintja a gyertyát, a fiú kezébe nyomja.

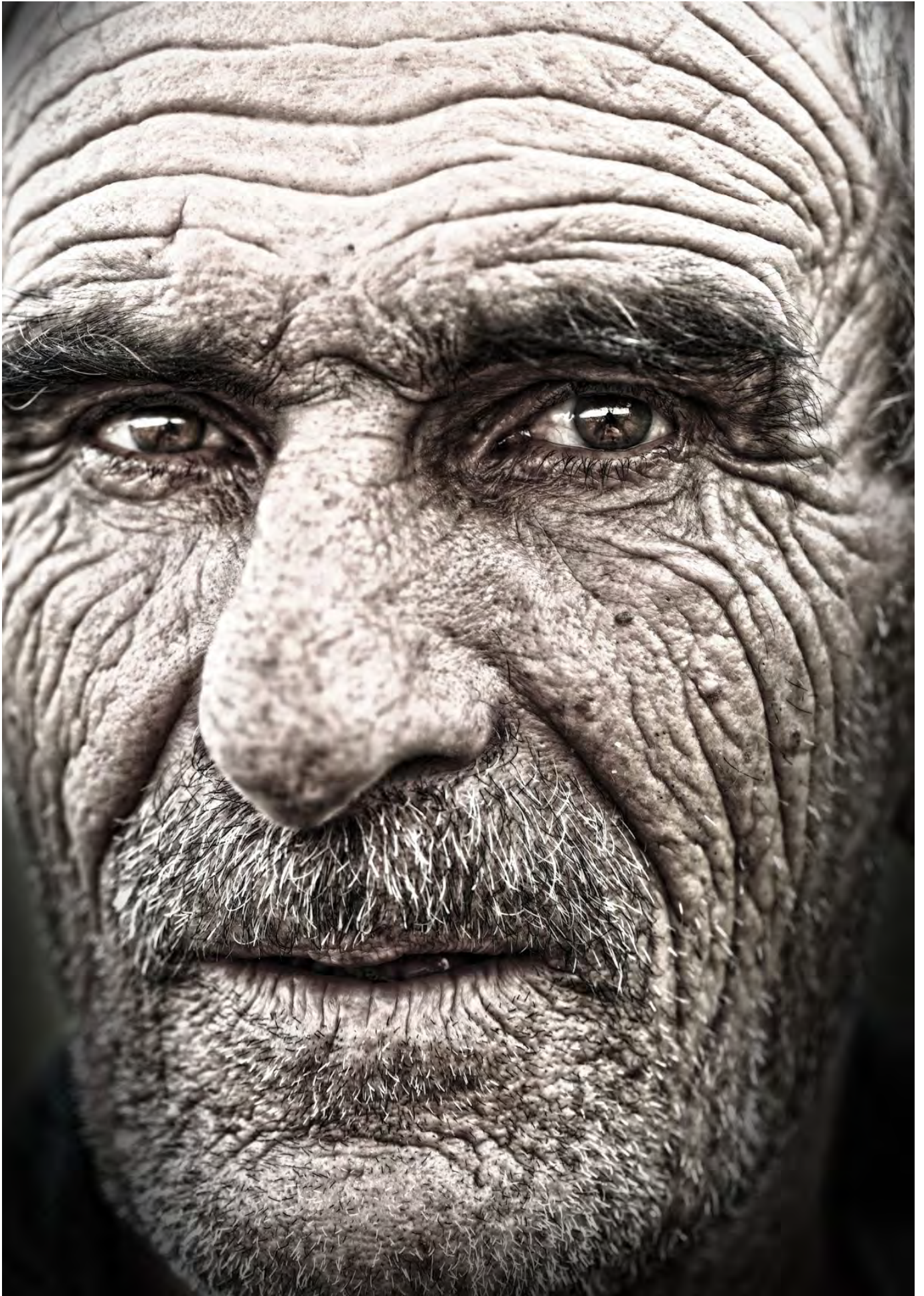
– Itt van édes fiam – mondja fásultan. – Csak azt ne kérje, hogy tartsam is magának. Mert még ha csak nőknek csinálná...!

csak a sötétség van

A Fiú fejébe vér tolul. Füle bedugul, mintha víz alá nyomnák. Állnak egymással szemben a szúrós cigarettaszagban, az áporodott ágyneműk között. Ökle megfeszül, nem sokkal magasabb az öregnél.

Inas ő is, és dacos, meredt pupillával bámul a másik csont-bőr koponyájára, szeme helyén a két fekete lyukra. Köröttük már nincsenek irányok, nincs jobb és bal, csak a sötétség van, az örvény, a dobhártya zubogása. Reccsen a parketta, egyszerre mozdulnak. A Fiú keze lódul, de Józsi már a karját lapogatja. *Jól van, gyerekem, mondja, én nem dumálok ki semmit... de ez... ez a legszarabb, amit magaddal csinálhatsz. Érted, édes fiam? A legszarabb!* A srác füle kipattan, hallja a másik csendes mormolását, bőrén érzi szikkadt, csontos kezét. Hallja a galambot is, ahogy az előszobában kurrog. Orrát facsarja a bűz, a szennyes ruhák, a nikotin fojtó szaga. Közel hajol Józsihoz, az arcába sziszeg.

– Könnyen dumál, öreg, magának már csak egy tepsi kell! Különben az se érdekel, ha kipofázza! Együtt a lóvé, meg már natürlích, hogy karattyolok németül... Egy-két hónap és itt se vagyok! Hát csak dumáljon! Szoptam én már eleget! A fateromat megölték, alighogy megszülettem. Algírba' dolgozott, itthon meg eldicsekedett a lóvéval, hát naná, hogy kinyírták érte! Mutterom szétitta a máját, engem meg intézetbe dugtak. Nagyfaterom szart ránk, még beszélő viszonyban se voltak anyámmal! Csak a kártya érdekelte a vén hülyét, meg a politika, tán ötévesen láttam utoljára! Itt lakik valahol az is, ha még fel nem fordult. Különben próbáltam én mindenfélét, güriztem, mint az állat, de sose fizettek ki rendesen. Úgyhogy ne dumáljon itt nekem! Baszogattak már eleget így is, meg úgy is! Ezért legalább pénzt kapok! – sistergi kifulladásra, aztán kibotorkál a lakásból.

Józsi megkövülten áll. Már sűrű a sötét, holdvilág sincs. A levegő is fogy. Tátog, mellkasát abroncsba rántja a fájdalom. *Algír...* hörghi kidülledt szemmel. Amikor a veje megérkezett Algírból, két hétig mulattak a Zöldtakonyban. A vendége volt mindenki, hiába kérte, hogy ne hetvenkedjen a sok pénzzel... És a kisgyerek... a Tibike...! Levitték valahová az isten háta mögé. A lánya még azt se akarta elárulni, hová. Törzsét előre dönti, zihál, a fotel után tapogat. Lötyög a karfa, Józsi megbillen. Még ellenáll a fájdalomnak, ami a földre döntené. A Fiú szavai fekete folyosón kopognak. *Szart ránk... a nagyfaterom... Csak a politika érdekelte... a vén hülyét... meg a politika...!* Józsi felborul, csúszik a szavak után. Mintha belülről egy kéz, akár a szennyes ruhát, ki akarná fordítani. Húzza befelé, önmagába. Hogy belül legyen, ami most kívül van, és kívül csak a csontok maradjanak, a befagyott erek, a döglött zsigerek...

Borul a kisasztal, csörömpöl tányér, kanál. Loccsan a paprikás krumpli. Józsi örvénylő térbe zuhan. Ujjai még markolnák az e világit, nyújtózkodik a fotel felé, aztán egy tompa puffanással karja is a parkettára zuhan.

kép | Photographee.eu, shutterstock.com

Kiss Lajos András

MIGRÁCIÓ, MENEKÜLTVÁLSÁG, NÉPESSÉGCSERE, TERRORIZMUS – HOGYAN ÉLJÜNK APOKALIPSZIS IDEJÉN? – 3.

2017-09-19 | ESSZÉ

A világméretű migráció okai – Európából nézve

Paul Collier szerint a migrációs politikáról szóló diskurzus irányát elsősorban az határozza meg, hogy képesek vagyunk-e legalább megközelítőleg helyes választ adni

a kérdésre: miért sokkal gazdagabbak bizonyos országok vagy országcsoportok, mint mások? Hogyan lehet, hogy miközben hatalmas mennyiségű tőke cirkulál a glóbuszon, mintegy az országhatárok között és fölött, egy sor szegény ország lakóihoz szinte semmi sem jut el a rengeteg pénzből? Néhány egyszerűbb válasz persze elmélyültebb kutatómunka nélkül is megfogalmazható: a rossz gazdaságpolitika, működésképtelen ideológiák, hátrányos földrajzi adottságok, gyenge munkaerőkölcs, a gyarmatosítás máig ható következményei, rosszul működő iskolarendszer stb. Úgy látszik, ahol jól mennek a dolgok, vagyis az európai kontinens legtöbb országában, mindennek éppen az ellenkezője tapasztalható. Az európai társadalmak vonzereje hosszú történelmi fejlődés következménye. Az utóbbi kétszáz évben kiteljesedő, s a lakosság széles rétegeit elérő jólét olyan folyamatnak köszönhető, amelynek során az általános érdekeket támogató politikai és jogi intézmények születtek. „De – teszi hozzá Collier –, a demokratikus politikai intézmények csak akkor működnek megfelelően, ha a lakosság jól informált, és lehetősége van politikusai megfegyelmzésére.”^[1] Ez általánosságban igaz, de a migráció ügyében nem igazít el. Itt ugyanis újabb kérdés vetődik fel: ki az, aki valóban jól informált, és voltaképpen ki fegyelmezzon meg kit?

Új narratívák

Napjaink migrációs politikája rendkívül komplex jelenség, labirintusaiban könnyen elvész az átlagpolgár. Keynes egykori javaslatát követve Collier azt tanácsolja, szemléletes „mikroelméletet” kell alkalmazni. Az új narratívák, jó esetben, a közgondolkodás részeivé válnak, és lehetőség nyílik szélesebb körű általánosítására. Amíg a betegségeket a boszorkányok mesterkedéseinek tulajdonították, a terápia hatástalanok voltak. Mihelyst a baktériumokban azonosították a betegségek okait, nyomban megnyílt a lehetőség a közegészségügy javítására. (Haitin még most is a gonosz démonokban látják a betegségek okozóit, főként ezért szánalmasak az ottani egészségügyi állapotok). Collier szerint ez a modell alkalmas a migrációs kérdés racionális megvitatására is. Mindenekelőtt azzal az egyszerű igazsággal kell szembesülnünk, hogy a nyugati társadalmak azért vonzó célpontok a gazdasági menekültek számára, mert Nyugaton az *intézmények*, a *szabályok* és a *normák* jól működő *társadalmi modellé szervesülnek*. (Legalábbis

Afrikából nézve!) Igaz ugyan, hogy Amerikában és Európában országokként eltérően kapcsolódnak az egyes elemek, de végső soron mindenütt viszonylag magas életszínvonalat és hosszú távú stabilitást eredményeztek – legalábbis a legutóbbi időkhöz. „Jól látható, hogy a migránsok leginkább a társadalmilag nem működő országokból menekülnek.”^[2]

Shubert Ciencia, flickr.com

Collier könyvében eleinte az Unióra nehezedő és állandóan növekvő migrációs nyomás társadalmi következményeit vizsgálja. Példái rendre az Európai Unió tagállamai közötti, úgynevezett *belső migráció* kérdéseire összpontosulnak; a mediterrán államokból (Spanyolország, Portugália, Görögország) és újabban Lengyelországból, Romániából és Magyarországról induló, s főként a protestáns északi országokba (Anglia, Németország, Skandinávia) irányuló munkaerő-vándorlás gazdasági és szociális következményeit elemzi. Aztán tágít, és az Afrikából és Ázsiából induló migráció kérdéseit vizsgálja. Megállapítja, hogy a kulturálisan egymástól távol

eső csoportok között nagyon nehéz a társadalom zavartalan működéséhez szükséges kooperációs és szolidaritási technikákat működtetni. Ráadásul, az úgynevezett nyugati társadalmakban az utóbbi harminc évben folyamatosan gyengül is a szolidaritás és a kooperáció. Az 1980-as évek elejétől – először csak az angolszász országokban, később szinte az egész fejlett világban – az a neokonzervatív gazdaságfilozófia jutott uralkodó helyzetbe, amely feleslegesnek tekinti a szolidaritás, az igazságosság és az állami segítségnyújtás szinte minden formáját. A neokonzervatívok vezérelve, hogy nem létezik társadalom, mert csak egyének vannak, akik rátermettségüktől függően képesek helytállni (vagy nem helytállni) az emberi élethez szükséges anyagi javakért folyó versenyben. Michael Sandel, a komunitárius nézeteket valló amerikai filozófus, az *Amit pénzért nem lehet megvásárolni* című nagyszerű könyvében érzékletes példákkal bizonyítja, hogy a „szociáldarwinista” ihletésű gazdaság- és társadalomfilozófiából származó következmények napjainkra szinte a szétesés szélére sodorták a „szolidaritásdeficitben” szenvedő nyugati társadalmakat.[3] Az Afrikából és Ázsiából érkező migrációs nyomás persze még inkább gyorsítja ezt a leépülési folyamatot.

Mitől fél Európa?

Lothar Fritze[4] – a német szellemi életben egyre nagyobb befolyással rendelkező chemnitz-i filozófus – a „korlátlan befogadásra” épülő migrációs politika ellen érvel. Állításai éppen a nyugati társadalmak deficitesek szolidaritás-teljesítménye szempontjából megfontolandóak. Fritze 2016-ban *A gonosz jóakarata – világmegmentés és önfeladás a migrációs válságban* címmel megjelent munkájában ír a Németországot súlyosan érintő migrációs válságról.[5] Kiinduló tétele, hogy jelenleg egyfajta kultúrharca bontakozik ki Németországban. A tét a nemzeti identitás és a kulturális homogenitás megőrzése vagy feladása. Nem lehet kétséges, hogy az elmúlt évben rendkívüli erővel felszínre törő, a politikai, filozófiai érvek sokaságát felvonultató szellemi birkózás hátterében a 2015-ös migrációs hullám áll. A nemzeti identitás megőrzése mellett érvelők (*Pro-position*) álláspontja konzervatív, s leginkább a keletnémet lakosság körében erős pozíciójú.

Paul Keller, flickr.com

A közvetlen cél a német kulturális identitás megőrzése, de jelen van egyfajta ösztönös antitotalitárius beállítódás is, amely eleve gyanúval viseltetik mindenféle radikális változással szemben. A pro-álláspont képviselői különbséget tesznek a háborús övezetekből menekülő „valódi menedékkérők” és a pusztán csak a jobb élet reményében útnak induló bevándorlók között. Az ellentétes felfogást (*Kontra-Position*), a bevándorláspárti álláspontot jórészt a médiaértelmiség és a politikai osztály tagjai képviselik. Szerintük a nemzeti identitás eszméje mára korszerűtlenné vált; a világfolyamatok a totális kozmopolitizmus és globalizáció felé mutatnak. „Korszerűnek feltüntetett társadalmi projektjük – a kommunizmus bukása után – a multikulturális társadalom.”^[6] Az általuk elképzelt társadalmi fejlődés végpontja a kulturálisan homogén világtársadalom, s ennek legjobb katalizátora a migráció. Fritze kemény szavakkal ostorozza a „bevándorláspártiakat”, akik szerinte folyamatosan *rasszizmussal és diszkriminációs gyakorlat* érvényesítésével vádolják azokat, akik az őshonos lakosság érdekében szólni mernek. A bevándorláspártiak „(...) pontatlan definíciókkal és objektívnek semmiképpen sem nevezhető tények állításával kriminalizálják a nekik nem tetsző álláspontokat és a mögöttük meghúzódó állítólagos érdekeket – amelyek meglehetősen elterjedtek a lakosság körében.”^[7]

a modernitás minden bűne

Fritze utal arra, hogy a bevándorláspárti álláspont nem a semmiből született. A felfogás hátterében a nyugati értelmiség körében általánosnak tekinthető

önostorozás, „mazochizmus” áll. A francia intellektuális jobboldal (az úgynevezett „új filozófusok”) egyik ismert alakja, Pascal Bruckner, a *penitencia zsarnokságának* nevezi a jelenséget. Bruckner szerint az „öngyilkos attitűd” eredete, hogy Európa értelmiségének meghatározó hányada magára vállalja a modernitás minden bűnét, kiváltképpen a gyarmatosítást és annak máig ható következményeit. Kétségtelen, Bruckner megértést mutat a harmadik világ népeinek múltban elszenvedett sérelmei iránt, és kész elismerni, hogy az európai hatalmak afrikai, ázsiai stb. gyarmatosításai kegyetlenek voltak, mai szemmel mindenképpen embertelennek minősíthető mozzanatokkal teli. Mégis arra teszi a hangsúlyt, hogy éppen a „hódítók” képviselte értékek és eszmék járultak hozzá, hogy a harmadik világban sikeresek legyenek a

legkülönbözőbb emancipatorikus törekvések. Haiti és Santo Domingo fekete rabszolgái a francia forradalmárok által megalkotott *Ember és polgár jogainak nyilatkozatára* hivatkoztak, mikor a 18. század végén fellázdak a francia gyarmatosítók ellen. 1954-ben az algériai FNL vezetői szinte kivétel nélkül a francia egyetemeken szívták magukba a forradalmi eszméket, amelyekkel aztán Párizs elleni felkelésüket igazolták.**[8]** Bruckner mindezt azzal egészíti ki, hogy mindenképpen különbséget kell tennünk a modern totalitárius eszmék mozgatta „huszadik századi gyarmatosítás” (fasizmus, kommunizmus) és a „hagyományos” gyarmatosítás között. Az első a meghódított népek kiirtását vagy legalábbis teljes elnyomását szolgálta, a hagyományos (európai) árnyaltabb megítélést érdemel. Történelmi következményeit tekintve mindenképpen pozitív, hogy Caesar legyőzte Vercingétorix seregét, írja Bruckner, mert a „vereség” következtében tagozódhattak be a gallok a Római Birodalomba. Ellenkező esetben őseink életét hosszú századokon át „(...) az egymással rivalizáló törzsek ezreinek durva szokásai és obskúrus kultuszai határozták volna meg.”**[9]**

Peter Haden, flickr.com

Bruckner szerint, ha az úgynevezett nyugati kultúrának van valamilyen specifikuma, akkor az éppen a hajlam az öngyűlöltre. Napjainkra a nyugati értelmiség önmarcangoló rítusai maguk is a fogyasztói társadalom integráns részévé váltak. „Bűnös vagyok, tehát vagyok”, hangzik a nyugati identitás alapvetése. Csakhogy a nyugati ember, ahelyett hogy megtisztulva jönne ki ebből a purifikációs gyakorlatból, inkább az auto-kannibalizmusnak adja át magát, s ebből a „mogorva gyönyörből” képtelen talpra állni. „A hiperkritizmus folyamata az öngyűlöletnél ér véget, s csak romokat hagy maga mögött.”**[10]**

destruktív magatartásforma

Hajdan az európai ember folyton-folyvást a maga felsőbbrendűségét hirdette, ma viszont csak az általa elkövetett történelmi bűnöket sorolja, s

magára veszi a felelősséget a világban elkövetett minden rosszért. Vladimir Jankélévitch álláspontjához csatlakozva Bruckner különbséget tesz a *megbánás* és a lelki *önmarcangolás* között. Előbbi magában rejti a megtisztulás és a nyugodt lelkiismerettel való újrakezdés lehetőségét. Az állandó önvád, a folytonos penitenciagyakorlás viszont a személyiség széteséséhez vezet (egyéni és kollektív értelemben egyaránt). Ez a destruktív magatartásforma aztán Európa iszlamizációját tekintve a rendkívül óvatos értelmiségi hozzáállásban bosszulja meg magát. Pedig Rómában ma már vannak mecsetek, de találkozhatunk-e keresztény templomokkal Mekkában, Rijadban vagy éppen Dzsiddában? – teszi fel a kérdést Bruckner. „Vajon nem jobb-e muzulmánként lenni Düsseldorfban vagy Párizsban, mint kereszténynek Kairóban vagy Karacsiban?”**[11]** Franciaországban vagy bármely más európai szekuláris országban naponta tanúi vagyunk a zsidó-kereszténység nevetségessé tételének, a pápa vagy éppen a Dalai Láma kicsúfolásának. Ugyanakkor az iszlám, valamilyen rejtélyes okból, abszolút védeltséget élvez. Európában az iszlám fundamentalizmus felettébb óvatosan megfogalmazott kritikájának is azonnal az iszlamofóbia vádjával kell szembesülnie. (Bruckner mindezt azzal egészíti ki, hogy az Egyesült Államokban nem ez a helyzet. Ott a kis zsidó és keresztény integrista csoportok – amelyek az iszlámhoz kísértetiesen hasonló groteszk nézeteket hirdetnek – is élvezik a mindenkori amerikai kormányzat különleges védelmét.) Megemlíti a

Franciaországban nagy vihart kiváltott kétezres évek eleji eseményt, amikor a franciaországi iszlám szervezetek követelték, hogy tiltsák be Voltaire *Mohamed, a próféta* című darabjának előadását. (Végül csak szoros rendőrségi védelem mellett tudták bemutatni. S bár a mű csekély esztétikai értékkel rendelkezik, de felettébb hatásosan leplezi le a vallási fanatizmus és intolerancia káros következményeit.) Az iszlamofóbia vádja végképp ellehetetleníti a reformista köröket, amelyek megpróbálják a modern polgári demokrácia értékeit és az iszlám elveit összhangba hozni.

Fritze Brucknerhez hasonlóan látja az iszlám és az iszlám világból érkezett migránsok „mértéken felüli” védelmére irányuló törekvések következményeit. Mert ha elfogadjuk a politikailag inkorrektnek tekintett vélemények állami korlátozását, paradox következményekkel szembesülünk. „Miközben az állami erőszak folyamatosan erősödik (a politikailag inkorrektnek tekintett vélemények korlátozásával – K. L. A.), az állam erőszak-monopóliuma vészesen erodálódik.

Paul Keller, flickr.com

Azok a polgárok, akik többé nem érzik biztonságban magukat, hozzáfognak önvédelmük megszervezéséhez, és mindenféle magánbiztonsági szolgálatot vesznek igénybe. A gazdagok, akik zárt lakóparkokba vonulnak, magánhadseregeik védelmére támaszkodnak, és az önbíráskodás jogát érvényesítik a bűnözőkkel szemben. A rendőrség és az állami szervek egyre gyakrabban vonulnak ki bizonyos városrészekből, s az ott folyó élet megszervezését a maffiára és a *Saríja* jogra bízják. Az állam fragmentálódik, innentől nem mindenki számára ugyanazon államként jelenik meg. Új szereplők jelennek meg a színen, akiknek leginkább a gyengék kiszolgáltatottak.”**[12]**

Fritze – és a nála még radikálisabb hangot megütő ún. „identitárius mozgalmak” képviselői – Európa „délamerikanizálódását” vizionálja, olyan világ rémképével fenyeget, amelyben végérvényesen kettészakadt a társadalom. Nehezen tudom

megítélni, mennyire megalapozottak ezek a *negatív scenáriók*. Leginkább a világot látott és angol józanságot képviselő Paul Collier álláspontját osztom, aki a *mértékre teszi a hangsúlyt*. Vagyis a „*semmi migráció*” politikája hosszú távon aligha tartható, de a „*jöjjön ide mindenki, aki szeretne*” opciója szinte biztosan katasztrofális következményekkel járna.

nemzeti identitás

Fritze szerint a „migrációpártiak” és a „migrációt ellenzők” nem egyforma fegyverekkel küzdenek. Az univerzalista, internacionalista és multikulturalista hadvezetés fő módszerei nem a racionális érvelés eszköztárát szélesítenék, hanem azok morális cáfolatára törekszenek, akik a német alkotmány szellemével összhangban „(...) a német népnek és a német nemzetállamnak mint kulturális közösségnek a fenntartásában érdekeltek, és továbbra is szeretnék megőrizni a nemzeti identitást.”**[13]** Pedig egy demokratikus jogállam képviselőinek nem lehet céljuk, hogy – akár a spontán érzelmi hullámoknak engedve, akár egy politikai utópia megvalósítása céljából – az egész emberiségre mint potenciális polgártárs-közösségre tekintsenek, és népükből kipréseljék az ehhez szükséges szolidaritás-teljesítményeket. Fritze könyvének különböző fejezeteiben legalább egy tucatszor megismétli: „a világmegmentést nem lehet alkotmányos célnak tekinteni.”**[14]**

Fritze egyébként néhány tömeglélektani és szociálpszichológiai evidenciából indít, amelyek szerinte a posztmodernnek nevezett korban sem veszítették el érvényességüket. Azaz a népek, nemzetek és államok továbbra is sorsközösségek. Igaz, nem hivatkozik Jürgen Habermásra, de vélhetően rá gondol, amikor az úgynevezett *alkotmányos patriotizmus* redukcionista személetét kritizálja. Mert a népekre sohasem tekinthetünk úgy, mintha azok az individuumok tetszőlegesen összerakott halmazával lennének azonosak, illetve mintha ezeket az individuumokat csak a racionális elvek alkotmányos köteléke fűzné egybe. A népközösségek mindig interakcióban vannak a környezetükkel, „mégis, ezek a változások nem akadályozzák meg a népközösségeket, hogy konfliktusban hangsúlyozzák kollektív identitásukat, és elhatárolják magukat a többiektől.”**[15]** Márpedig konfliktusos helyzetben azoknak a

közösségeknek jobb a túlélési esélye, amelyek az alkalmazkodáshoz szükséges innovációkat egységes fellépéssel tudják mozgósítani, illetve van bennük készség a sikerhez szükséges áldozatok elviselésére.

Fouquier, flickr.com

Nem kétséges, hogy az olyan országoknak, mint Svájc vagy az Egyesült Államok, amelyek jelentős vallási, nyelvi és kulturális heterogenitás mellett is képesek voltak erős „mi-tudatot” létrehozni, meglehetősen hosszú történelmi időszakra volt szükségük a sorsközösség kialakításához. A kulturális homogenitás nem öncél, de szükséges feltétele az állampolgárok hatékony együttműködésének. Ha például a muszlim férfiak visszautasítják, hogy a német rendőröknek engedelmességedjenek, vagy ha az arab származású klánok nem hajlandók a német hatóságokkal együttműködni, mivel a német jogrendet sem ismerik el, máris összeomlott a sikeres kooperációhoz szükséges kulturális egység. A kulturális homogenitás egyfajta néma „háttér-ideológia”, amely evidenciaként működik a mindennapi gyakorlatban. Ugyanez érvényes a „szociális államra”. A szociális államot a fordított altruizmus eszméje tartja életben: „én segítek neked, mert feltételezem, hogy ha majd én szorulok segítségre, te is segíteni fogsz nekem”. Ez a játékelméleti modell feltételezi a

kölcsönös bizalmat és a kölcsönösen osztott értékeket. A német alaptörvény pontosan ezeket az eszméket és értékeket fejezi ki: a szövetségi köztársaság a németek állama. „A német alaptörvény nem bevándorló államként definiálja Németországot”.**[16]**

elvárható morális köteleességek

Fritze könyvének talán legizgalmasabb része az *embertársainkkal szemben elvárható morális köteleességek és az önmegmaradáshoz való jog* metszetében értelmezi a

migránsproblematikát. Általában igaz, hogy segítségre szoruló embertársainkon kötelesek vagyunk segíteni, de ezt nem tekinthetjük abszolút és feltétel nélkül érvényes imperatívusznak, írja. Mindannyian, azaz az egész emberiség véges erőforrásokkal rendelkező bolygó lakói vagyunk. Így azok az embertársaink, akik a saját hazájukban ilyen vagy olyan okból nem képesek életüket biztonságossá tenni, és ezért egy másik országban keresnek menedéket, arra nem feltétlenül tarthatnak igényt, hogy a befogadó közösség erőforrásainak jelentős részét áldozza a jövevények ugyanolyan szintű körülményeinek biztosítására. „Ha például valakinek van pénze Törökországban csónakot bérelni, akkor őt a Genfi Konvenció értelmében nem lehet menekültnek tekinteni. Hiszen a túlélés lehetősége már Törökországban is adott, politikailag nem üldözik, s helyzete mindenképpen jobb, mint hazája háborús övezeteiben rekedt sorstársaié.”**[17]** A segítségnyújtás parancsát mindig a lehetséges „elvárhatósági határok” mellett kell értelmeznünk. Például senkitől sem várható el, hogy azon az áron is ajánlja fel veséjét egy idegen embernek, ha ezzel veszélybe sodorja saját életét. Aki az elvárhatósági határok létezését elismeri, azt is elfogadja, hogy a saját érdekeket privilegizált hely illeti meg. Az alkotmány által biztosított menedékjogot tehát nem lehet korlátlanak tekinteni, még akkor sem, ha a német alaptörvény nem definiálja pontosan a határokat. A menedékjog immanens korlátai a német társadalom, a német gazdaság és végső soron a német polgárok teljesítőképességéből adódnak, s persze, sohasem lehet ezeket végérvényesen rögzíteni. De ha egy közösség, illetve akik a közösség nevében döntéseket hoznak, nem hajlandók tudomásul venni, hogy igenis léteznek ilyen határok, azt is

veszélyeztetik, hogy az adott közösség a jövőben a tőle valóban elvárható segítségnyújtási kötelezettségét teljesítse. „S éppen ez a legrosszabb ebben a felelőtlen hozzáállásban.”**[18]**

Fritze szerint is szükség van a lassan világméreteket öltő menekültválság okainak józan elemzésére. Bolygónkon az utóbbi évtizedekben hatalmasra nőttek az úgynevezett első vagy fejlett, illetve a harmadik világ közötti gazdasági, életmódbeli, kulturális stb. különbségek. Napjainkban a nagyjából 1,2 milliárd lakosú Afrika nemzeti jövedelme alig haladja meg a hatvan milliós Franciaországét. S ha a jelenlegi trendek folytatódnak, a helyzet rosszabb lesz. Mert hiába nő az afrikai országok nemzeti jövedelme, az egy főre jutó nemzeti jövedelem változatlan marad, hisz – a demográfusok állítják – 2050-ben 2,5 milliárd, 2100-ban pedig 4,4 milliárd ember él majd az afrikai kontinensen. Hasonló a helyzet néhány közel-keleti, illetve távol-keleti ország esetében. A növekvő nyomor, a háborúk és a teljes kilátástalanság valószínűleg lakóhelyük elhagyására ösztönzi ezeknek a régióknak a lakosságát is.

Frode Ramone, flickr.com

Igaz – legalábbis egyelőre -, nem a világ legszegényebb országaiból érkeznek a migránsok a fejlett világba: ahhoz, hogy valaki elhagyhassa hazáját, már rendelkeznie kell bizonyos anyagi erőforrásokkal. S éppen ez a legfélelmetesebb az egészben, írja Fritze. Ugyanis, ha a következő évtizedekben gazdasági növekedés lesz a harmadik világ országaiban, a változás inkább felerősíti a migrációs szándékot, mert egyre többen engedhetik meg maguknak, hogy útnak induljanak egy még jobb jövő reményében. Ezért ne kerteljünk: „a menekültválság lényegében migrációs válság”.

[19] A jelenlegi bevándorló hullám migránsai nagyjából olyan háborús és válságövezetektől jönnek, ahol a korrupció és az erőszak a mindennapok megszokott jelenségei. A migránsokat kibocsátó harmadik világbeli országok, legalábbis jogi, kulturális értelemben, a modernitást megelőző állapotban rekedtek meg. „A Németországba érkező bevándorlók nem egyszerűen csak más kultúrákból jönnek, hanem olyan kultúrákból, amelyek jelentősen különböznek a miénktől. A bevándorlók olyan kultúrákhoz tartoznak, amelyekben a meggyőződések, életképzelések és a mentális habitus a premodern világ állapotaira emlékeztet. Ráadásul a bevándorlók gyakran vallásilag fanatizált közegekből érkeznek. A klasszikusan befogadó államokban, mint az Egyesült Államok, Ausztrália és Új-Zéland, esélyük sem lenne a befogadásra.”**[20]**

mintha tudomást sem venne a problémáról

Ezek az érvek nem teljesen alaptalanok. A migrációs válság megoldását mintha mindenki Európától várná, így a vén kontinensre igazságtalanul nagy teher nehezedik.

Közben a világ többi gazdag állama – Kanada szinte az egyetlen kivétel – mintha tudomást sem venne a problémáról. Japán például, amely a világ egyik legfejlettebb országa, noha közismerten nagyon súlyos demográfiai gondokkal küzd, és a lakossága elöregedett, egyáltalán nem fogad be migránsokat, a muzulmánok szinte be sem tehetik oda a lábukat. Ugyanakkor nem nagyon hallani arról, hogy ezért a kérlelhetetlen bevándorlásellenes magatartásért bárki a vádlottak padjára ültetné a japánokat.

Fritze nem fogadja el a „migráns pártiak” érvét, hogy az Európában (és ezen belül Németországban) tapasztalható súlyos munkaerőhiányt a migráció támogatásával lehetne javítani. Daniel Cohn-Bendit és Claus Leggewie optimista kijelentését, hogy *Wir schaffen das!* (Megcsináljuk!), csak „(...) bizalom, bizalom, bizalom. És a migráció már középtávon is sikeres lesz”, Fritze a vallásos hit bizarr megjelenésének tekinti.**[21]**

A migránsok többsége valóban rosszul képzett. Ha valaki azt állítja magáról (és esetleg még papírja is van róla), hogy mérnök, az többnyire technikusai tudással rendelkezik. Nem is beszélve a nyelvi akadályokról. Ezért nem hihető, hogy a német gazdaság a globális versenyben a migránsok segítségével fog helyt állni. Fritze kifejezetten bagatellizálja Németország demográfiai problémáit. „Mi, németek, száz évvel ezelőtt ’térnélküli nép’ voltunk, ma viszont ’lakossághiányos’ népként írnak le bennünket. Pedig Németország még ma is a kontinens egyik legnagyobb népsűrűségű országa. Semmilyen érv nem szól amellett, hogy Németország vagy Európa lakosságának konstansnak kell maradnia. Azok a problémák, amelyek a csökkenő népességből adódnak, még mindig sokkal jobban kezelhetők, mint a tömeges migráció okozta problémák (...).”**[22]**

Véleményem szerint, ha igaz, hogy Cohn-Bendit és Leggewie bagatellizálják a migrációból adódó nehézségeket, akkor Fritze hasonlóan lebecsüli Európa demográfiai problémáit. Érvelésében másfajta következetlenséggel, elhallgatásokkal is találkozunk, legalábbis csak félig-meddig kifejtett gondolatokkal. Például nem világos, hogy amikor a bevándorlók „integrációképtelenségéről” beszél, akkor csak a hirtelen nagy tömegben Európára „zuhant” migránsok gyakorlati integrálhatatlanságára gondol-e, vagy hogy a muzulmán bevándorlók eleve, genetikusan és generikusan képtelenek az integrációra. Néha úgy tűnik, az utóbbi álláspont áll hozzá közelebb.

Alisdare Hickson, flickr.com

A radikális jobboldaltól nem sokban különböző Fritze megdicséri a baloldali radikalizmus olyan ismert képviselőit, mint Alain Badiou és Slavoj Žižek. „Az új radikális baloldal ebben a kérdésben, ami a feladat nagyságát illeti, sokkal realistább. A migráció okait a radikális baloldaliak a 'globális kapitalizmusban' látják. A menekültválság átütő megoldása megköveteli a helyzet józan analízisét, amely szerint a 'társadalom működésének fundamentumát világméreteken úgy kell átformálni, hogy többé ne legyenek olyan kétségbeesett emberek, akik ezt az utat választják'”. [23] Voltaképpen igaza van Žižeknek és Badiou-nak, amikor pellengérré állítják „az altruista erényeket”. Ez a szemforgató magatartás kizárólag arra jó, hogy a nyugati világ jólétben élő polgárságának felső tíz százaléka megnyugtassa lelkiismeretét: „megkenünk pár tucat vajaz zsömlét, elmondunk néhány közhelyes igazságot a politikailag korrekt viselkedésről, s ezzel teljesítettük is a feladatunkat.” Pedig ez az álszent magatartás nem old meg semmit, mondják a radikális baloldaliak, sőt, kifejezetten gátolja, hogy az osztályharcot világméretűvé lehessen fokozni. Mert a fő ellenség az „ázsiai értékekkel kiegészült angolszász liberalizmus”. Valójában nem a migráció, hanem ez fenyegeti igazán „megszokott nyugati életformánkat”. Igaz persze, kommentál Fritze, hogy a radikális baloldaliak elsősorban annak lehetőséget látják meg az 2015-ös migránsválságban, hogy revitalizálják megkopott kommunisztikus eszméiket, de ezzel együtt is hitelesebben írják le a migránsválság lényegét, mint a nyugat-európai politikusok többsége és az úgynevezett „Willkommenskultur” szószólói.

kulturális inhomogenitás

A helyzet mégiscsak az – írja Fritze –, hogy az Európába özönlő migránsok számtalan konfliktus és szorongás forrásai. A kulturális inhomogenitás napjainkban is szinte ellehetetleníti az őslakosok és a bevándorlók békés együttélését. A német nagyvárosokban párhuzamos társadalmak jöttek létre, s a részvilágok között alig van kommunikáció. Németország persze nagy ország, amelyben mindig is jelen volt a sokféleség (pl. az egymástól erősen elütő tájszólások). De ezek a különbségek nem akadályozták meg a többé-kevésbé homogén német nemzettudat és „német

szolidaritásközösség” kialakulását. Ez most más helyzet. Az iszlám nem ismeri el a szekuláris társadalmat, a vallás és az állam szétválasztását, az individuumok jogát az autonóm életvezetésre stb.

Számos nyugat-európai politikus (és a médiaértelmiség hangadói) – folytatja Fritze – érzéketlen ezekre az érvekre. Minden különösebb hezitálás nélkül feláldoznák a nemzeti és kulturális homogenitás értékeit, mert azt hiszik, hogy „(..) a világot a minden ember *korlátlan* egyenlősége univerzalista eszméjének nevében is lehet kormányozni, és nem hajlandók a lakosság – egyébként az érvényes alkotmány kereteibe illeszkedő – vágyait figyelembe venni.”**[24]** Pedig a német lakosság és kiváltképpen a muszlim bevándorlók kulturális értékrendje között olykor szinte áthidalhatatlan szakadék tátong. Példa erre a 2016 tavaszán berlin-köpernicki eset: az önkormányzat illetékesei eltávolították az aktfotókat a városházán rendezett fotókiállítás anyagából, mert ezek a képek úgymond sértették a környéken lakó muzulmán bevándorlók vallási érzéseit. Miről is van itt szó? Ez olyan, mondja, Fritze, mintha innentől nem a házigazda szabná meg a házirendet, hanem a vendégek. Ráadásul a vendégsereg összetétele meglehetősen heterogén.

A „vallási érzés megsértése” olyan „érv”, amelyet lehetetlen objektíven definiálni. Ha egy hindu vallású bevándorló azzal állna elő, hogy a hentesnél kapható marhahús sérti vallási meggyőződését, akkor be kellene zárni a német vágóhidakat?**[25]** Valószínű, hogy Németországban nagyon sok katolikus hívő vallási érzését sérti a legálisan végrehajtható abortusz, de mivel ezt a törvény – bizonyos megszorításokkal – lehetővé teszi, a katolikus hívők is kénytelenek ezzel együtt élni. Egy pluralista társadalomban nem létezhet semmilyen különleges vallási vagy más világnézeti privilégium.

További nehézséget jelent, hogy a tömeges migráció hatalmas költségeket emészt fel. Az olcsó vagy karcsú állam eszméje is felülvizsgálatra szorul. Az utcákon, a nyilvános tereken és kiváltképpen a „veszélyes zónákban” mindenütt rendőrjárőrök és egyéb felfegyverzett biztonsági szolgálatok emberei cirkálnak. Az „őslakosok” úgy érzik, mintha egyik napról a másikra egy harmadik világbeli diktatúra közegébe kerültek volna. Fritze végső következtetése a Hans-Ulrich Wehler-i lapidáris megállapítást ismétli: „a muszlim diaszpórát lehetetlen integrálni”.**[26]**

[1] Collier, Paul: *Exodus*. Warum wir Einwanderung neu regeln müssen. Siedler Verlag, München, 2014. 36.

[2] Collier, i. m. 40.

[3] Sandel, Michael J.: *Ce que l'argent ne saurait acheter*. Éditions du Seuil, Paris, 2014. A könyv eredeti címe: *What Money Can't Buy*. Macmillan USA, 2012. Ford.: Christian Cler

[4] A Lothar Fritze nézeteit ismertető gondolatok egy része a Századvég, 2017/2. számában is olvasható lesz.

[5] Fritze, Lothar: *Der böse gute Wille – Weltrettung und Selbstaufgabe in der Migrationskrise*. Edition Sonderwege, Berlin, 2016.

[6] Fritze, i. m. 8.

[7] I. m. 88.

[8] Bruckner, Pascal: *La Tyrannie de la pénitence*. Essai sur le masochisme occidental. Éditions Grasset, Paris, 2006. 46.

[9] I. m. 46.

[10] I. m. 50.

[11] I. m. 62.

[12] Fritze, i. m. 89.

[13] I. m. 8.

[14] I. m. 11.

[15] I. m. 19.

[16] I. m. 32.

[17] I. m. 37-38.

[18] I. m. 42.

[19] I. m. 62.

[20] I. m. 113-114.

[21] Vö. I. m. 161.

[22] I. m. 123-124.

[23] I. m. 63-64. Fritze Slavoj Žižek *Der neue Klassenkampf*: Die wahren Gründe für Flucht und Terror című könyvének 12. oldalát idézi. (Ullstein Buchverlage, Berlin, 2015.)

[24] Fritze, i. m. 98.

[25] Guillaume Faye a *Comprendre l'islam* (Editions Tatamis, Paris, 2015.) című könyvben szintén azt írja, hogy a francia nagyvárosok jórészt muzulmánok lakta övezeteiben lehetetlen a boltokban bort, a hentesüzletekben sertéshúst vásárolni.

[26] Fritze, i. m. 151.

felső kép | Mario Fornasari, flickr.com

Kállay Géza

AZ „ELFELEJTETT SZÓ”

[SZAVADAT NE FELEDD]

2017-09-03 | ESSZÉ, SZAVADAT NE FELEDD

„Szavadat ne feledd!”, vagy: „Szavadat ne felejtsd!” (ahogy nekem jönne inkább a számra); azaz: 'hadd szó-ljak közbe, bár tudom, hogy valami fontos (és meglehetősen hosszadalmas) mondanivaló közepében vagy. De amit én mondani szeretnék, még fontosabb, nagyon ide kíváncozik, és én felejténém el, amit mondani szeretnék, mire te a végére érsz, ha most tovább hagylak beszélni. Sőt, legalábbis annak egy részét,

amit te még mondanál, talán feleslegessé is teszi, ezért amikor átadod a szót, emlékezz, hol hagytad abba, hogy miután én elmondtam a magamét, te folytatni tudd.’

a folytatás lehetősége

Bonyolult társalgási helyzetben

(„kommunikációs szituációban”, „szócsereben”)

igyekszik újraírni („újra(meg)beszélni”) a három

szó, a *szavadat ne feledd!* felszólító módú kérés

a beszélgetés feltételeit. Megakasztja, jogosítványt kér az átvételére, s bár jelzi, hogy majd visszaadja a szót, a Másik memóriájára bízva a későbbi folytatás lehetőségét. Ez utóbbiban semmi rendkívüli nincs. De nekem különös, hogy ez a többé-kevésbé bevett, frazeológiai egységgé vált fordulat – ahogy például a *beleegyezését adja, a világot jelentő deszkák, vagy a kutya baja* – a használt nyelv, azaz a beszéd alapegységét a szó-ban, és nem például a mondatban látja. „Mondatodat ne feledd!”: nem hangzik feltétlenül különösnek, de sokkal inkább használnám a „szavadat”-változatot. A „beszédedet ne feledd!” viszont már egészen mást jelent. A *Szavadat ne feledd!* ugyanis az ún. „frazeológiai szócsoport” kategóriájába kívánkozik, azaz a jelentéstani, mondattani, alaktani vagy a szavak behelyettesíthetősége révén mutatkozó kötöttség még kevésbé erős. Erős belső összetartó erővel rendelkező szócsoportok az ún. „szójárások” (*Pálinkás jó reggelt!*, és nem pl. „*Boros/konyakos/sörös jó reggelt!*; *farkasordító hideg*, és nem pl. „*farkasordító meleg*”), vagy a „szólások” (*szóvá tesz, anyámasszony katonája; saját szakállára*), ahol pl. a „mondattá tette a hibát”, az „apámuram katonája”, a „saját bajuszára”, és effélék a megszokott, önálló jelentésre együtt szert tévő szókapcsolatoknak legfeljebb a paródiáiként értelmezhetők.

A *beszél* szláv jövevénytörzs, a *bez* ('kint') és a *seda* ('hely', 'ülés') összetételből alakult ki; aki beszél, a mondanivalóját magán kívülre helyezi, a „kinti helyre”, a *szó(l)* viszont ugor eredetű; a rokon nyelvekben megfelelői ilyen jelentésekkel rendelkeznek: 'hang', 'felkiáltás, ima', 'dallam', 'jajszó', 'zokszó', 'énekszó'. A rokon értelmű *(ki)mond*, *kifejez*, *közöl*, *nyilatkozik*, *kinyilvánít*, *kinyilatkoztat*, *kijelent*, *állít*, *hangoztat* az etimológiák tanúsága szerint szintén finnugor, sőt nemegyszer uráli örökségeink. A *ki-* igekötő

gyakori előfordulása, és a 'nyit', 'nyílik' összekapcsolódása a beszéddel első pillantásra szembetűnő, és a szláv szó mögött meghúzódó metaforikus szemlélettel cseng egybe: a beszélő megnyílik, hogy a belső tartalom kívülré jusson (a *fej*-ből), hogy a köz-össég vehessen róla tudomást. A különböző képzők (-*d*, -*l*, -*t*, -*z* stb.) csatlakozása előtti alapszavak ősi jelentései azt sejtetik, hogy aki *szól*, voltaképpen egy dallamívet *hang*-zó formára hoz, vagy feljajdul; amit mondunk, annak meg kell *áll*-nia a maga lábán, és a szó valamit *jelen*-valóvá, *itt*-é, *most*-tá tesz. [1]

valami fontosat akartam mondani

Előfordul, hogy a szó mégsem jön ki a fejből, nem válik jelenvalóvá, nem lesz belőle *itt* és *most*: bennragad, megszegik; félelemtől, megdöbbenéstől, csodálkozástól,

haragtól, más egyébtől, de a szót el is lehet felejteni (a színészek, akik mindig mások előre megírt szövegeit mondják a színpadon, rettegnek a „rolótól”: amikor az agy, az elme mint üres lap mered az emberre). A szófelejtés drámai elemzését olvashatjuk Levendel Júlia „*Valami fontosat akartam mondani*” című esszéjében (Liget, 2005 november) Ivan Dmitrics Gromov, *A 6-os számú kórterem* egyik főszereplőjének „gondolat-kisiklása” kapcsán. Az üldözési mániában szenvedő Gromov a kórház orvosával, Andrej Jefemics Ragin doktorral beszélget, s közben Ivan Dmitricstől hosszú, lázas, kapkodó és mégis – ahogy Levendel Júlia írja – „gyönyörűséges, a beszélt nyelvet felülmúló költői szónoklat”-ot hallunk: „Így tehát, ismétlem” – magyarázza Gromov beszéde végén – a sztoikus filozófiának nem lehet jövője, míg, amint tetszik látni, az idők kezdetétől fogva mind a mai napig egyre fokozódik a harc, az érzékenység a fájdalom iránt, az ingerre való válaszolás képessége... – Ivan Dmitrics hirtelen elveszítette gondolatai fonalát, megakadt, és bosszúsan törölgette a homlokát. – Valami fontosat akartam mondani, és most elfelejtettem... Miről is? ...”

Levendel Júlia egyik fontos észrevétele, hogy az „elakadt mondat híven *kottázza* a 'gondolat-kisiklást'” abban a szövegben, amely általában is zenei hangoltságával tűnik ki [a kiemelés eredeti]. [2] Így nemcsak Gromov betegségéről kapunk Csehovtól „pontos anamnézist”, hanem magunk előtt láthatjuk magának a nyelvnek a „megbetegedését”. Hiszen Gromov eljártssza előttünk elméjének egyszerre riasztó

könyörtelenséggel logikus és ijesztően változékony működését, pontosan jelezve, mikor van még a beszélő nyelve birtokában, és az mikor torpan meg, „esik ágynak”, mond csődöt: mikor válik a nyelv irányíthatatlanná. Ettől lesz hiteles Csehov portréja: az ihletettséget, a csodálatot, a nagyszerűséget éppúgy mutatja, mint a gyengeséget, a sebezhetőséget, a képtelenséget, hogy akár önmagunkon kiigazodjunk. Tehát „amit [Gromov] itt mond, nemcsak igaz, fontos, de szívbemarkolóan szép is, pedig *épp annyira meddő, mint Ragin szövege*” [a kiemelés ismét eredeti].

Pedig – s ezt már én mondom – ami végül Gromov eszébe jut, épp a Ragin által – Ivan Dmitrics szerint „kifigurázva” képviselt – sztoicizmushoz kapcsolódik: „Igen! Azt akartam mondani: valamelyik sztoikus filozófus egyszer eladta magát rabszolgának azért, hogy ezzel kiváltsa egy felebarátját. Látja tehát, hogy a sztoikus is reagált az ingerre, hiszen ilyen nagylelkű cselekedethez, hogy az ember önmagát áldozza fel embertársáért, okvetlenül felháborodott, együttérző lélekre van szükség.”

Igaz, Ivan Dmitrics nem pontosan a megszakadt mondatot fejezi be, ráadásul annak addigi logikája azt sejtette, a jövőről lesz szó, ezzel szemben a folytatás a múltból idéz példát és inkább Ragin gondolatmenetéhez csatlakozik, mint a sajátjához. De Gromov még a sztoicizmusban is az érzékenységet, a reagáló-képesség kifinomultságát, a ki-helyezés, kinyilvánítás cizelláltságát emeli ki. A kifinomultság, az ember „magasabbrendűsége” más élőlényekkel szemben Gromov számára nem azt jelenti, hogy az ember elfojt bizonyos zsigeri reakciókat, „uralkodik önmagán”, s józan mérlegeléssel belátja, hogy fájdalma, felháborodása, ordíthatnékja megalapozatlan, mert „a meleg, kedélyes szoba és e között a kórterem közt semmi különbség nincsen”, és a „nyugalom és a megelégedés nem az emberen kívül van, hanem benne magában”. „Bocsásson meg – ragadta magához a szót Gromov nem sokkal elakadása előtt, egyre jobban felhevülve –, de én mindezt nem értem. Csak annyit tudok, hogy Isten engem forró vérből és idegekből alkotott, igen! És a szerves szövetnek, amíg életképes, minden izgalomra reagálnia kell. És én ragálok! A fájdalomra ordítással és könnyel válaszolok, aljasságra felháborodással, ocsmányságra undorral”. Inkább az ember-mivolt ismertetőjegye, hogy külső megnyilvánulásai – legyenek azok fogalmiak-nyelviak vagy artikulálatlan kiáltások, feljajdulások – minél pontosabban tükrözzék a belső tartalmat, minél pontosabban, „egy-az-egyben” szólaltassák meg, énekeljék hanggá az érzelmi-lelki kottát. Ehhez – mint Levendel Júlia észrevette – a kényszerű elakadás, a taktus-szünet is hozzátartozik: a nem kívánt elfulladás is többszörösen kommunikatív. „Minél alacsonyabb rendű a szervezet, annál kevésbé érzékeny és annál gyengébben reagál az ingerre – magyarázza Gromov –, minél magasabb rendű, annál fogékonyabb, és annál hevesebben reagál a külső valóságra”.

Erős, konkrét hatás, benyomás: ehhez mérten adekvát, heves, látványos, jól hallható, „kézzel fogható” reakció, akár az elhallgatás – ezt tartja helyénvalónak a beteg, de roppant intelligens fiatalember.

más kint, mint bent

Gromov filozófiájának ez a sarkalatos pontja. Pontosabban, itt is megnyilvánul az a mélyebb princípium, ami gondolatait egységbe vonja: a vágyott nyelvi híd, a Másik megértése csak az

egyes ember és a másik egyes ember között működhet. Persze lehet, hogy így sem: nekem úgy tűnik, Ragin itt csak a szavak felszíni értelmét fogja fel, ami mögül hiányzik az átélt tapasztalat; csak amikor a maga testi mivoltában is rabja lesz a hírhedt kórteremnek, amikor a bőrén-húsán érzi a verést, a sebeket, amikor végképp megalázzák, döbben rá, mennyire más kint, mint bent. Annyi azonban bizonyosnak tűnik, hogy Gromov szerint csak akkor remélhetünk harmóniát egymás közt, ha az egyedire egyedi a válasz, s az egyszeri és partikuláris nem oldódik fel az általánosban; azt a sztoikus bölcslet említi példájában, aki valami nagyon ténylegeset, nyersen valóságosat, kézzel foghatót tett egy másik emberrel: eladta magát, hogy kiváltsa a Másikat, megvásárolja a Másik szabadságát. Gromov egyik hosszú monológja Ragin sebtében rekonstruált életformájának éles kritikája, amely – az orvos vörös orrát is számításba véve – azt is megállapítja, hogy a mindenféle „fejproblémával” küzdőket, az elme, a szellem és az idegek világába belegabalyodottakat mindeddig elhanyagoló Andrej Jefemics nem veti meg a szeszt sem. S valóban: Ragin, mialatt minden lelkifurdalás nélkül felveszi a fizetését, kényelmes és teljesen meddő életet él: elmereng „az életről” a könyvei felett, vodkázik, sós uborkát rágcsál, és sört iszogatva napról napra, délutánról délutánra ugyanazokat a közhelyeket mondja fel a postamesterrel beszélgetve a mai jelentéktelen, banális, szellem nélküli világról. S a világ megváltoztatása Ragin (és a postamester) szerint eleve reménytelen vállalkozás, mert bajait egyetlen, vagy néhány ember úgysem tudja orvosolni.

De Gromov nem is azt kívánja Andrej Jefemicstől, hogy gyógyítsa meg „az emberiséget”. Mert hány beteget tud megmenteni egy orvos aktív évei alatt? Hány embert tud valamire megtanítani egy tanár, amíg értelmes gondolatokra képes? Hány nézőre tesznek nagy hatást egy színész hiteles alakításai egy negyven-ötven éves pályafutás alatt? Hányan olvasnak egy-egy olyan költőt, író, akinek van mondanivalója, *beszéde, szava*? Nem „az emberiség számára”: ez Gromov szemében annyira általános, hogy már jelentése sincs. Ivan Dmitrics szerint bárki megteheti, hogy együttérzéssel és irgalommal fordul egy-egy, mindig kézzel fogható, konkrét Másik felé, és legalább a szemébe néz.[3] A „megoldás” – ami persze még nagyon sok tényező függvénye – mindig az egyediben, a személyesben, az „egyhez-az-egy”-ben keresendő (és ez csak az első lépés). Nem szereti „az-embert”, aki az emberiséget szereti; szeretni csak személyt: Téged, Őt lehet. Mintha Jonathan Swiftet hallanánk Alexander Pope-nak írt 1725. szeptember 29-én kelt levelében, amelyben arról vall, milyen elvi meggondolásokon nyugszik nemcsak a *Gulliver utazásai* című regénye, hanem egész életfilozófiája is: „Mindig utáltam minden nemzetet, foglalkozást és közösséget, és minden szeretetem az egyének felé fordul: például utálok az ügyvédek néptörzsét, de szeretem Ez-és-ez Jogtanácsost és Ez-és-ez-Bírót: ugyanígy az orvosokat – itt most nem beszélek a saját hivatásomról – a katonákat, az angolokat, skótokat, franciákat, és a többieket. De legfőképpen utálok és megvetem ezt az állatot, akit embernek hívnak, de a szívemből szeretem Jánost, Pétert és Tamást és így tovább”. [4]

holt fogalom

Vagy mintha egy másik orvost, Moviszter doktort hallanánk (Tatár Gáborral beszélgetve) az *Édes Annában* (Csehov elbeszélésének közvetlen hatása Kosztolányira roppant valószínű, de az orvos itt Gromovval ért egyet): [5] „Az emberiség holt fogalom. És figyelje meg, tanácsnok úr, hogy minden szélhámós az emberiséget szereti. Aki önző, aki a testvérének se ad egy falat kenyeret, aki alattomos, annak az emberiség az ideálja. Embereket akasztanak és gyilkolnak, de szeretik az emberiséget. Bepiszkolják családi szentélyeiket, kirúgják feleségeiket, nem törődnek apjukkal, anyjukkal, gyermekeikkel, de szeretik az emberiséget. Nincs is ennél kényelmesebb valami. Végre semmire se kötelez. Soha senki se jön elém, aki

úgy mutatkozik be, hogy én az emberiség vagyok. Az emberiség nem kér enni, ruhát se kér, hanem tisztas távolban marad, a háttérben, dicsfényel fennkölt homlokán. Csak Péter és Pál van. Emberek vannak. Nincs emberiség.

– És a haza?

– Az is – mondta Moviszter, és várt, mert egy jó kifejezést keresett. – Tetszik tudni: az is valami nagyon szép és nagyon tág fogalom. Túlságosan nagy. Mennyi bűnt követnek el a nevében.”

Az ilyen gondolkodásmód jól ismert paradoxona, hogy miképp válhat a mindig a konkrétat, az egyedit, a személyest előtérbe helyező gondolkodás *általános elvvé*. De az egyedi és személyes hívei nem tagadják az általánost; nehéz is lenne, hiszen minden egyedi csak általános osztályok háttérében ismerhető fel és azonosítható. És az elv nem ismeretelméleti, hanem etikai; cselekvésre buzdít, amely érzékeny a betegek, nincstelenek, a rabságot, erőszakot szenvedők, a szellemi-fizikai függőségben élők, a peremre szorultak, a kiközösítettek, a megbélyegzettek fájdalma, sokszor hangtalan kiáltása iránt. És nem „általában”, hanem a szomszéd kiáltására, valakiére az utcán, a buszon, a tanteremben, a kórházban.

Hát akkor mennyire *meddő* Ivan Dmitrics Gromov szónoklata? Ragint beteget inkább szórakoztatja, esze ágában sincs visszamenni a kórházba gyógyítani, más pedig nem hallja, mit mond Gromov: szavait elnyomják a kórterem mocskos falai s a „nagyon rossz szag”. Azt hiszem, mégis van jelentősége, ha valaki – akár ilyen, teljesen reménytelen helyzetben – egy gondolatmenetet pontosan megformál, s bizonyos igen fontos szavak (*megértés, élet, külső, belső, vér, ideg, izgalom, reagál, inger, rend, fogékony, valóság...*) elhangzanak. Nem ellensúlyozhatja (esetleg akár enyhítheti) a sok-sok bajt, szenvedést, bűzt, reménytelenséget pusztán már a precíz diagnózis, a felmérés, a szabatos, rendszerezett, alapos áttekintés? Jó levegője nem szellőztethet ki valamit a penész- és húgyszagból? S Gromov végül is – a vesztenivaló nélküli ember vakmerőségével, a bolondokházába zárt értelmiségi éleslátásával – a

megvalósításban is hű marad elveihez: egy hús-vér emberhez beszél, aki érdekli, mindent neki címezve mond; kerüli az általánosítást, érdeemesnek tartja a Másikat életvitelének feltérképezésére, keményen bírálja, igyekszik jobb belátásra bírni. A szavak jelentősége kitüntetetten fakad abból, hogy egy-egy megfogalmazás mennyire talál egy-egy helyzetre, ki tudja-e emelni a Másik számára az éppen odavágó jellegzetességeket és részleteket.

elfelejtett szó

Gromovnak eszébe jut, amit mondani akart. De az is előfordul, hogy az „elfelejtett szó” épp akkor hat, ha sohasem mondják ki. 15-16 éves kamaszként arról vitatkoztam egyik barátommal, mi lehet az az „egy-két elfelejtett szó”, ami a Lokomotív GT emlékezetes, 1975-ös slágerében bukkan föl (eredetileg a *Mindig magasabbra* című nagylemez kilencedik dalaként, a szövegíró Adamis Anna)[6]:

Értünk egymás nyelvén, minden szó beszél,
Mégis másképp érted, mint ahogyan én.
Más a szó, ha mondod, más ha hallgatod,
Nem tudná a bal kéz, mit akar a jobb.

Én tudom a dallamot, te tudod a szót,
Én mondom az igazat, és te mondod a jót.
Az én igazam nem biztos, hogy neked nagyon jó,
De mind a ketten várjuk azt az elfogyott, elhagyott,
Elrabort, ellopott egy-két elfelejtett szót.

REFRÉN:

Minden ember jó, kit megtalál egy szó,
Minden szó is jó, ha embernek való.
Minden ember más, de éppen ez a jó.
Hát meddig várjak még,
Hogy felhangzik egy elfelejtett szó?

Érzem, amit érzel, látom, amit látsz,
Mégis másképp mondom, mint amit te vársz,
Gondolhatok bármit, előbb mondod ki,
Megbotlok egy kőben, s te fogsz elesni.

Én hordom a bal cipőt, rajtad van a jobb,
Összeköt a cipőfűző, nem egy nagy dolog.
Ami nekem jó, az talán neked nem való,
De mind a ketten várjuk azt az elfogyott, elhagyott,
Elrabolt, ellopott egy-két elfelejtett szót.

REFRÉN:

Minden ember jó, kit megtalál egy szó,
Minden szó is jó, ha embernek való.
Minden ember más, de éppen ez a jó.
Hát meddig várjak még,
Hogy felhangzik egy elfelejtett szó?

Szóból vannak hidak két ember között,
Csend lobbantja őket a fejetek fölött,
Mindenki mást érez minden szó mögött,
Ami nekem kéne, azt te nem tűröd.

Én mondom az igazat, s te mondod a jót,
Én tudom a dallamot és te tudod a szót,
Ami nekem jó, az talán neked nem való,
De mind a ketten várjuk azt az elfogyott, elhagyott,
Elrabolt, ellopott egy-két elfelejtett szót.

REFRÉN:

Minden ember jó, kit megtalál egy szó,
Minden szó is jó, ha embernek való.

Minden ember más, de éppen ez a jó.
Hát meddig várjak még,
Hogy felhangzik egy elfelejtett szó?[7]

Adamis Anna – ahogy ezt az 1973-as *Képzelt riport egy amerikai popfesztiválról* musical-változatának dalszövegeivel is bizonyította – messze kitűnt korának szövegírói közül verseinek igényes líraiságával és meghökkentő, töprengésre serkentő jellegzetességeivel. A szöveg két szereplőjét jóval több köti össze, mint egy cipőfűző és már két állandóan együtt-mozgó, érző, gondolkodó, harmóniában, „jóban” lévő ember másságát emeli ki: hiába „beszél minden szó”, hiába vagyok én a bal kéz és a bal láb, te pedig a jobb, mégis, minden szimmetria ellenére „mindenki mást érez minden szó mögött”. *Emlékszem*, hogy kamaszként az a szemléletes sor tette rám a legnagyobb hatást: „megbotlok egy kőbe, s te fogsz elesni”. Én tévedek, és te bűnhődsz énmiattam, de vállalsz engem, vállaljuk egymást, mert bár nagyon különbözőek vagyunk, összetartozunk, s a kapcsolatunk megkérdőjelezhetetlen evidencia. Egyek vagyunk a különbségeinkkel, a különbözőségeinkben: nem azok dacára, hanem azok miatt. A 20. században sokszor témává tett, s már a 18–19. század fordulóján mutatkozó „nyelv válságának” sok lényeges elemét megtalálhatjuk a szövegben; ezekről persze 1975 táján még semmit sem tudtam, de a *Popfesztivál*ból ma is kedvencem a *Vinnélek* dal két sora: „hogyan mondjam el neked, amit nem lehet, / Mert szó az nincs, csak képzelet”. Az *Elfelejtett szó*ban megjelenik mondás és hallgatás különbsége, s a csend jelentősége (Martin Heidegger; a korai, tehát a *Tractatus* Ludwig Wittgensteinje); még a szoros emberi kapcsolatokban is fellelhető, riasztó szétválasztottság (a kései, azaz a *Filozófiai vizsgálódások* Wittgensteinje; Stanley Cavell); a *jó* és az *igaz* különbsége (bécsi kör: Moritz Schlick, Rudolf Carnap, Otto Neurath...), de egymást kiegészítő képessége (G. E. Moore), amihez itt a „dallam” is hozzátartozik; a perspektivikusság (Friedrich Nietzsche, Edmund Husserl); a Másság elismerése, sőt ünneplése (Emmanuel Lévinas, Jacques Derrida). Kérdés marad bőven: hogyan talál meg egy szó egy embert? Ki dönti el, melyik szó „való az embernek”, hogy aztán a szót „jó”-nak minősíthessük? És legfőképpen: mi az *elfelejtett* szó? Hány van belőle? Minden helyzetben más és más az elfelejtett szó? Valóban az enyém volt-e bármikor is? És kitől várhatjuk? Mi hagytuk

el? Ki lopja, rabolja, fogyasztja? Ezért is mi vagyunk felelősek, mi semmizzük ki önmagunkat, amikor feleslegesen csépeljük a szavakat, amikor mérhetetlen sok nyelvi szeméttel (az unalmas közhelytől a tudatos hazugságig) takarjuk el a lényegét, az igazat; amikor pontatlanul fogalmazunk, amikor hibásan sorolunk valakit vagy valamit valahová, s ezért csúsztatunk, amikor úgy formáljuk a szavakat mondatokká, hogy épp az áttekinthetőség, a felmutathatóság tűnik el?

A dal erejét, feszültségét természetesen az adja (a feszes, rapszodiára emlékeztető dallam mellett), hogy még csak kísérletet sem tesz, hogy „emlékezzen”, s kimondja az (egy-két) elfelejtett szót. Ha csak sejtetné, miről *van szó*, máris alapjaiban ásná alá a

szöveg előadhatóságát. Ez volt (nem ilyen megfogalmazásban) a barátom véleménye; én nem voltam ennyire bölcs, s ilyen tippjeim voltak, mint *szeretet, szerelem, köszönöm, tisztesség, bizalom, haza* (sic! – az irodalomórákon épp romantikus szerzőkkel foglalkoztunk). Az egyetemen aztán már az első órákon, amikor jelentéstanról volt szó, mindig azt szegeztem a különböző elméletekkel szembe – inkább magamban –, hogy „Mégis másképp érted, mint ahogyan én”, „Mégis másképp mondom, mint amit te vársz”, és legfőképpen: „Mindenki mást érez minden szó mögött”. Aztán lassan beláttam, hogy a nyelvész nem az egyéni nyelvhasználat iránt érdeklődik, hanem a szavak ún. „szótári jelentésével” és az általános szemantikai (s az ezektől elválaszthatatlan grammatikai) szabályokkal foglalkozik; nem rendelhetünk mindenki mellé „saját nyelvészt”, aki külön könyvben, mintegy az egyén „használati utasításaként” mellékeli, az illető fejében és szívében éppen hogyan élnek bizonyos jelentések. Ez mindenképpen reménytelen vállalkozás lenne, hiszen a nyelv legfőbb sajátossága, hogy azt ki-ki – Noam Chomsky és követőinek kedvenc szavával élve – „kreatívan” használhatja, a jelentéseket a beszédhelyzetektől függően tágíthatja vagy szűkítheti, de ez már a nyelvészt nem érdekli, hiszen valóban igaz, hogy ahány helyzet és ahány ember, annyi lokális, partikuláris jelentés. A nyelvészt az általános, a bevett, a „társadalmilag-közösségileg” elterjedt, a tipikus, a jellegzetes érdekli, még a lingvisztikailag legnehezebben megragadható szemantikában is.

analitikus elméletek

A nyelvészet Chomsky-féle ún. „transzformációs-generatív” ágára, s a belőle kinövő iskolákra az analitikus, azaz az osztrák bécsi körnek, és a brit és amerikai nyelvfilozófiának volt meghatározó hatása. Az analitikus elméletek középpontjában a referencialitás áll, azaz nyelv és valóság viszonya: milyen szabályok szerint vonatkozik egy-egy szó, illetve mondat a nyelven kívüli valóságra? A jelentést a (tovább nem elemzett) igazság fogalmára vezeti vissza: a mondat jelentése annak elvi tudása, hogy milyen körülmények, feltételek között igaz a mondat (s ha ezt tudom, azt is tudom, mikor hamis). Az alapgondolat Gottlob Fregétől származik, s a *Tractatus*ból, illetve az azt roppant alaposággal

tanulmányozó bécsi kör filozófiájából terjedt el; voltaképp egy logikai elv került az ismeretelméletbe. A mondat igazságfeltételeinek – a „verifikálhatóság” feltételeinek – ismerete az elmélet szerint azonos a mondat jelentésének ismeretével.

Nyilvánvaló, hogy ez akkor működik jól, ha a világot közszemlére kiállított tények halmazának tekintjük, s főleg a minél nagyobb pontosságra, „objektivitásra” törekvő természettudományok vehetik hasznát. Egyéni használatnak, érzelmi „színeknek”, „saját viszonynak” ember és szó között nincs benne helye, a szavak jelentését (vonatkozását, referenciáját) pontosan kell rögzíteni (definiálni), és a nyelven kívüli valóság darabjainak ideális esetben felmutathatóknak, megismerhetőknak kell lenniük. De már az elmélet kidolgozásának kezdetén fontos kérdésnek bizonyult, hogyan viszonyuljunk olyan – igen egyszerű, hétköznapi – helyzetekhez, amikor valaki a belső állapotáról tudósít, pl. arról, hogy „fája a foga”: ha a „fáj” annak az érzésnek a megnevezése, amely a Másik fogából ered, akkor hogyan értem meg, amit mond? Hiszen fizikai képtelenség, hogy a másik testével olyan kapcsolatot létesítsek, amely „éretteti” velem, mit él át a Másik.

Wittgenstein a *Filozófiai vizsgáldásokban* az ilyenfajta filozófiai kérdések megválaszolására a jelek használatának alapos tanulmányozását ajánlja.**[8]** Egyszer (valamikor gyerekkorunkban) megtanultuk, mit jelent az, hogy „fáj valami”, de ehhez nem kellett éreznünk a Másik fájdalmát, elég volt a sajátunkat. Amikor pl. elestünk az utcán és felhorzsoltuk a térdünket, a felnőttek ilyeneket mondtak: „nagyon megütötte magad?” „nagyon fáj?”, és így tovább. Nemcsak azt tanultuk meg, milyen (ténylegesen elhangzó) mondatok kísérik a viszonylag jól körülhatárolható helyzetet, hanem voltaképpen egy egész rendszert tanultunk meg, szabályokat követő

viselkedés-együttest, „fájdalom-viselkedést”, egy nyelvjátékot, amelynek az elhangzó mondatok is részei. Az első nyelv tanulása közben nem úgy van, hogy már valamilyen módon „rendelkezünk a *fájdalom* fogalmával”, s azt konkrét helyzetekre – pl. elesés vagy fogfájás – alkalmazzuk, hanem épp fordítva: sok-sok helyzetből, emberi viselkedésmódból, nyelvi használatmódból vonódnak ki elvont jelentések. Ezeket nevezhetjük fogalmaknak, ekkor azonban elfoghat a csábítás, hogy úgy gondoljunk a *fájdalom* fogalmára, mint ami zárt, befejezett egységként ül a fejünkben, mint valami „saját tulajdon”, ami konkrét alkalmakkor rajtunk keresztül önálló és elszigetelt kapcsolatot létesít a helyzettel. Mintha valóban úgy függne a *fáj*, *fájdalom* szó az érzésen (az enyémen vagy a tiéden), mint a háló egy szálán a pók, vagy a vezetéken a lámpa. Pedig a *fáj* szó jelentése nem a bennem élő fogalom, de nem is maga a fizikai fájdalom, hiszen minden egyes szó jelentésének ismerete még egy sereg helyzet, kapcsolatrendszer, nyelvtani és jelentéstani szabály ismeretét feltételezi, bár roppant nehéz számba venni, pontosan hány szabályt, bennünk leülepedett nyelvi és cselekvésbeli rész- és alrendszert mozgósítunk, amikor megértjük, mit mond a Másik. A lényeg, hogy minden megérthető, átérezhető roppant bonyolult, nyelvet és cselekvéseket irányító használati szabályrendszer-háló háttérében érthető és érezhető, amit a nyelvet beszélő közösség működtet. És egyetlen „fogalom” sincs „kész” (csak általánosítható szótári jelentések vannak); inkább arról van szó: a szívesen „fogalomnak” nevezett elvontabb és általánosabb jelentéseket újabb és újabb tapasztalatok, helyzetek, használatok mossák át, színezik, módosítják, alakítják mindennapi életünk során.

amikor a Másikban fájdalom van

Stanley Cavell ezt azzal egészíti ki,^[9] hogy már az is érdekes kérdés, miért feltételezzük – bár erről sohasem bizonyosodhatunk meg –, hogy a Másik „nyilván mást érez, mint én, amikor pl.

fáj neki valami”. Miért nem gondoljuk soha, hogy a másik idegpálya-rendszerei, gerince, agya, „biológiai érzékelő-apparátusa” pontosan azt az érzetet közvetíti a Másiknak, mint nekem? Feltehetően azért, mert egymástól alapvetően (lételméletileg, ontológiailag) vagyunk elválasztva, pl. érezzük, tudjuk (megtanultuk) a Másik és a

magunk testének határait, a különbözőséget, a Máságot: hogy végül mindig „kívül rekedünk” a Másikon (nem tudja „a bal kéz, mit akar a jobb,”[10] „ami nekem kéne, azt te nem tűröd”). Ezért ahhoz, hogy ténylegesen megértsem, a Másiknak fájdalma van, nemcsak arra van szükség, hogy tisztában legyek a „fájdalom-viselkedés” ismérveivel (amelyekbe sokszor beletartoznak olyan verbális megnyilvánulások, mint „fáj a fogam”, vagy „itt fáj” stb.), hanem el is kell ismernem, hogy a Másiknak fáj valami „ott belül”. Nem elég tehát a *fáj, fájdalom* fogalmával, általános jelentésével, használati szabályával rendelkezni, hanem a Másiknak – a konkrét, hús-vér személynek az éppen adott szituációban – fájdalmat is kell tulajdonítanom, el kell fogadnom, hogy a helyzet abba a kategóriába tartozik, amikor a Másikban fájdalom van. Cavell észrevétele alapján voltaképpen azt kell elismernem, hogy a *fáj* a Másiknak már személyes, csak rá jellemző jelentéssel rendelkezik. Éppen erre nem hajlandó Ragin doktor: természetesen tisztában van a *fáj, szenvedés, bezártság* és más szavak jelentésével; de az egész „Gromov-jelenséget” a jelentések általános szintjén értelmezi, és azt nem fogadja el, hogy egy beszélő, kiabáló, kipirult, ziháló emberrel van dolga, aki számára a *fáj*, a „*szenvedek*”, a „*be vagyok zárva*” személyes jelentéssel telítődött, és éppen hogy nem érzéketlenné válna a szenvedésre, ha teljesen „visszavonulna önmagába”, mert ami Raginnak kívül van, az Gromovnak már réges-régen a belsejét emészti, módszeresen és kíméletlenül. Tehát Ragin mégsem ismeri el, hogy Gromov (és a többi beteg) helyzete elviselhetetlen, és nem látja, hogy a többiek és Gromov között csak annyi a különbség, hogy Ivan Dmitrics az egyetlen, aki ezt értelmesen, fogalmilag el tudja mondani, csupán ő tehet kísérletet, hogy az orvos „eleven lelkiismerete” legyen. Ragint részben épp Gromov magas intelligenciájú „fogalmisága” téveszti meg: azt hiszi, ha fogalmilag birtoklunk valamit (ha *fog-juk fogalommal*), akkor azon uralkodni is tudunk. Holott ha a fogalom soha sincs „készen”, hanem az eleven jelentések hatására szüntelenül változik, elvi lehetetlenség, hogy teljesen mi legyünk az urai, s könnyen fordulhat a kocka: nem mi használjuk a nyelvet, hanem mi leszünk neki kiszolgáltatva, mert a nyelv éppen nem felmutat és feltár, hanem megtéveszt, és elrejt előlünk valamit, illetve – mint Gromov esetében láttuk – „megbetegszik”, „kisiklik”, leáll. Vagy, mint Ragin számára a *szenvedés* szó, a nyelv

személyes jelentéssel telítődik, de ehhez – legalábbis ebben az esetben – az kell, hogy Andrej Jefemics is a 6-os számú kórterem foglya legyen, és hogy Nyikita, a kórterem szadista őre „az öklével az arcába vágjon” és a „foghúsából kiserkedjen a vér”.

A referencia-elmélettel, a „verifikációs”, igazság-alapú szemantikával más, alapvető bajok is vannak. Bizonyos helyzetekben, pl. egy laboratóriumban, ha az a feladatom, hogy tényeket rögzítsek, kitűnően működhet. Ha nagy társaságban valakit névvel meg akarok különböztetni (pl. „Gromov”, feltéve, hogy nincs több Gromov), leírással („aki

időnként feláll az ágyán, kiabálva-hadonászva”, feltéve, hogy ezt épp más nem teszi), egyszerű rámutatással („ő”, ha elég pontosan mutatom az ujjammal az irányt), akkor is hasznát vehetjük, bár az elmélet mindig azt a benyomást kelti, hogy a kijelölés minden más rendszeralkotó tényezőtől függetlenül, egy „privát csatornán át”, a „pókfonál” segítségével, önmagában lehetséges. A nyelv akkor is pontos lehet, ha nem tényeket rögzítünk mondatokkal, hanem pl. metaforákkal írok le egy helyzetet, olyanokkal, mint „minden szó beszél”, vagy „csend lobbantja őket [a szavakat] a fejetek fölött”. A metafora is találhat (és rátalálhat) egy-egy helyzetre, sőt van, amikor csak az talál; a tényszerű, szó szerinti áttekintés képtelen megragadni a beszélő által a szituáció leglényegesebbnek tartott vetületét. A 20. század 60-as éveinek nagy újrafelfedezése volt – Max Blacktól Paul Ricoeurig –, hogy a metafora nem pusztán retorikai díszítmény, nem „egy kicsit szebben mondja”, amit tényrögzítő, leíró mondatokkal is közölhetnénk. Hanem sok esetben hiányt pótol: egy érzékterületről azért viszünk át egy szót a másikra, mert a szó szerinti nyelvi szinten elakadtunk: elfelejtettük, nem találjuk a megfelelő, a helyzetet igazán megragadó kifejezést (talán soha sem volt). A „nemzetközi szakirodalomban” Jacobsontól, az egyetemen Zsilka Jánostól tanultam, hogy a nyelvi mozgások, változások egyszerre alapulnak metaforákon és metonímiákon: miközben egy szó átkerül az egyik nyelvjátékból a másikba, a megjeleníteni kívánt helyzet egyik lehetséges nézőpontja felerősödik, kiemelkedik a többi közül, és – ez a metonímia működési elve – ezen a részleten át értem, „foglalom össze”, „kebelezem be” az egész helyzetet. Ezen a részleten át tulajdonítok jelentést a komplett és komplex szituációnak, oly módon, hogy a részlettel egyben „célzok” az „egész helyzetre”: egyértelművé teszem, hogy a részlet melyik sokfelé ágazó szituációra vonatkozik. Ha például azt hallom, hogy a „csend lobbantja a szavakat a fejünk fölött”, az ábrázolásban egy pillanatra megjelenik a láng, a tűz; a csend a tűz csiholója lesz, s egy-egy szó egy-egy felfénylő, világosságot hozó lobbanás a csend éjjelében: egyetlen szó, a *lobbant* egyre táguló látómezőt nyit meg, hogy ennek a részletnek a *fényében* lássam a többi részletet is.

a nyelv képszerősége

A referenciaelmélet keveset foglalkozott a metaforákkal és metonímiákkal, és szétterjedő, bizonytalan, sokszor „egyszerű szavakkal

visszaadhatatlan”, „fordíthatatlan”, azaz parafrázálhatatlan, és definícióknak ellenálló mivoltuk miatt sokszor ki is iktatta a szemantikából[11] (ami nekem olyan, mintha a szénvegyületeket számúznánk a kémia tárgyköréből). A metafora és a metonímia – mivel egészen másképp bánik a tényekkel és az igazsággal, mint az egyszerű, ténymegállapító mondatok – már más szemantikai elméleteket kíván, mint a referencia-elmélet. Azok a gondolkodók (Heidegger, Maurice Merleau-Ponty), akik nem a nyelv elvont logikájából kiindulva igyekeztek vizsgálni emberi és világbeli viszonyokat, hanem épp a nyelv képszerűségéből indultak ki – abból a sajátosságából, hogy elvileg végtelen számú helyzetet képes megjeleníteni, bizonyos értelemben *lét*-re hozni, ezért pl. alkalmas a költészetre –, közelebb kerültek a személyes jelentéshez. A személyes jelentésnek a hagyományos értelemben vett nyelvi jelentés csak egyik eleme, bár fontos, előfeltétel-szerű része. Kétségtelenül elemi, nyelvi szinten már értenem kell a szavakat, hogy a személyes jelentés működésbe lépjen. Az ilyen mondatok: „azt hiszem, az édesanyád meghalt”, „nem fogadták el az utóbbi négy év munkájáról szóló beszámolódat”, „hamarosan nyugdíjazzuk önt”, egészen mást jelentenek, ha nekem mondják, ha énrám vonatkoznak, mintha csak úgy hallom ezeket. Ezekben a mondatokban – legalábbis a megszokott értelemben – semmi költői nincsen, de összeköti őket a művészi megfogalmazásokkal, hogy közvetlen érzelmi és értelmi válasz-reakciókat hoznak bennem létre, egy nagyon konkrét személyben, s a belső, a „privát szféra” fölülkerekedik a nyelv közösségi, mindenki számára hozzáférhető, „publikus” jellegén, bár nyilvánvalóan épít rá. Ilyenkor a szavakat – valóban kreatívan – elkezdem a magam számára, a saját helyzetemre értelmezni és felhasználni. Ahogy voltaképpen minden jelentés-szituációban olyan eszközt működtetek, amelynek szavai mindig is jelentettek valamit, előttem milliók használták ugyanezeket, múltjuk pedig az „idők kezdetébe” vész. Ugyanakkor én is, mint minden beszélő, ha a nyelv birtokába kerültem, nem egy társalgási zsebkönyv vagy egy színdarab megírt mondatait mondom fel, hanem önállóan, saját „beszédműként” fűzök egymáshoz szavakat; mindig újrahasználok a már adott szabályokat, s velük olyan tartalmakat is közölni tudok, amelyeket vélhetően még senki soha sem mondott (ez leginkább a költészet esetében fordul elő). A jól ismert köz-jelentés egyszer csak a saját, személyes jelentésem lehet, s így leszek felelős (*felelő*-s) azért, amit mondok. A köz-jelentés teljesen soha nem válik személyes

jelentéssé, hiszen a természeti, közösségi, kulturális köz-világ nem süllyed el körülöttem, ahogy a közvilágítás sem huny ki, ha a szobámban felgyújtom a villanyt. De abban a mértékben, amennyire az *én* anyámról, az *én* beszámolómról, az *én* munkámról, állásomról van szó, és amennyire bennük *én* „fejeződöm ki”, annyira személyessé válhat a jelentés. Gondoljunk a reménytelenül szerelmesre: a frusztrációt az okozza, hogy kétségbeesetten akarna egy részt a másikból, amiben úgy gondolja: épp kifejeződne, s ez kerül elutasításra. A kölcsönös szerelem, azt hiszem, ennél bonyolultabb, mert ott annyi minden történik „magától”, a tényekhez szükséges távolságot annyira felváltja a közelség és a spontán intimitás, hogy nagy hiba lenne „tulajdonviszonyokban” leírni; a kölcsönös szerelem két személy személyes jelentéseiből áll.

Az angol *to mean* vagy a német *meinen* ('jelenteni') a *jelent* mindkét fő jelentését hordozhatja: *what does this word mean?* – 'mit jelent ez a szó (úgy általában, pl. a szótárban hogyan adják meg?); *I mean what I say* – 'komolyan gondolom, amit mondok (pl. nem tréfálok)', 'igen, itt vagyok a szavaim mögött'; *Ich meine...* – 'úgy értem, én, hogy...'. A helyzettől függően talán minden szó, minden mondat hordozhat „egzisztenciális”, személyes jelentést is. Ezért indul ki több fenomenológiai, hermeneutikai, egzisztencialista nyelvelmélet (a zömében német és francia „kontinentális” iskolák filozófiai hagyományát követve) a nyelv eseményét, a megszólalást, a beszédet körülvevő helyzetből s a közben szerzett tapasztalatból. Voltaképpen a kései Wittgenstein is (közösségi és hétköznapi) helyzetekből, pontosabban a mindennapos gyakorlatból indítja a jelentés magyarázatát. Sőt így tesz a referenciaelmélet (az igazságérték szemantika) is, amelyet szokás élesen szembe állítani a kontinentális hagyománnyal és a korai Wittgensteinnel. Holott a különbség csupán annyi, hogy a referenciaelméletek a helyzetek igen szűk körét vizsgálják: azokat, amikor valaki a világot nagy távolságról szemléli, és a világ egy többé-kevésbé rendezett szeletéről kijelentéseket tesz (s ehhez a *Tractatus* Wittgensteinje hozzáteszi, hogy a rendezettség épp a kijelentés révén jön létre; a mondat mintegy „teremti” a szituációt; mondat és tény együtt, egyszerre jönnek létre). Az ilyen helyzetekről az igazságfogalom segítségével valóban áttekinthető és hasznos képet tudunk adni: a referenciaelmélet azt méri fel, milyen logikai viszony fűz bennünket a külvilághoz „úgy általában”, reggeltől estig, amikor csak körülnézünk, járunk, leülünk, felállunk, és így tovább. E logikai viszony működtetésével tudunk tájékozódni, nem nekimenni tárgyakkak, ezért ismerjük a dolgok és lények „széleit”: hogy mi meddig tart, merre van jobb és bal. Azaz a minket a világhoz fűző logikai reláció az általánosság legmagasabb szintjén igazít el, ami nélkül nem léteznénk. De sok-sok más helyzet is lehetséges, és a nyelvet számtalan más célra is használhatjuk; a *Filozófiai vizsgálódások* Wittgensteinje szerint a nyelvjátékok száma elvileg végtelenül bővíthető, hiszen a legtöbb, látszólag értelmetlen nyelvi megformálás, sőt tett, cselekvés köré is ki tudunk találni olyan helyzeteket (tág értelemben vett kontextusokat), amelyekben ezek értelmet nyerhetnek.

a belső világába vezető ajtó

A kontinentális hagyomány nyelvfilozófiájának is több változata van; úgy tűnik, ezeket összeköti, hogy – elsősorban Heidegger nyomán – a

legfontosabbnak a nyelv valakit vagy valamit megnyitó, elének táró, közszemlére tévő képességét tartják. A megnevezéssel, kijelöléssel, utalással csak érintünk dolgokat vagy személyeket, de a beszéd, a leírás a jellemző, a helyzetre találó szavak megválogatásával, a metonímia és a metafora érvényesítésével úgy üthet rést (*közt*) az ábrázolandókon, úgy nyithat meg egy helyzetet, egy jellemet, hogy érezhetem: ehhez személyes közöm van. „Ez igazán eredeti – örvendezik Ragin, amikor Gromov a róla szóló jellemzést befejezi –, egyszerűen ragyogónak találom!”; más kérdés, hogy igazi hatást nem tesz rá egyetlen szó sem, s a lelkesedés sokkal inkább intellektuális-fogalmi védekezés, mint belátás. Pedig Ivan Dmitrics valóban szélesre tárja az Andrej Jefemics belső világába vezető ajtót: „Soha életében senki egyetlen ujjal magához nem nyúlt, nem félemlítette meg, nem törte meg. [...] Természetből fogva lusta, puha ember, és azért igyekezett úgy elrendezni az életét, hogy semmi se nyugtalanítsa. [...] A kórház vezetését átengedte a felcsernek és a többi aljanépségnek, maga pedig ült a melegben, a nyugalomban, és gyűjtötte a pénzt, érdekes könyveket olvasott, és szabad idejét mindenfajta magasröptű marhaságról való elmélkedéssel és (Ivan Dmitrics itt az orvos rezes orrára sandított) némi itókéval édesítette meg. [...] a valóságot pusztán csak elméletből ismeri [...] Ha teszem azt, látja, hogy egy paraszt veri a feleségét: miért lépjen közbe? Hadd verje, előbb vagy utóbb úgyis mind a ketten meghalnak, azonkívül a paraszt ütlegeivel úgysem azt sérti meg, akit ütleget, hanem saját magát [...] Jön egy szegény asszony, a foga fáj... Ugyan! A fájdalom nem egyéb, mint a fájdalom képzete, meg azután betegség nélkül úgysem éli le senki az életét, valamennyien meghalunk, azért hát eridj haza, jóasszony, ne zavarj engem az elmélkedésben meg a vodkaivásban. [...] Nem, uram, ez nem filozófia, nem gondolkodás, nem széles látókör, hanem lustaság, fakírság, álmos, tompa elbutultság... Az ám! – Ivan Dmitrics megint dühbe gurult. – Megveti a szenvedést, de bezzeg ha az ajtó közé csípi az ujját, majd elbődül, ahogy a torkán kifér!”

A monológ egy metaforába rejtett „ujj”-al kezdődik („senki egy ujjal magához nem nyúlt”), és Andrej Jefemics nagyon megfogható, megsebezhető, ajtó és félfája közé csíphető „ujj”-ával végződik, ahol az elképzelt helyzetben az orvos felüvölt fájdalmában. Az ábrázolás azért kitűnő, mert fogalmi-általános leírások („lusta”, „puha”, „a valóságot csak elméletből ismeri”) és villanásszerű életképek („példák”) váltogatják egymást, s az utóbbiakban Raginnak mindig a passzív oldala kerül fókuszba: hús-vér alakokhoz („a paraszt és a felesége”, „szegény asszony”) kell viszonyulnia, akiket csak bámul vagy elutasít. Már az elbeszélés szövege, mint mindig, ha egy történetet olvasunk, egy időre kiemel a megszokott „világban-lét”-ből, és úgy helyez vissza, hogy a mindennapos „*itt* vagyok én, aki lát, megnéz, megfog stb. egy *ott*

lévő tárgyat” helyett teljesen más világban rak le, egy kisvárosban a 19. század végi Oroszországban. A városból csak annyit látok, amennyibe az elbeszélő beavat, de ebbe a 6-os számú kórterem leírása éppúgy beletartozik, mint Ragin otthonáé vagy az orvos (és mások) belső érzéseiről szóló beszámolók. Ugyanakkor nem egyszerű „én-ő/az” (szubjektum–objektum) viszonyba kényszerülök, hanem körül kell nézmem, el kell helyezkednem, bizonyos értelemben egy ideig „ott kell laknom, élnem”: nem *rá/hozzá/oda/arrafelé* vagyok kívülről, hanem *benne*. Ez a *benne* segíthet, hogy a bennem lévő személyes rezonálni kezdjen arra, ami körbefog. Hogy a beavatás itt különösen fontos Csehovnak, többek között abból is látszik, hogy az elbeszélés második bekezdésében – tőle szokatlan módon – megszólítja az olvasót: „Ha nem félsz, hogy megéget a csalán, menjünk végig a keskeny ösvényen, amely a melléképülethez [voltaképp a 6-os számú kórteremhez] vezet, s nézzük meg, milyen élet folyik odabent.” A szerző bizonyos értelemben már a történet legelején „bezár minket” a kórterembe^[12], hogy először Gromov történetének elmeséléséhez kiengedjen, majd amikor Ivan Dmitricsről kiderül, hogy ide vezet az útja, újra ránk csukja az ajtót, végül megint kikerülünk, mert sokáig Ragin nézőpontjából kell figyelemmel kísérnünk a történetet, hogy aztán vele együtt az író megint bekísérjen, s akkor csak az orvos halála után szabadulunk. A személyes jelentéshez úgy vezet út, ha nem csupán a nyelv leíró és megjelenítő képességére figyelünk, és nem felejtjük, hogy a szó nemcsak a külvilághoz fűző viszonyunkról, hanem a világban-lévő helyzetünkről, a világban-létünk *hogyan*-járól is sok mindent el tud mondani. A nyelv még arra is figyelmeztetni tud, hogy csupán leíró, megjelenítő funkcióját ismerjük el, és megnyitó, *hogyanunkat* felmutató tehetségéről nem akarunk tudni.

az ősjelentés

A kontinentális hagyomány nyelvfilozófiai gyökerei a francia felvilágosodásig (Étienne Bonnot de Condillac, Denis Diderot) és a német romantikáig (Johann Gottfried Herder, Wilhelm von Humboldt) nyúlnak; e hagyomány gondolkodói főként a nyelv eredetét és a nyelv és gondolkodás viszonyát firtató vitákat tekintik figyelemre méltónak. A jelentést a kontinentális nyelvfilozófia is a beszédhelyzetből eredezteti, s ehhez tapasztalat és kifejezés viszonyát vizsgálja.^[13] Több irányzat (Heidegger, Ricoeur) kiegészíti ezt azzal, hogy bizonyos fontosnak tartott, elsősorban

a filozófiában szívesen használt szavak (*igazság, fogalom, jelentés, bűn, tett* stb.) etimológiáját, jelentéseik kialakulásának történetét firtatja (ahogy én tettem a *beszél, szól* stb. szavakkal). Ilyenkor a hétköznapi nyelvben is használt szavakat voltaképpen „ős”-metaforáknak és -metonímiáknak tekinti. Azt az idő homályába vesző, de mégis biztosan megtörtént „történelmi helyzetet” igyekszik rekonstruálni, sőt „újra-élni”, amikor egy emberi hang-egység összekapcsolódott egy szituációval, és így rögzítette az „ős-tapasztalatot”, nyilvánvalóan metonimikusan kiemelve egy részletet, s ezen (ez „alatt”) értve az egész, többé-kevésbé jól elhatárolható tényállást. Hogy melyik részleten át ragadta meg valaki „először” azt, ami körülvette – kellett lennie egy ilyen pillanatnak, a megnevezések, a szavak nem születhettek „kórusban” –, s a valószínűleg sok változatból melyik, és miért *éppen az* terjedt el a nyelvhasználó közösségben: ez érdekli azokat, akik szerint a nyelv nem pusztán „az információcsere” eszköze. Ha megnyitjuk a szavakat, a nyelv maga vall a létünket meghatározó szavak szemléleti háttéréről, s az „ősjelentés” kulcsot adhat kezünkbe a filozófiai értelmezéshez is.

Heidegger szerint pl. a görög *fűszisz* (leginkább 'természet') szó egyenesen a *lét* megnyílni módjaként értelmezendő: „A felnyíló-idéző működés önmagában egyszersmind a látszó-fénylő megjelenés is”**[14]**. A görög ősz-létértelmezés tehát: olyan jelenlét, jelenvalólét, amely a fényben egyszer csak láthatóvá válik, megnyílik. Más alkalommal Heidegger – némileg hasonlóan Wittgenstein *Filozófiai vizsgálódásainak*, illetve az angolszász analitikus filozófusok (J. L. Austin, Gilbert Ryle) módszeréhez – nem „etimologizál”, hanem pl. a *gondolkodás* jelentéseinek számbavételéhez kiindulópontként azokat a hétköznapi használatokat sorolja fel, amelyekből megállapítható, hogyan „határolható körül” ez az emberi tevékenység. „Azt mondjuk – írja Heidegger a *Bevezetés a metafizikába* 46. paragrafusában –, 'Ember tervez, Isten végez' [Németül: Az ember gondolkodik, az Isten meg kormányoz']. Ez esetben gondolkodni annyit jelent, ezt vagy azt elgondolni, eltervezni; ezt vagy azt végiggondolni azt jelenti: valamit átlátni, áttekinteni”**[15]** Végül arra a következtetésre jut, hogy a *gondolkodni* (*denken*) eredeti alapjelentése, amely a legjellegzetesebb, „első” metonimikus kiemelésként a gondolkodás folyamatát felmutatta, s egyben összefoglalta, a „szabadságban történő elénk-állítás”**[16]**

lehetett. És gyakran tapasztalhatjuk, hogy Heidegger a „szó megnevező erejét” – a filozófusoknak tekintett Hérakleitosz és Parmenidész szövegei mellett – „egyenesen a görögök nagy költészetének segítségével”^[17] (pl. Pindarosz vagy Szophoklész), kifejező metaforák, metonímiák segítségével világítja meg.

Mivel a „belső”, ráadásul „intim” világ firtatása jóval kevésbé rendszerezhető, ellenőrizhető, és ezáltal formalizálható, mint az utalás és az egyszerű megjelenítés, nincs mit csodálkoznunk, hogy az analitikus nyelvfilozófia vagy a sztenderd nyelvtudomány a személyes jelentéssel nem kíván foglalkozni. Heidegger a szavak eredetének figyelembevételét azzal igyekezett igazolni, hogy „akkor még” az ember számára „egy” volt lét, gondolkodás, nyelv és igazság, és valamiféle eredendő, belső, intim – talán „természeti-természetes” – viszonyban volt saját létezésével. Az elméletek megjelenésével, a mindennapos gyakorlati tevékenység és a logikus gondolkodás szétválásával azonban megkezdődött a „létfelejtés” folyamata, ahogy „elfelejtettük” azt az „ősi szituációt” is, amiben a szó jelentése eredetileg megfogant. A létfelejtés már a sokat ünnepeelt i. e. V. századbeli görög filozófiákban, tehát már pl. Platónnál bekövetkezett. Az analitikus iskolák nem hisznek abban, hogy a szavak „ősi”, „eredeti” jelentése valami „kollektív népi bölcsességet” képviselnének. Lehetséges, hogy az „első beszélő” – vélhetően öntudatlanul, mint holmi „ösztönös költő” – valami mély belátást is megragadott a megnevezésben, de ez minden nyelvben más és más. Semmi sem hatalmaz fel minket, hogy a görög (vagy német) nyelv ilyen szavait a fontos, filozófiai fogalmaink jelentéseinek boncolásakor előnyben részesítsük pl. a héber vagy a baszk, vagy bármelyik más nyelvvel szemben. Fontos gondolat, hogy a szófelejtés azonos lehet a létfelejtéssel, de úgy tűnik, Heidegger túl messzire merészkedett második korszakában, amikor bizonyos költők – pl. Hölderlin vagy Trakl – bizonyos verseiben olyan, létezésünk legmélyebb titkait feltáró kinyilatkoztatásokat érzett, amelyek már-már a „megváltás”, a garantált megvilágosodás biztonságával szólnak arról, kik vagyunk leginkább.**[18]** Miért Hölderlin és miért nem pl. Shakespeare, vagy bárki más. Heideggernél gyakran általánosításokba torkollik a

metonimikus-metaforikus konkrétság, és a személyes nem egyszer elsikkad. Az etimológiák és a költői megfogalmazások is tartalmazhatnak hasznos szempontokat egy jelentés meghatározásánál, de más a figyelembe vétel, és más egy jelentésről kimondani, hogy azonos a lét értelmével.

a személyes jelentés

A személyes nélkülöd, nélkülöm – a hús-vér személy nélkül – biztosan nem működik, s a hatást sem előírni, sem „ex katedra” kijelenteni, sem megjósolni nem lehet, s különösen lehetetlen „parancsba adni”. De még a személy részéről „akarni” sem: a személyes jelentés mindig „történik is velem”, kiszámíthatatlanul és rendszerezhetetlenül. Ahogyan végső soron minden jelentés és minden életesemény: „és éppen ez a jó”, különben lehetetlen volna játszani a nyelvvel, vagy új ismereteket közölni vele. A szó felejtése is kiszámíthatatlan; „szavadat ne feledd!” – jó, ha nem felejtetted és folytatni tudod. És az is jó, ha az „elfelejtett szó” – legalábbis egy ideig – kimondatlan marad, mert annyira személyes, hogy egy-egy köznyelvi jelentés óhatatlan általánosítása, az a tény, hogy a nyelv először mindig a közkeletűt, a bevettet bocsájtja rendelkezésünkre, elnémít bennünket. A nyelv kisiklik és elhallgat, mert jobb, ha semmi sem helyeződik kívülre, mintha a külsőt semmi sem fűzné a belsőhöz. De azt se feledd, hogy ez a „frazológiai szócsoporthoz” a szó-t egyes szám második személyű birtokos- (és tárgy-) esetben szerepelteti: neked adja, tulajdonítja, a tiedként jeleníti meg. És ami a tiéd, lehet személyes is.

[1] L. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótárát, a többi etimológiára nézve is.

[2] A „kotta”-metafora szerepel az elbeszélés szövegében; Ragin mondja a postamesternek, Mihail Averjanicsnak szokásos délutáni eszmecseréjük alatt: „Amint ezt ön is tudja [...] ezen a világon minden jelentéktelen és érdektelen, kivéve az emberi szellem legmagasabbrendű megnyilvánulásait. [...] Mi pedig a szellem legcsekélyebb megnyilvánulását sem tapasztaljuk magunk körül, következésképpen élvezetben sem lehet részünk. Igaz, vannak könyveink, de a könyv nem pótolja az élő beszédet és eszmecserét. Ha szabad egy nem egészen találó hasonlattal élnem: a könyv kotta, a beszélgetés pedig ének.” Az elbeszélés szövegét Szöllősy Klára fordításában idézem az alábbi kiadásból: *A világirodalom legszebb elbeszélései, az ókortól a XX. századig*, II. kötet, Budapest: Európa, 1971, pp. 296–357.

[3] Raginról az elbeszélő zárójelben megjegyzi, hogy „(sohasem néz szembe azzal, akivel beszél)”.

[4] <https://www.ourcivilisation.com/smartboard/shop/swift/letters/chap2.htm>, elérve 2017. július 27 (saját fordítás).

[5] Vö. pl. Zágonyi Ervin: „Kosztolányi Csehov-élménye nyomában”, *Irodalomtörténet*, 16/66, 2. szám, 1984, pp. 304–334: http://epa.oszk.hu/02500/02518/00238/pdf/EPA02518_irodalomtortenet_1984_02_304-334.pdf, elérve 2017. július 27.

[6] Ekkor az LGT tagjai Karácsony János, Laux József, Presser Gábor és Somló Tamás voltak.

[7] <https://www.youtube.com/watch?v=tJGbRCBhwn8>

[8] L. főként Ludwig Wittgenstein: *Filozófiai vizsgálódások*, ford.: Neumer Katalin, Budapest: Atlantisz, 1998, elsősorban a 281. paragrafustól a 308-ig paragrafusig (pp. 146-154).

[9] L. elsősorban: Stanley Cavell: *The Claim of Reason, Wittgenstein, Skepticism, Morality and Tragedy*, Oxford and New York, Oxford University Press, 1979, elsősorban pp. 3-48.

[10] Wittgenstein a *Filozófiai vizsgálódások* 268. paragrafusában megkérdezi: „Miért nem tud a jobb kezem a balnak pénzt ajándékozni?” És így szól a magyarázat: „Amikor a bal kéz elvette a pénzt stb., feltesszük a kérdést: 'No, és hogyan tovább?' És ugyanezt lehetne kérdezni, ha valaki önmagának adott volna privát szómagyarázatot; úgy értem, ha maga elé mormol egy szót, és közben egy érzetre irányította a figyelmet”. Szigorú értelemben önmagamnak nem tudok semmit sem „ajándékozni”, csak egy másik embernek. Ahogy nem hívhatom meg önmagamot vacsorára és nem ülhetek a saját ölemben. Ugyanígy a jelentéseket, ha bizonytalan vagyok, ha segítségre van szükségem, nem tudom „magammal megbeszélni”; csak akkor tudok tisztázni egy jelentést, ha azt vizsgálom, a közösség többi tagja hogyan használja a szavakat. Mindenképpen ki kell lépnem – bizonyos értelemben – „önmagamból” a többiek közé, és minden – további – privát definíció, magamnak szóló „magyarázat” meddő és fölösleges; magamtól nem tudok meg többet még az érzésre koncentrálni sem.

[11] L. pl. Donald Davidson: 'What Metaphors Mean', *Critical Inquiry*, Vol. 5, No. 1, *Special Issue on Metaphor* (Autumn, 1978), pp. 31-47.

[12] Kállay C. Katalin ötlete – szóbeli közlés.

[13] L. pl. Tengelyi László: *Tapasztalat és kifejezés*, Budapest: Atlantisz, 2007.

[14] Martin Heidegger: *Bevezetés a metafizikába*, ford. és jegyzetekkel ellátta Vajda Mihály, Budapest: IKON Kiadó, 1995, pp. 52-53.

[15] Heidegger, i. m., p. 61.

[16] i. m. pp. 61-62.

[17] i. m. p. 53.

[18] Vö. Martin Heidegger: „...költőien lakozik az ember...”: *Válogatott írások*, ford.: Bacsó Béla, Hévízi Ottó, Kocziszky Éva, Pongrácz Tibor, Budapest-Szeged: Pompeji és T-Twins Kiadók

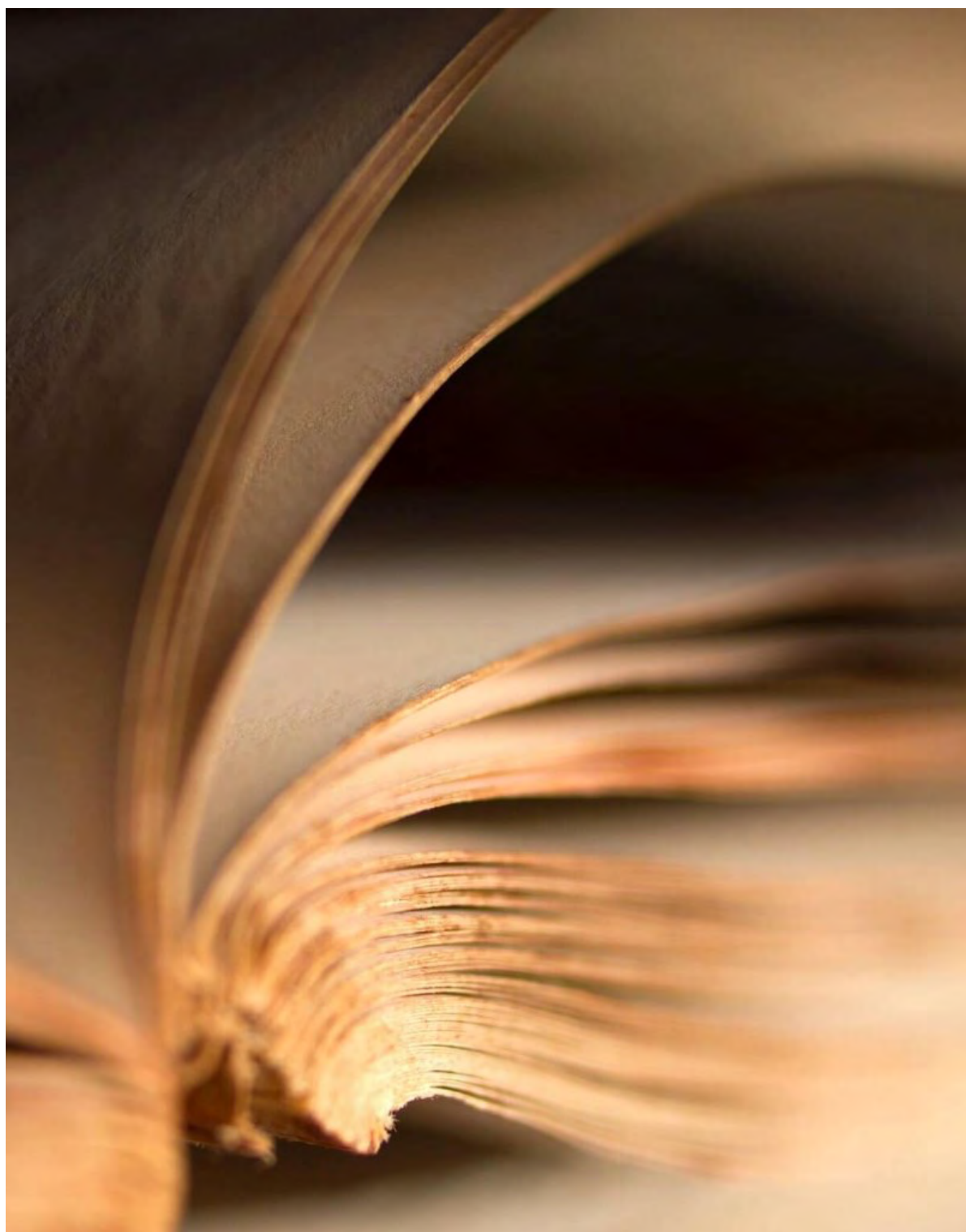
kép | danjazzia, shutterstock.com

Fodor Balázs

AKIT NEM ISMERTEM

[SZAVADAT NE FELEDD]

2017-09-08 | SZAVADAT NE FELEDD, VERS

Csak úgy otthagya
a lapon a grafitot,
mint nő a megszült

gyereket a kórházlépcső
melletti inkubátorban.
Elkenődött,

olvashatatlan emlékezés
a könyv szélén
valakiről, aki papíron

fossilizálódott, mielőtt
még elfelejthettem
volna a nevét.

kép | corlaffra, shutterstock.com

Kárai Csaba

A VILÁG VÉGÉN

[SZAVADAT NE FELEDD]

2017-09-02 | NOVELLA, SZAVADAT NE FELEDD

Eldöntöttem, hogy ma megnézem a világ végét. Muszáj nyiratkoznom. Nem kell messzire mennem, akárhol vagyok. Ma például két trolimegállóra van tőlem, a Gépmadár utcában.

Az utca elején fodrászat áll. A fodrásszal szemközt gyümölcsösbódé, agyonpermetezett olasz szőlőfürtökkel. Hatalmasra duzzadt szemek fekszenek a ládában. Előttük is hever valaki, krétaszín, mint a szőlőszemek.

Nem várnak. Megeshet, nem is fogadnak.

– Ne üljön le! – hallatszik a fodrászat ajtajából.

Testes, szőke nő, fehér munkaruhában, lábán kórházi klumpa, amelyet a műtőssegédek viselnek. Reszeli a körmét.

– A kuncsaftom, mindjárt jön, csak felad egy levelet. Várja meg!

Az utcában van presszó, szociális ellátó, kulcsmásoló, gyorsbüfé és turkáló, sarokkal arrébb bankjegykiadó automata. Posta nincs, még egy árva postaláda sem.

– Akkor hová ment? Messze?

– Ott ül a kocsmában.

– Ott adja fel a levelet?

– Ugyan már, nincs is nála levél.

Meglátszik, ha valaki bizonytalan vagy félszeg. A félszeg ilyenkor azt mondja: „persze, várok, öt perc igazán belefér”.

– Legyen inkább tizenöt! Ha meg sűrget, nem vállalom. Jobb is, ha azonnal elmegy – veti oda a szőke.

Járhatnék így. De eldöntöttem, velem ma más történik. Nyiratkozni fogok. A fodrászat ajtajában állok, nem kérdezek. A szőke a székre mutat, zsebébe ejti körömreszelőjét:

– Na, üljön bele, de előre szólok, ez bolond. Mindig azt hiszi, hogy ő van soron. Ha már jött valaki, arra meg ordít.

Parilov, shutterstock.com

Az olló kerepelését a fejem fölött hallom, és mikor a fejtetőm nyírja, markába fogja az állam és egy rántással hajtja hátra a fejemet, egészen két tésztás melle közé.

Már tudom, hogy jó helyen járok. Ide készültem, és meg is érkeztem.

Hintőpor szagát érzem. A szőke a fülemhez hajol:

– Csalta a feleségét, mikor meg egy gyorslefolyásban meghalt az asszony, belebetegedett. Vegyészmérnök volt, nagy koponya, most meg iszik. Egy roncs.

Fújtat egyet.

- Ez így igaz.

Kinyúlt pulóveres, borostás, öregségében kortalan férfi áll mögöttünk. Észrevétlenül érkezett. Tekintetét a tükörből látom, egyenletesen szomorú. Tesz néhány lépést. A szőke szólal meg először:

- A fiad nálad aludt?

- A fiam nálam aludt.

- Tanít? Dolgozik?

- Tanít. Dolgozik.

- A kínaiból jössz?

- A kínaiból jövök.

- Ne is mondd, mit ettél. Rizst.

- Rizst.

A szőke rá se néz:

- Utána meg sört ittál. Láttalak.

- Láttál.

Középkorú férfi lép be, negyvenes nővel.

- Kicsi az utca – mondja a férfi, és leül a másik fodrászszékbe.

- Mér', mivel jöttél, dzsippel? – kérdezi a szőke. Öblös hangon, gurgulázva nevet.

- Furgonnal.

– Csókolom! – szól a fogasok alól a pulóveres.

A szőke folytatja:

– A Józsi megint levett. Azt mondta, fizessen neki egy vodkát, mer’ karácsony van. Mondtam neki, hol élsz te márciusban, szerencsétlen.

alexkich, shutterstock.com

Aztán felém fordul. A tükörből néz. Ollóját a zsebébe teszi.

– Az is fodrász volt, mint mi – mutat a mellette ülő férfira.

A férfi nem figyel rá, újságot lapozgat.

– A belvárosban, jó helyen, az Andrássyn. De elitta vagy elpókerezte, mit tudom én. Egyszer csak itt találtuk, a zöldséges ládáik alatt feküdt. Volt egy szimatszatyra, meg rendes készlete: olló, bajuszvágó, fésű, ilyenek. Aztán hagyta, hogy ellopják. Mondta is, amióta utcára került, mindig fodrásszattal szemben alszik.

Tenyerébe fogja a fejem és erős mozdulattal balra fordítja, az üvegportál felé.

– Az ott, most is ott fekszik.

A zúzmarás szőlőktől roskatag ládák alatt paplanokba és újságpapírba csavarva egy test hever mozdulatlanul, csak fehér arca látszik ki. Dermedt tekintete az égre mered.

– Nem fagy meg? – kérdezi a nő, aki a férfival érkezett, és az üvegen át a márványos szempárt nézi. Színtelen a hangja. Aztán ismét a szőke:

– Ez? Soha. Mindig ilyen, egész télen. Tavaly úgy volt, hogy felgyújtották és meghalt. Sokáig senki sem látta. Átmentünk az éjjel-nappaliba, sajnáltuk, vettünk vodkát, mert azt szerette, és megittuk itt, az üzletben. Emlékeztünk neki. Erre februárban jön. Füttyül, kopog az üvegemen és lehúzza egy vodkára. Azt hittem, megütöm.

Elhallgat. Előveszi az ollóját:

– Azt mondja, nincs pénze. Mondtam neki, mikor volt? Ha meg nincs? Az még nem a világ vége, te barom!

A háttérből szófoszlányok hallatszanak.

– Mit beszélsz, bolond vagy megint – mondja a szőke, csak úgy a pulóveres felé. Közben a másik férfira néz:

– Minek jöttél furgonnal?

– Futár vagyok, amióta elmentem innen.

- És ki küldött?
- Senki. Elkértem a cégtől a kocsit. Árleszállítás van az Ikeában.
- Mondta a férjem is, megyünk, megnézzük. Új asztal kell a gyerekeknek. Kihízta vagy megnőtt, nem fér be a lába.
- Emlékeztünk neki - mondja a pulóveres.
- Itt se voltál - vágja rá a szőke, aztán újra a férfinak:
- Szombaton csináltam rakott krumplit a gyerekeknek. Először kikentem a tepsit zsírral. Kockára vágtam a szalonnát, a kolbászt.

JGA, shutterstock.com

A háttérből a pulóveres:

– Akkor én úgy meghalni..., hogy a testemet...,

Szagatottan, szünetekkel formálja a szavakat.

– Egy hajnalon, a kutyák tépjék szét.

A szőke a kisujjával a fülébe tűr, csuklóján karkötők zörögnek. Közben beszél:

– Hét kiló krumplit főztem neki. Erre azt mondja, kevés.

– Marják szét!

Kihúzza az ujját a füléből, hosszan nézi a körme végét.

– Mit marjanak? Hülye! Ennek róla, most mondom.

Kicsit vár, fújtat, mielőtt folytatja:

– Lassú tűzön, fél órát, de inkább negyven percet...

A pulóveres a fogas alól:

– A vasúti töltés oldalában. A testemet. Szét.

– Mire jó az? – fordul a szőke a pulóvereshez, utána rögtön:

– Odapirítom a krumplit, kapja meg kicsit, akkor rakom rá a hagymát.

Aztán rám néz:

– Hátul mehet géppel?

A középkorú férfi némán hallgatja a szőkét a fodrászszékben, keresztrejtvényt fejt közben.

A szőke mellém lép, fejével a pulóveres felé int, tincsei meglódnak. Leheletét a karomon érzem:

– Ez besikkant. Menjél, aztán te is feküdj a Józsi mellé. Jól ellennétek, két hülye.

A fésűt a combjához veri, hajfoszlányok hullanak a kövezetre. A pulóveres hátat fordít, szájával pára karikákat fúj az üvegajtóra. Előre-hátra jár a lába. Lassan mondja:

– Mert jobb, mint a rák.

A szőke bekapcsolja a nyírógépet, a tarkóm fölé nyomja, a fülcimpám remeg. A végén hintőport szór egy ecsetre. A fülemre és a tarkómra hinti, a maradékot a melle között a ruhájára keni.

– Ilyenre akarta? – kérdezi aztán.

A hátam mögül hallom a hangját.

Valamit felelek neki.

kép | successo images, shutterstock.com

Szvetelszky Zsuzsanna

KÖZBEVÁG

[SZAVADAT NE FELEDD]

2017-09-20 | ESSZÉ, SZAVADAT NE FELEDD

Aki közbevág, az egyben el is vág. A félbeszakítás szakítás. Felrúgja az íratlan szabályt, hogy két ember beszélgetése nem dominanciaharc, hanem hintázva, ringva, egybefonódva épülő értelmes egység, amelyben egyenletes hullámokban érkeznek a

mondatok és a gondolatok, meghallgatjuk egymást és válaszolunk, majd a végén jutunk valamire. Az alkotás közös – milyen jó beszélgetés is volt ez!

áttét és projekció

Aki közbevág és félbeszakítja a másikat, el is hallgattatja őt, verbálisan legyőzi: belefojtja a szót, a másik aktuális megnyilvánulásának lényegét. A belefojtott szóból elfojtott szó lesz, s így növeli az elfojtások mennyiségileg csak üggyel-bajjal megragadható tömegét a félbeszakított félben. Némelyek gyakran félbeszakítanak másokat, mások inkább a félbeszakítottak közé tartoznak – ám ez nem jelenti, hogy beszélhetnénk a félbeszakítók és félbeszakítottak feketén-fehéren elkülönülő csoportjáról. Áttét és projekció is keletkezhet itt, banális példával, ahogy a nagyfőnök félbeszakítja a helyettesét, az a beosztottját, aki otthon a párjával szemben lesz félbeszakító, s a lehurrogott társ a gyereket szakítja félbe.

A közbevágásnak vannak mögöttes tartalmi, a közbevágás durva kardcsapása gyakran hordoz általános üzeneteket. *Nem érdekel, amit mondasz. Az én mondandóm fontosabb, mint a tied. Nem tisztellek. Kettőnk közül én vagyok feljebb a hierarchiában.*

Nézzünk egy híres közbevágót, az iskolai kötelező irodalom ismert alakját. Petőfi versének refrénje: *Közbevágott Pató Pál úr: „Ej, ráérünk arra még!”* – bénító nemzetfék. Holott Pató Pált nem kimondottan mint nagy közbevágót emlegetik,

inkább a passzivitás, a halogatás szimbólumaként. Pató Pálban az a csapda, hogy a közbevágás agresszív aktusával – úgy tűnik – aktívan dönt, jóllehet, csak a semmittevés, a hét főbűn egyikének, a jóra való restségnek jelképe. Nemcsak az „ej, ráérünk” az ősi jelszó – a közbevágás is ősi aktusunk. Az aktus maga harcos és erőszakos, míg a közlés tartalma bénító és blokkol, azt sugallja, hogy régen minden jobb volt, és amit csak lehet, hagyjunk változatlanul. A közbevágó a mozdulatlanságot követendő példává emelve azt a látszatot kelti, hogy ezzel cselekedett. Ha jobban szemügyre vesszük a közbevágás aktusát, jellemző szándék jelenik meg. A félbeszakított már elhangzó soraiból nagyon is pontosan lehetne sejteni, hogyan fejezné be a mondatot:

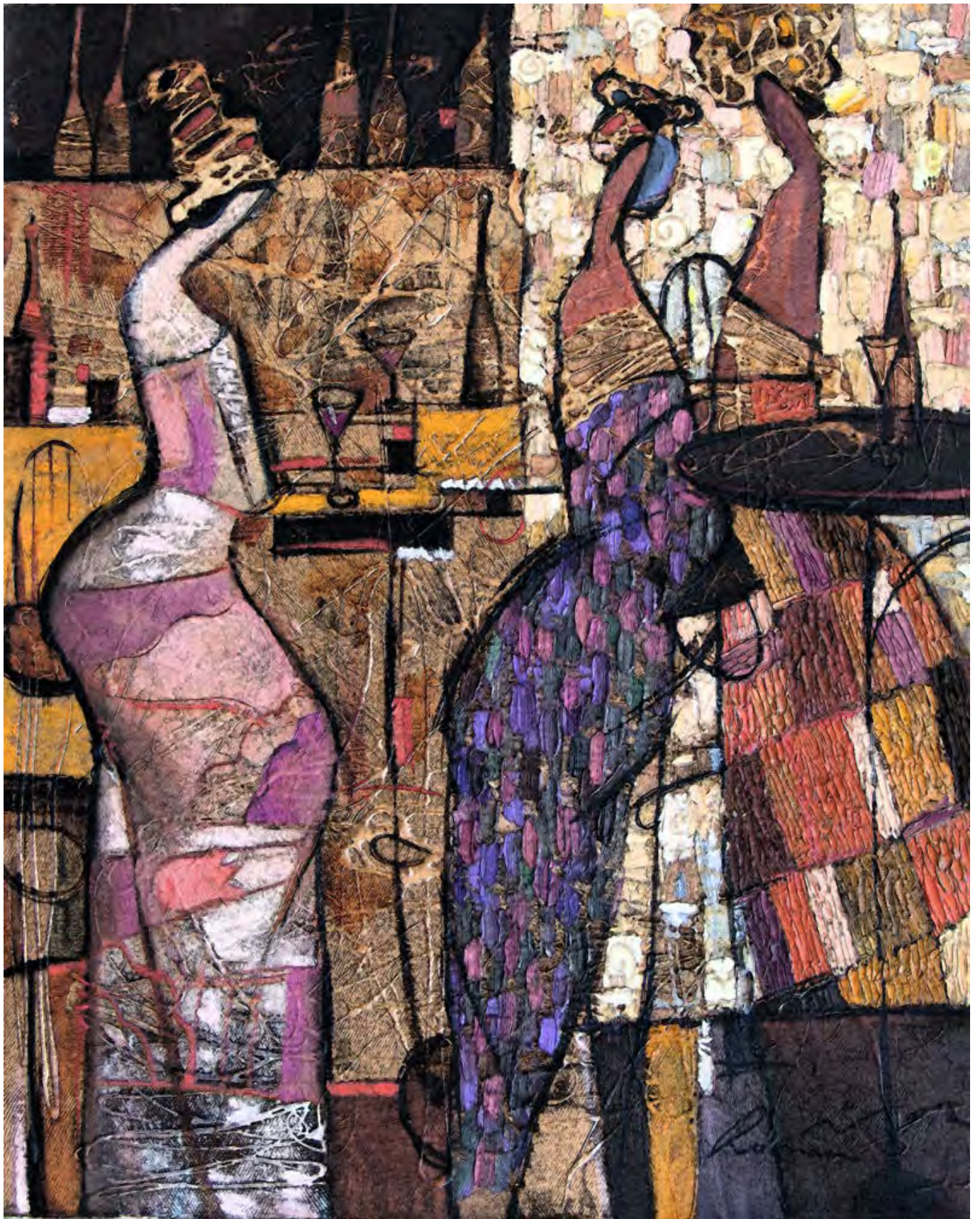
Be más lenne itt az élet,

Ha egy ifjú feleség...

Közbevágott Pató Pál úr:

„Ej, ráérünk arra még!”

Pató Pál jól tudja, mit akar mondani a beszélő, és éppen ezt nem kívánja meghallani, vagyis, éppen az a szándéka, hogy a másik feledje a szavát. Ezzel csapást mér a párbeszéd ívére, s ha tovább akarjuk vinni az érzelmi áttét gondolatát: magára a beszélőre. Vagyis – immár a költeményen túl – oda jutunk, amit beszélgetéseink során oly sokszor megtapasztalhatunk: a kimondott szavak éppen az ellenkezőjüket jelentik.

A közbevágó tehát uralni akarja a kommunikáció terét. Fittyet hány a másik levegővételére, holott ez egyértelmű jelzés arról, hogy társa szólni szeretne, mert mondandója van. Zúdul tovább a parttalan egotrip, az intonáció is zsarnoki, a felemelt hanggal, a mondat végén felvitt hangsúllyal, az elaprózott, szóközi levegővétellel, és a monológ végül töredezetten ér véget, amihez nem lehet csatlakozni, csak az úgynevezett „lépcsőházi dumával”, amikor a félbeszakított összeszedi magában, már egyedül, mit is mondott volna – ha hagyják.

egymásra írt monológok

De ahogyan a fajoknak, a kommunikációs műfajoknak is vannak evolúciós folyamatai. (Többek között) az emberi gyalogság sem egyetemes jelenség. Épp önnön fejlődése, az

abból kisarjadó technológia változtat a közbevágás aktusán, ami évezredek óta stabil formálója a viszonyok hierarchiájának, élőszóban legalábbis. Ám a digitális diskurzusok új módozatokat hoznak az életünkbe. „Évek óta beszélgetek Hannával, vagy tizenötezer részből állhat a beszélgetésünk. Persze néha törlek belőle egy csomót, bár arról fogalmam nincs, ő mennyit töröl belőle” – meséli huszonéves tanítványom. A digitális beszélgetésben nem sorvad el a pillanat, amikor a közbevágó győzelme csírájában fojtja el a félbeszakított gondolatának megformálódását: a cset műfaja párhuzamos egotripek is szülhet. Az egymásra írt monológok töredezett egymásutánisága új dialógusokat kreál, ahol a félbeszakítás értelme okafogyott lesz. Mert nem múlik el a pillanat, az írásbeliség megtartja a lehetőséget.

Ezzel pedig a félbeszakítás aktusa is átalakul, a letorkoló fél győzelme csak átmeneti lesz – néha szemtanúi lehetünk, amint egy félbeszakított a másikat hallgatva telefonjába jegyzetel, írásban kerekíti tovább a mondandóját, és amikor a másik végre elhallgat, visszakanyarodik a vita sérült pontjához – onnan folytatja. Így a támadók arzenálja apad, noha végleg bizonyára nem fogy el. Kocsmapultnak támaszkodva vagy az íróasztal mögött álló beosztott munkatársra ripakodva még sokáig lesz mód, hogy a másikba fojtja a szót, aki ezzel akarja uralni a helyzetet.

Vegyünk egy másik történelmi alakot, Winston Churchillt (Pató Pál is létezett, tudjuk jól az irodalomtörténetből: a muzslai alszolgabíróról, Pathó Péter Pálról mintázta Petőfi versének hősét, a kifigurázott köznemest), és vessük össze a változásról vallott elképzelését a patópáli nemzetfékkel. *„Aki javulni akar, annak változnia kell, aki pedig tökéletessé akar válni, annak nagyon gyakran kell változnia, vetette oda egy alkalommal egyik bírálójának, aki szemére hányta álláspontjának és nézőpontjának gyakori változtatását.”* (Sebastian Haffner: *Churchill*. Életrajz. Európa Könyvkiadó, Budapest. 2003. 95. o. Győri László fordítása.)

Változni annál könnyebb, minél kevesebb embert szakít félbe valaki. A másiktól érkező gondolatok, az „el nem feledett szavak” sokfélesége építi és teszi rugalmassá a változásra többé vagy kevésbé alkalmas személyiséget.

kép | Roman Nogin, shutterstock.com